

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

DEMÉNY PÉTER

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

VIDA GÁBOR

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

HORVÁTH BENJI:

A hiú nyelv fotoszintézise (Vers) ■ 5

KUKORELLY ENDRE:

Cé cé cé pé (Próza) ■ 7

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ:

B. Zs. színművészhez (Vers) ■ 15

PUNGOR ANDRÁS:

Soma (Novella) ■ 16

KÁLI KIRÁLY ISTVÁN:

Halottaim jelleméről (Versciklus) ■ 22

SZENDI NÓRA:

Egy külön kis világ (Regényrészlet) ■ 26

DIMÉNY LÓRÁNT:

A Szervezet (Regényrészletek) ■ 32

ESZTERÓ ISTVÁN:

Rontást megtörő csókos mágiával; A csendnek nincs kit követnie;

Ős génjeink amott a vaksi ágon; Hogy megolvadjon jégcsap

csontvelője (Versek) ■ 41

„Ideje van az utazásnak, ideje az írásnak” (Bogdan Suceavă válaszol

Demény Péter kérdéseire) ■ 46

BOGDAN SUCEAVÁ:

A hiányok története. Az elveszett kéziratokról (Esszé;

Demény Péter fordítása) ■ 50

OZSVÁTH ZSUZSA:

~ ~; Kisföldalatti; Könnyű testi sértés (Versek) ■ 58

KIS NOÉMI:

Lámpaoltó Pöttyös néni (Meseregény, részletek) ■ 61

SÉTATÉR

TÉREY JÁNOS:

Fékek és ellensúlyok avagy showman a címisek között

(Csokonai Vitéz Mihályról) ■ 77

KÖNYVHUZAMOK

DOMOKOS ZSÓFIA:

Szorosra fűzött detektívregény – kényelmes szociográfia
(Böszörményi Gyula: *Ambrózy báró esetei I–IV.*;
Szécsi Noémi – Géra Eleonóra: *A budapesti úrinő magánélete
(1860–1914)*) ■ 86

TÉKA

CODÁU ANNAMÁRIA:

Fájdalmak bejárása (Lucia Berlin: *Bejárónők kézikönyve*) ■ 92

KLIKKREC

DÁNÉL MÓNIKA – OWEN GOOD – KORNIA DÁVID:

Nem változik az ember (Margaret Atwood:
A szolgálólány meséje) ■ 96

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Shakespeare a sitten (Margaret Atwood: *Boszorkánymagzat*) ■ 105

TALÁLT VERS

EDNA ST. VINCENT MILLAY:

Visszatetsző szavaid hallatára (Várady Szabolcs fordítása) ■ 110

NÉVJEGY

HORVÁTH BENJI ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Horváth Benji

A HIÚ NYELV FOTOSZINTÉZISE

„omázs á Sánta Miriám és üzenet a Zirodalmi Börnek”

Egyszer vissza fogok térni önmagamba
Becsukodom Nikola Tesla egy gyanús
honlapon azt mondja A fény valójában fekete
Meg hogy a villámoknak romantikus
költőket olvas fel Így beszélget velük
Érted Magas a feszültség Anyagos az alany
Nekem van levem elég hogy ne legyek józan
Nem szükséges az öntözéses földművelés
A kultiválás Létezem nélküled is
Nem szorulok rád Nem akarom a lelked
mint a Sátán Nem suttogok csábítást
Úgyis nekem fogsz adni mindent

Amikor vissza fogok sűrűsödni
Befelé nyílnak majd a bimbók és felsértik
a lelki békét Ne beszélj nekem szenvedésről
Nem tudod milyen Amikor kívül mindent
eluralnak a színek Az áramlatnak nincs ára
De a vért kikezdi az áramütések A szer
bannert szerel a szemközti homlokzatra
Kéri a szeretetet De eljön a fekete ideje
Az eseményhorizonton kifordulnak magukból
a gyökerek Befelé fordul a virágzás
Szirmokat köhögök fel a sötétségben
Reped a kéreg Ez az én áldozatom érted

Mert nem tudod mit cselekszel
Amikor beveszed a tablettát és hántani
kezded kedvesen a leveleket Be akarod
oltani hogy megmentsd Nyájas mosolyodból
kilóg a hurok Így téríted a népet

Egymással Egymásba Egymástól Le-föl
tologatod hogy álljon valahogy Fel se teszed
a megfelelő kérdéseket A gravitációd kevés
Össze fog nyomorulni a tested Amikor a fehér
a másik oldalon kilövi a mérget

Amikor beteljesülök rajtad A robbanás
hangja későn ér majd el Ami előbb indul
Hogy elborítson Végy vihart Végy virágot
Végy anyagot Végy egy tengert és oszd szét
Maradj veszteg Maradj véres Bomolj tovább
Telj meg lábnyomokkal Kultiválj homokot
Szublimálj fényt Nyelj tört És törd a felszerelést
össze Az összképet kettőbe A romantikát félbe
szikével nyisd fel Olvass belőle villámot
Nincs több fény Se szag Hogy viszkess
Hogy tapogass Ebszemű Azért
Hogy tapogasd ki végre nyomorult utadat

CÉ CÉ CÉ PÉ

„Hallani lebetett Moszkva harangjait. Soha nem hallottam Moszkva harangjait, de biztos voltam abban, hogy ő időnként hallja.” Thomas Bernhard

(4.42)

Szívek dobognak a troliban. Esik, kopog a tető, szálldos a pára, nyikorog a troli, dobognak a szívek. (K) a peronon áll, látja a megállóban azt a lányt, akit múlt alkalommal hazakísért tánciskola után, valaki mással kézen fogva. Az ablakok behúzva, nehéz a levegő, himbálózna a bőrfogantyúk. Bedöglök a troli, csúszik előre a lejtőn. Csak ne az Élmunkás hídon dögöljön be. Az Izabella utcai megállónál a házfalon háborús belövésnyomok közt egy felirat, a negyvenes évek végén meszelték ide: KI A REAKCIÓSOKKAL A KÖZÉLETBŐL.

(4.40)

Pásztor közel lakott (K)-ékhoz, az Izabella utcában, szinte a Szondy sarkánál. (K) nem haverkodott vele, mert unta.

Azt hiszem.

Unalmas volt a Pásztor. Nézték a tévében a meccset Pásztoréknál, az nem volt unalmas. Meccs után (K) indul hazafelé, Pásztor anyukája szorongatja a kezét, kissé sokáig, sokkal tovább a kelleténél. Jöjjön máskor is, süti majd pogácsát. Ugyanabba a gimnáziumi osztályba kerültek. Az összes fiút, akivel (K) jóban volt, máshová írárták, Kajtárt meg az Ónodit, Bartát, a Rajkait, (K) pont a Pásztort kapta. Nem *kapta*,

nem tudom, miért írom, hogy kapta,

de mégiscsak kapta. Már meghalt. Rajkai is meghalt. Bartát többé nem látta, Ónodit és Kajtárt újra csak évtizedekkel később. Pásztor akkor egyből (K) mellé ült, a Pasztuh, és nézett rá hűségese tekintettel. Rögtön az első nap mellé telepedett, és állandóan belebámult a füzetébe. És kérdezgette. Folyton kérdezett tőle valamit, olyasmiket, amit (K) se tudott. Olyasmiket, amit tudott. (K) semmit sem tudott, és amit tudott, azonnal elfelejtette az osztálytársnői miatt. Voltak osztálytársnőik, a fiúkhoz képest is csupa nagy-

darab lány, az összes magasabb, mint (K), kivéve a Szilvásit. A köpeny szépen kiemelte a mellüket.

(1.4)

Julcsa volt (K)-éknál az utolsó cselédlány. Már rég nem cseléd, demokráciában nincs olyan, hogy cseléd. Népi demokrácia, semmi cselédség meg ehhez hasonló. Elnyomás, szolgasors. Magas, csontos, csúnya nő, inkább félni lehetett tőle, mint szeretni. (K) nem félt tőle. A húga se,

de hogy szerették volna, azt így nem mondanám.

Vagyis a húga kicsit inkább mintha félt volna tőle, mert Julcsának bajszkája volt. És bibircsók az arccsontján, abból is álltak ki kemény, fekete szőrszálak. Széles, bütykös láb, a konyhában mindig mezítláb járt a kövön. A cselédszobában lakott. Kis szoba, az ajtón rigli, ott legalább egyedül lehet lenni. (K) soha nem volt egyedül. A vécét használhatta a Julcsi, a fürdőszobát nem, (K) húga szerint egy mosdóállványra tett lavórban mosakodott.

Hogy honnan tudja?

Vagy abban a kisteknőben, amiben az ágyneműt mosták. A teknőt föl-tették a konyhai hokedlire, Julcsa meg (K) nagyanyja. Sikálták az ágyneműt habkővel és mosószappannal, aztán a lepedőket a végén fogva, a teknő fölött kifacsarták. Szorosra csavarták, egyikük összefogta a két véget, és a lepedő motringgá változott. Egy fonott kosárban fölcipelték a padlásra, és a kifeszített szárítókötelekre teregették. (K)-ék a legfelső emeleten laktak, nem sokat kellett cipekedni. (K) húga mindig ment velük. Egyszer (K) is fölment. Sűrű por volt mindenütt. Porszag volt a padláson. El kellett kérni a padláskulcsot a vicétől.

(1.5)

A lépcső legtetején, a mosókonyhában lakott a viceházmester, ő tárolta a kulcsokat. Nagydarab öregasszony, pár lépésről szaglott. A padlás porszagú volt. A vice öregnéni-szagú. Fölmelegedett téglák a cserepek közt, a tetőablakon beszűrődő fényben szállingózó porszemek. Lehetett volna bújócskát játszani, de sosem játszottak a padláson, nem tudni, miért. Nem volt szabad? Nem mertek? Nem merték elkérni a kulcsot az öregasszonytól? Mikor már nem volt vice, másképp ment a mosás, (K) anyja az Izabella utca sarki Patyolatba vitt mindent.

(0.9)

Patyolat, katarzis, satöbbi.

(1.37)

Színes, csíkos kis számcédulákat ragasztottak az ágyneműre, nejlonzacskóba csomagolva, kivasalva kapták vissza.

Megtisztul.

(K) hozta haza, fölgyalogolt a ruhabálával a lépcsőn. Aztán vettek félautomata NDK-s mosógépet. Centrifugát is. A centrifuga felfújható gumikarikán állt, azon táncolt, ha bekapcsolták. Ugrándozott a centrifuga, ha túlzásba vitte, le kellett fogni. Rátetted a tenyered, és lenyomtad, ettől megnyugodott. A Balatonban ilyesmi úszókarikákat használtak a fürdőzők. Nekik nem volt olyan. Jó lett volna egy úszókarika.

„Mert én egykor voltam már fiú is, leány is, bokor, madár és tengeri néma hal.” Empedoklész: Tisztulások 117.

(4.11)

Frisch Oszkár biciklije, Tihany márkájú. Szép, piros és fehér, igen, és van váltója. Lámpa, szerszámotáska, pumpa a vázhoz rögzítve. Odalakatolta Frisch az iskola előtti rácshoz. Özönlének kifelé a kapun, (K) figyel, ahogy a Frisch előkotorja a zsebéből a lakat kulcsát, és eloldozza a rácsról a Tihanyt. Lassan csinálja, sokáig vacakol a lánccal, kiélvezi, hogy annyian bámulják. Két lány nézi a Frischt, egészen közléről. (K) nézi a lányokat. Frisch ügyet sem vet rájuk, mintha ott se volnánk. Senki a világon. A lányok ügyet sem vetnek (K)-ra.

(4.15)

1964 nyarán (K) csereüdülésen vett részt az NDK-ban. A cserefiú nagydarab, nagycsontú, csöndes német proligyerek, néhány napig (K)-éknál lakott, aztán elvitték őket a Balatonhoz. Szász dialektusban beszélt, alig értették, nem beszélt sokat, ezért vagy miért. Az volt a cél, hogy (K) tanuljon kicsit németül. Végtére is, komcsik ide vagy oda, az még csak-csak Németország azért, és biztos ragad rá valami, nem? Bélyeget cseréltek, fagyiztak a Lukácsban, egyszer a Vörösmarty cukrászda teraszán is fagyiztak, utána kimentek a Vidámparkba, a Ligeti tóra csónakázni. A fiú mindenáron csónakázni akart, hát csónakáztak. (K) állatira unta a csónakázást. Walter-ulbrichtos bélyegeket kapott tőle ajándékba. Munkás, paraszt, kazánkovács, épülő dédéter. Karl-Marx-Stadtban is van csónakázótó, ott is csónakáztak.

A csoportjukban lányok is lesznek a Labda utcából és a Felsőerdősorból, (K) ezt mindennél izgalmasabbnak találta. Fiúiskolába járt, akkor kezdődött a koedukáció, két évfolyammal lejjebb. A lányok a szünetben másképp zsvajognak. A német fiúval gyakorlatilag egy szót se beszéltek. Így hogy ragadjon rá valami?

(4.16)

A keresztanyjához járt németórára. A keresztény úri középosztály összes jele, cseh porcelántányérok sütemény, festmények, antik bútorok egy nehéz levegőjű, apró budai lakásban. A keresztanya nyugdíjas nyelvtanár, szigorúan nyelvtanozott (K)-val, aki az 1-es buszon magolta be a szavakat, a Köröndtől a Körtérig. A Szent Imre-szobornál leült egy padra, hogy átnezzze, és ilyenkor mindig megfogadta, hogy tényleg tanul majd. Legközelebb, ha megússza letolás nélkül, rendesen kezd tanulni. Ha elkészítette a leckét, kapott tortát. Ha nem, akkor is. Kávéillat volt a lakásban. 'Nun, also', recsegett rá a keresztanya. Kiment, a konyhában csörömpölt, kintről beszélt (K)-hoz, néha még kiabált is, (K) nem ment utána, hadd kiabáljon. 'Kérsz tortát', és mondja (K) becenevét. 'Kérek szépen.'

Torta és a neved. Látod, hallod is. Látod, nem elég élesen. Mégis elég éles.

(4.17)

De mit látsz jól, és ki az, aki látja? Ül a szobor tövébenél, biflázza a német szavakat. Valamivel odébb, egy padon, alsó ajkát előrenyomva csücsörög egy idősebb asszony, és a fejét kapkodva magában beszél. Szidja a kommunistákat. 'Rohadékok', mondja többször is, 'rohadtak, rohadnának meg.' Rettenetesen csúnya, ki van a legalaposabban pirosítva. Turkál a csomagjában, kiborítja maga elé. Próbálja megvakarni a hátát, nem éri el, nekidörög a pad támlájának. Csörömpölnek rajta a nyakláncok. Ilyenkor hova kell nézni. Az állat erővel nyomja előre, mintha azzal akarna utolérni és átlyukasztani valamit. Ha ebbe az irányba nézel, nem veszel részt. A legtöbb irány megfelelő.

(4.18)

Tizenkét órát vonatoztak Karl-Marx-Stadtig. Éjszaka a folyosón kellett állnia, a kisebbeket az ülőhelyekre fektették. Auersberg, Érchegeység, busszal vitték őket Schönheidébe, egy úttörőtáborba. Egy augusztusi kirándulás forró mezőszaga, a Zwickauer Mulde völgye, Bockau mellett a Morgenleite kilátótornyáig. Együtt voltak a németekkel, de igazából nem

eresztették össze őket. Az volt a verseny, hogy kinek sikerül megfogni az Erika nevű lány mellét. (K)-nak nem sikerült. Pedig érezte többször is, hogy őt nézi ez az Erika, hogy rámosolyog, de aztán úgy döntött, hogy biztos nem rá mosolyog. Egy-nullra győztek a németek ellen, az egész tábor drukkolt, szászul és magyarul üvöltöztek. Zászlófelvonás, levonás, napi-parancs, körletverseny, tábortűz csasztuskákkal, a fiúkat beöltöztették lányok ruháiba, nem volt valami jó. Cigiztek egy bozótosban, az jó volt. A csasztuskákat (K) nem ismerte. Berlinbe is elvitték őket. 1964 nyara, borult az ég, esett, rikítottak az Alexanderplatz kockakövei. A Brandenburgi kapunál fényképezett a családi géppel. A Klosterkirche és Nicolaikirche, a Dom és a Deutsche Kirche komor romjai. Tizennégy éves gyerek. Nem macskodik. Elfogadja, amit mondanak neki. Elfogadja, ellenáll, mint bárki, hagyja, hogy történjenek vele a dolgok. Kisfiú. Ama híres Jahja-pasa-Oglu Mohamednek a fia. Az Unter den Linden fölött egybefüggtek a felhők, újra meg újra nekieredt az eső. A diákszálláson barnára volt mázolva a fal. Sötétbarna ajtók, valamivel világosabb barna falak. Szaglik a diákszálló. Reggelire meleg tejet adtak, német felvágottat, igazságosan elosztva tíz szem fehér cseresznyét.

(4.19)

Takácsék kommunisták voltak. Na tessék, végre egy kommunista! Egész családnyi komcsi. Takács szerint az ellenforradalom alatt fasiszták dúltak és vérengzettek. 'Vérengzettek, apám!' – és vérengző pofákat vágott hozzá. 'Ti reakciósook vagytok, baszki', mondta (K)-nak, és (K)-ék tényleg reakciósook voltak, nincs mese. 'Vérengzettek!' Takács utálta a szüleit, röhögött rajtuk, hogy mekkora hülyék. 'Komcsik, baszod!' Jön haza az anyja magából kikelve a pártgyűlésről, mert felelősségre vonták, hogy egy magasrangú kommunista funkcionárius miért taníttathatja a lányát a fasiszta Spanyolország nyelvére. 'Le-föl rohangált az anyám a nercbundájában, és kiabált', röhögött a Takács. 'Kérsz cigit?' 'Kérek.' (K) nem cigizett, mégis kért egyet. A Takácsnak van cigije, kínálgatja, akkor ne kérjen? Rágyújtott, rossz volt, csípte a száját, öklendezett, de azért tetszett neki. 'Erre azt mondta azoknak a faszoknak a hülye anyám, hogy a lánya a kommunista Kuba nyelvét tanulja', mesélte röhögve az anyjáról. Kiabált a Takácsné a férjével. Álltak az előszobájukban nagykabátban, és durván káromkodva üvöltöztek egymással. A nővére kikerült Kubába, és első levelében azt írta az anyjának, hogy nem lehet kapni vattát, küldjön neki, mert az ottani nők vásznat használnak.

(0.10)
És kimossák.

(4.20)
'Érted!', mondta a Takács, és (K) nemigen értette, de úgy csinált. Cigiztek a Takácsék nappalijában, Takács meg (K), aki azon morfondírozott, hogy mit mosnak ki Kubában. A Takács húga meg bámulta őket. Betolta magát a kerekesszékén, és nézte a fiúkat. 'Kérsz egy slukkot?' Kért. Lehetett náluk cigarettázni, volt lemezjátszójuk is, a Takács húga föltette tízszer a Szpidi Gonzáleszt. Csípte (K) száját a Munkás, de jól csípte.

(1.38)
Nem volt tévéjük. Nem volt pénz rá, (K) anyja nem akarta. (K) átjárt az osztálytársaihoz tévézni. Tarnóczyék ültek a nappali hatalmas foteljeiben, nézték a Fradi-Tatabányát a Munkácsy tévéjükön. Vagy amit épp adtak. Nem mindig a Fradi-Tatabányát. Reklámok, cicavízió, bármi. Prima reklámok, csinos monoszkóp. Először Robin Hood, később Tell Vilmos, az volt a legjobb, a Tell Vilmos tetszett (K)-nak a legjobban. *Halo vell halo vell halo vilhem tell halo vell* satöbbi. *Halo kis geszler*, ment a zene az elején. Volt mindig pogácsa, sajttal a tetején, majdnem olyan finom, mint amit (K) nagymama sütött hétfőnként, amikor Kati néni, Loli néni meg a Miki jöttek bridzselni. Egyszer volt a Pásztornál is, meccset néztek, és folyamatosan ordítottak. Minden gölnál. Vagy ha kimaradt egy ordító helyzet.

(1.39)
(K) Bartához is átjárt tévézni. Nem volt túl kellemes, bűdös a szobájuk, mégis jobb volt náluk, mint a Pásztoréknál, ki tudja, miért. Akkor (K) mindenesetre úgy érezte, hogy jobb, a Pásztornál mindenképp jobb. A folyosó kockakövén gombfociztak, ha kicsúszott valamelyik játékos a korlátvas alatt, lecsattant az emeletről, Barta káromkodva rohant lefelé a lépcsőn. Fölszedte a kettévált gombfocijátékost, és fölmutatta (K)-nak. Nyáron meleg a folyosó köve, délutánra átforrósodik, egész nap odasütött a nap. Egyszer, valami miatt, a szünet közepén bejöttek a városba, és (K) ebéd után átnézett hozzájuk. Gondolta, átmegy a Bartához játszani. Nyáron sosem volt Pesten, a telkükön nyaralt. Mindenesetre ott kellett lennie, a nagymamájával meg a testvérével, egy napra sem jöhetett haza, és ez volt a nyaralás. Furcsa városi szagok, másféle zajok, másmilyen forróság, furcsa volt neki. Kint ültek a Bartával a folyosón, hasaltak a kövön, a lakásban nem volt

hely. Konyha, egyetlen szoba, állott, keserű a levegő, kesernyés illat, tetszett is (K)-nak meg nem is. A redőny le volt engedve, világított a sötétben a televízió. Mintha nem volna ablakuk. Nincs bevetve az ágy, Barta apja a legnagyobb hőségben fekszik a dunyha alatt, bámulja az adást. 'Építenek', mondja a Barta papája.

(0.16)

De mire mondja? Kapott lekváros kenyeret, ízlett neki, friss kenyér, ropogott a héja, a csuklójára folyt a baracklekvár. Nem tudta, hogy ők prolik. 'Építeni akarnak egy mű-Kádárt.' Mi az, hogy proli? Szoba-konyhás lakás, nincs fürdőszobájuk, vécé a gangon, a konyhában, a falnak fordítva egy rossz szagú fateknő, ez a proli? Van vécé a gangon, ezt (K) persze tudta, és mégsem. Tudta, hogy léteznek prolik, észrevette, hogy Bartáéknál csak egyetlen szoba van, és hogy nincs fürdőszoba. Volt televíziójuk. Észreveszed, és jó. Észreveszel ezt meg azt, semmit igazán.

(1.40)

(K) iskola után néha bement a bankba, ahol az apja dolgozott. Ez mindig nagyon izgalmas, előbb a forgóajtó, aztán beszáll a páternoszterbe, és fölmege a harmadikra, az apja irodájába. Beruházási bank, *valamilyen* csoport, ki volt írva, (K) sosem olvasta el rendesen. Pénzügyi és satöbbi, az apja a csoportvezető, ez biztos. Ilyenkor fölliftezték a fodrászhoz, a hatodikra. A bank épületében volt a fodrász. 'Gyógyfodrász', mondja az öregről az apja, de azt nem mondja, hogy mitől *gyógy*. Nyár van, az ablakok nyitva, cigiznek a nők. Banki dolgozók, csupa nő, meg egy gondosan hátrafésült hajú fiatalember, aki lehajtott fejjel ül az íróasztalánál, és olvas. A fiókban tartja a könyvét, ha benyit valaki, hasával helyretolja a fiókot. Aztán, ha tiszta a terep, kihúzza. (K)-t körülveszik a nők, és fogdossák. Ez jó. Ez (K) szerint a lehető legjobb. Cigarettafüst, parfüm. Az egyik megpuszítja, megsimítja a haját, a tarkóját, üljön csak nyugodtan az írógéphez, mutatja, hogy hová, beteker egy papírlapot, közben finoman hozzányomja a mellét. Félig már lejött a körméről a vörös lakk. (K) érzi, hogy merevedése van. Most mit csináljon, biztos észre fogják venni. A nő furán nézi, (K) nem néz vissza. Túl izgalmas. A fiatalember most nem olvas, az orra végére tolja a szemüvegét, mosolyog a helyzeten. El van kopva a könyökénél a zakója. (K) apja nincs a szobában. Nincs semmiféle helyzet.

(1.41)

Egy számtandolgozat előtt csinálja először izgalmában. Volt negyven perc a dolgozatra. Az óráját nézi, ahogy elmúlik egy perc. Egy perc, még egy, nem fogja tudni befejezni. Nem jut eszébe. Ezt a példát nem tudja. Tudja, mégis valahogy nem. Ötödikes, új osztályba került, senkit nem ismer. A tanárt sem. A tanár első alkalommal ráüvölt, amikor valami miatt hátrafordul a padban. A mögötte ülő a vonalzója élével megböki, (K) megfordul, a tanár ráüvölt. Rosszul mondja a nevét, mindenki röhög. A fiúk röhögnek. A lányok pisilnek. És nevetgélnek vagy vihognak. Viháncolnak. A fiatal nők kacagnak satöbbi. Kacarasznak. Röpdolgozat, nézi a példákat, mintha köd szállt volna le, nem lát semmit. Látja és nem látja. Bal kézzel a nadrágja zsebébe nyúl, a mutatójja végével kapkodva dörzsölni kezdi a fütyijét, néhány másodperc múlva szétrobban az agya. Szétfoszlik a köd, megnyugszik, megoldja a példákat, könnyen megy.

(4.21)

(K)-t kivitte a német cserefiú meg a faterja a Chemnitz–Lipcse-meccsre. Illetve Karl-Marx-Stadt–Leipzig. Az egyik kapu fölötti karéjban álldogáltak, (K) jól érezte magát a hangzavarban, nem kellett németül beszélni. A jobbszélsőt Vogelnek hívták, ügyesen futkorászott. SC Motor Karl-Marx-Stadt. Nem sokat beszélgetett azzal a fiúval, de a meccs jó volt. A fiú apjával se beszélgetett, vele aztán egyáltalán nem. Néha morgott valami barátságosfélét a fater, (K) bólogatott, egyáltalán nem értette. Annyit, hogy *bier*. Nézte a meccset, kapott egy pohár sört. Főleg a Vogelét nézte. 'Vogel', hajtogatta büszkén a gyerek, amikor Vogelhez került a labda, és folyton hozzátett még valamit, és (K) ilyenkor mindig azt válaszolta, hogy ja. Nein, mikor mit. 'Ja.' Aztán 'nein'. A meccs jó volt. A sör nem.

B. ZS. SZÍNműVÉSZEZ

„o maior tandem parcas, insane, minori”^{*}
(Horatius)

Mondd el Zs.-nek, Múzsám, hogy gyönyörű Ady-estjét
szinte naponta eszembe idézem, mert csak a szépnek
van még vajmi kevés értelme a kókler-időkben...
Hogyha a hogylétemről kérdez, mondd neki azt, hogy
– őszintén megvallva – unom már ezt az egészet:
mintha lovakról álmodnék, úgy fúj a „jeges szél”!
S azt is mondd el, hogy ne kavarjon „Athéni Timonnal”,
s hogy „Juvenalis” szintén messzire elkerülendő –
sajnálám, ha időnap előtt úgy megkeseredne,
mint ez a morcos medve a „székelyföldi hidegben”.
Tedd meg, Múzsám, hogy mindezt így átaladod majd:
hadd mosolyogjon e néhány sornyi episztola-félén –
testvérem nekem Ő, aggódom néha miatta.

Csikszentdomokos, 2018. március 26.

* „huh, te nagyobb örült, hagyd békén már a kisebbet” (Bede Anna fordítása)

SOMA

Hideg reggel volt, amikor Soma elpusztult. Nagynéném gázlángra tette a kanna vizet, felcsavarta a rádiót. A hokedlire ült le, ölébe vette a kis tálcát, kefir evett, a híreket hallgatta. Apámnak úgy mesélte, hogy rajta kívül még Gréczi lehetett volna tanúja a gyilkosságnak, a férfi a kapualjban, a régi házmesterlakásban lakott, de ő sem hallott semmit. Aznap későn kelt, este megivott egy liter bort. Születésnapja volt, nem köszöntötte fel senki. Amikor becsengettek hozzá, csikos fürdőköpenyben, kezében egy tejesdobozzal ült a fotelben a tévé előtt. Gyomrát egy hete marta a sav, torkába szaladt, azonnal berekedt tőle.

Nyissa már ki, kiabáltak neki a takarítók. A fiatalabb nekidőlt a kukának, felnyitotta a tetejét, hányt, fájt a mellkasa az erőlködéstől. Az idősebb letette a kék nejlonszakot az ajtó elé. Káromkodott, és beleboksolt a levelesládákba. Gréczi kicsoszogott, leakasztotta az ajtóról a láncot, egy darabig álmosan, értetlenül nézte őket. Véres volt a kezük, a nyoma ott maradt a csengőn. Azt mondták, találtak egy macskát, valaki felakasztotta szegényt a kapu mellett futó gázcsőre. Nem szenvedhetett sokat, mert mielőtt felkötötték, egy téglával péppé verték a fejét.

Használhatjuk a mosdót?, kérdezte a fiatalabb, mutatva véres tenyerét. Gréczi félreállt, intett, jöjjenek, fiúk! Míg kezét mostak, hozott a spájzból egy üveggel öccse szabolcsi szilvapálinkájából. Elővette a szekrényből a kupicákat, letette az asztalra. A takarítók a gatyájukba törölték vizes kezüket, mohón kaptak az italért, meghúzták, megfeszült a nyakuk. Aztán krárogtak, szájukat a kabátjuk ujjába törölték, csettintettek, igazán jófajta, mondták. Letették a poharat az asztalra, megköszönték, és búcsúztak is, volt még dolguk a Baross elején. Valaki a 14-ben megvette a pincét, és hogy a salétrom ne másszon fel a falakra, kibontatta a befalazott szenesablakokat. Sok a sít, jól fizet a tulaj, hát elszerződtek oda is. Kifelé menet felkapták a kukaszakot, benne a macskával, kikerülték a nagy foltot a levélszekrények előtt, pedig már nem volt ott vér, leöntötték a követ Domestosszal.

Soma Tarabóék macskája volt, gazdái nyaralni mentek, addig nagynéném férjére, Tibire bízta. Mindenki tudta róla, szereti az állatokat, feleségét még esküvőjük napján is elvitte az állatkertbe, hogy elbúcsúzzanak a hím orangutánról, akit másnap költöztettek a frankfurti vadasparkba. Ő

etette a ház madarait is, egyszer megmentett egy cinkefiókát, a fészkeből eshetett ki. Pipettából adott neki vizet, fogott neki legyet, mikroszkóp alatt vágta darabokra, és a bogár részeit csipesszel adogatta a madár csőrébe.

Nagynéném allergiás volt a szőrre, így nem hozták át Somát. Tibi kapott kulcsot. Ha átment Tarabóékhoz, mindig vitt magával szalonnabórt, pedig a háziak hagytak a spájzban száraz tápot. A macskát menhelyről hozták, kaptak hozzá egy bőrszíjra kötött fémmedált is, belegravírozták a nevét, de nem tették a nyakába, nehogy megfulladjon. Tibi cirógatta volna, de Soma felborzolta a szőrét, sziszegett, meg is karmolta, inkább az ágyne-műtartóban szeretett lenni. Zsarnok macska ez, mondogatta bosszúsan a férfi, elvárja, hogy jól bánjunk vele, de nem ad érte semmit, soha nem dorombol. Nagynéném mindig kinevette ezért.

Gréczi, ahogy volt, köpenyben, papucsban ment fel hozzájuk. Nem járt még az első emeleti folyosón, Tibi nem örült volna neki, ha ott látja. Toporgott a gangon, nem mert becsengetni. Nagynéném észrevette, kinyitotta a konyhai ablakot, fojtott hangon kérdezte:

– Mit akarsz?

– Megölték Somát.

Nénémnek melege lett, forgott vele a konyha, le kellett ülnie; kinek ártott szegény?

– Beengedsz? – kérdezte a férfi.

– Nyitva van.

– Tibi? – nézett körbe riadtan Gréczi.

Nem volt otthon, órája is lehet, hogy leugrott kenyérért a boltba.

– Hogyan mondjam meg neki? – sóhajtozott a nagynéném, járkált fel-alá a lakásban. Gréczi nyögve ült le az egyik székre, évek óta fáj a dereka. Az asszonynak villant a szeme, de nem szólt.

– Tarabóék mikor jönnek haza? – kérdezte a férfi.

– Még egy hét.

– Ne hívjuk fel, már csak a Tibi miatt se.

Tarabó mogorva ember volt, testes, lapáttenyerű, ujjai nyoma néha meglátszott az asszonyán.

– Hogy jutott ki a macska?

– Kiszökhett. Megnéztem, nem törték fel az ajtót – mondta a férfi.

– Kérsz kávét? – kérdezte nagynéném, azonnal meg is bánta, de már nem volt visszaút. A férfi köszönte, nem volt mit tenni, feltette a kotyogót a gázra. Hallgattak.

– És hogy vagy? – kérdezte hirtelen Gréczi. Nem szoktak beszélgetni, csak köszönnek, elmennek egymás mellett.

– Jól.

Pedig nem aludt, kettőkor már égette a villanyt a kisszobában. Álmában az utcán sétált, furcsa emberek jöttek vele szemben, felhasadt a bőrük, valamit titkoltak, izzadtan riadt fel.

– Voltam az Ibolyában – mondta óvatosan a férfi, lehajtotta a fejét, tekintetét félve emelte a nőre. Nagynéném zavartan mosolygott, miért beszél most erről.

Évekig minden este felidézte, hogy mit mondott neki Gréczi búcsúzóul. Láta magát, ahogy áll a presszó előtt, érezte a szájában a kávé ízét, lobogtak a felhők, egy teherautó fordult be a sarkon, szitált róla a homok. Csak a konyaktól múlt el a rosszullet. Magdi, a barátnője vetett neki kártyát, gyertyát égettek, megnyúltak az árnyékok a redőnyön. Azt mondta, Gréczinek nincs senkije, csak fél. Mitől, hát bántom én?, kiabált nagynéném, kezébe temette az arcát, sírt. Tibi, Magdi öccse benyitott, baj van, lányok? Fiatal volt, és nyegle. Nem tudsz kopogni?, förmedt rá a nővére, elfújta a gyertyát, pakolni kezdett, holnap folytatjuk, mondta, elszállt az ihlet. A folyosón Tibi felsegítette nagynénémre a kabátot, véletlenül a vállához ért. Ő megfordult, hálásan nézett a férfira, régen érintette meg gyengéden valaki. Tibi másnap átlátszó ürüggyel hívta kávézni, segítséget kért tőle valamilyen ügyben. Az Ibolyában találkoztak, a nő figyelte a férfi arcát, lányos volt, és szelíd, hadart, alig lehetett érteni a szavát, izgatta a romlatlansága.

Nagynéném még azon a tavaszon hozzáköltözött a kétemeletes, Erkel utcai házba. A férfi folyton simogatta, de a nő nem csókolta meg soha. Ha szeretkeztek, csak feküdt mozdulatlanul, ismerte már a mennyezet minden repedését, körmeit unottan mélyesztette a hátába. Tibi kapkodott akkor is, de nem bánta. Összeházasodtak, Magdi volt a tanú. Hétfégenként elmentek az Állatkertbe, vagy kibuszoztak a Normafához, nagynéném leült egy padra, megvárta, míg a férje végigállja a sort, lángost hozott neki, sajtos-tejfölöset kért mindig.

Tibi hamar hozzáöregedett a feleségéhez, pocakot növesztett. Mindent megoldott, beszerzett, amire szükségük volt. Nagynénémnek soha nem volt munkája, míg férje az irodában dolgozott, üldögélt a konyhában, teát főzött, újságot olvasott, hallgatta a rádiót. Odakészítette a papírt, ha a bemondó rosszul hangsúlyozta a szöveget, feljegyezte, és levelet írt róla a Bródy utcába.

Magdi szombatoként jött át hozzájuk, hozott krémest is. Tibi a kávé után felállt, elment sétálni, hadd maradjanak a barátnők kettesben. Nagynéném csak magáról beszélt, ruhákról, rossz filmekről, munkásokról, akik elrontottak valamit a lakásban. Jól megvagytok?, kérdezte Magdi. Persze, miért ne lennénk?, kérdezett vissza nagynéném, és tömte magába a süteményt. Magdi villája megállt a levegőben, nézte a barátnőjét, csóválta a fejét.

Gréczi tavaly vette meg a régi házmesterlakást. Véletlenül talált a házra, közel van a belvároshoz, ráadásul nincs nagy forgalom. Nagynéném a körzeti orvostól jött haza, fáj a torka, folyton köhögött. A teherautó a nagykapu előtt parkolt, zöld heverő állt a járda közepén. Még a szagára is emlékezett, dohos volt, és poros. Megtorpant, hevesebben dobogott a szíve. Korábban Gréczi lakásában, a tévével szemben állt, mögötte virágos volt a tapéta, talán lila. Hason feküdt rajta, meztelen volt, arca belenyomódott a szövetbe, nyála kicsordult, nyögött, fáj, mégis élvezte, pedig a férfi sokszor durva volt vele. Felettük a falióra minden órában más-más énekesmadár hangján jelzett. Szerette hallgatni, leginkább a rigókat, ők minden órában negyedkor és háromnegyedkor énekeltek. Ilyenkor azt képzelte, nagyszülei kertjében játszik, a fény helyet keres magának a körtefa alatt, bogarak gereblyéznek a homokban, papa kapálja az ágásokat, mama húslevest készít, még nyerek benne a zöldségek, de már érezni a nehéz illatot. Beborul az ég, gyorsan elpakolnak, leülnek az ebédlőasztalhoz, bentről figyelik, hogyan szánkóznak az esőcseppek az üvegen. Nagymama feláll, villáért megy a kredenchez, kiveszi a fiókból, leteszi az asztalra. A papa mögé lép, hátulról átöleli a vállát, magához szorítja, és megcsókolja a fejét.

Összerezcent, kinyílt a kapu, Gréczi egy nagydarab munkással jött ki a heverőért. Nagynéném szíve nagyot ütött a bordáin. A férfi ránézett, kikerekedett a szeme, leguggolt a cuccaihoz, aztán mégis felállt, intett, zavarában megint leguggolt. Köszöntek, igen, talán köszöntek is egymásnak. A nő lehajtott fejjel ment el a férfi mellett, fel a lépcsőn, kopogott a cipője, dühös volt magára. Otthon kinyitotta az ablakokat, csattogott a függöny, elővette a porszívót, úgy dörzsölte a szőnyeget, mintha sebeket akarna vakarni belé. A huzattól bevágódott a szobaajtó, csak akkor rogyott le a kanapéra, kezébe temette az arcát, sírt.

Egy évvel ezelőtt este volt már, amikor Tibi gyanútlanul belépett a kapun. Gréczi már berendezkedett, a lakásához vezető lépcsőn ült, cigizett. Egy zöldszilvánis üveg volt mellette, a bor fele már hiányzott. Farkasszem nézett a két férfi, kint az utcán egy autó csikorgott, talán a kuplunggal volt baj, duda szólt hosszán, valaki káromkodott, pedig nem volt rá oka.

Minek jött maga ide?, támadt neki Tibi. Majd te mondd meg, hova megyek, pattant fel Gréczi. Érezték egymás leheletét, vörös volt az arcuk a kiabálástól. Tibi ütött először, összekapaszkodtak, bűzlöttek, mint két csatakos bika, egyiknek felszakadt a szemöldöke, a másiknak vérzett a csuklója. A zajra összefutott a ház, nagynéném tudta csak szétszedni őket. Ott-hon Tibi trikóra vetkőzött, mosta az arcát, azt mondta, meg fogom ölni ezt a szemetet. Dehogyan fogod, nyugtatta a felesége. Fullasztó volt az éjszaka, mintha egy érdes takaró borította volna be őket. Tibi nem kapott levegőt, nagynéném ütötte a hátát, de nem használt, adott neki nyugtatót, kint kutyát ugatott, idegen járt a lépcsőházban.

Lefőtt a kávé. Tarabó biztosan megöli Tibit Soma halála miatt, gondolta nagynéném. Gréczi meg hiába üldögél ilyen nyugodtan a konyhájában, ha ezt a férje megtudja, akkor ő sem fog sokáig élni. Elővett egy üveg kávéspoharat a konyhaszekrényből, ruhával fogta meg a kotyogó fülét.

- Cukrot kérsz?
- Üresen iszom.
- Ja, persze – bólintott a nagynéném.
- Magdi hogy van? Régen láttam – kérdezte a férfi.
- Jól. De lassan indulsz kéné. Tibi nemsokára hazajön.
- Megyek már – mondta Gréczi, felállt, úgy itta meg a kávéját. Nagynéném a padlót nézte.
- Miért nem jöttél vissza? – kérdezte váratlanul.
- Honnan? – csodálkozott a férfi.
- Azt mondtad, munka van Gyarmaton. Három hónap, és jössz.
- Nem tudom – mondta, indult volna, megtorpant. Széttárta a kezét, megvonta a vállát, zavartan mosolygott. – Tényleg nem tudom.

Nagynéném dühös lett, elfordult, fogta a szivacsot, és dörzsölni kezdte a tűzhelyet. Tibi ekkor lépett be az ajtón, nem volt magánál, imbolygott, hunyorogva nézett körbe. Gréczi elsápadt, nagynéném megfordult a zajra, sikkantott. Ott álltak hárman, mozdulatlanul, mint a viaszbabuk, némán nézték egymást. A felső lakásból lehallatszott a rádió, a hírolvasó özvívészertű esőt jósolt.

- Maga mit csinál itt? – szólalt meg Tibi.
- Már megyek – mondta Gréczi.
- Nem kellett volna idejönnie!

– Csak a macska miatt... – mentegetőzött a másik, de elharapta a mondat végét. Kint már villámlott, beleszaladt a szél az ablakokba. Gréczi oldalazva került ki Tibit.

– Na, szerbusztok! – szólt vissza, és kisurrant az ajtón, mint egy tolvaj. Nagynéném ijedten nézett a férjére. Hallgattak.

– Nem volt kenyér – mosolygott rá Tibi.

– Te ittál?

– És ha igen?

– Ne beszélj így velem! Hol voltál?

– Nem mindegy? Mit keresett ez itt?

– Éppen ezt akarom elmondani.

– Tényleg? – húzta el gúnyosan a száját a férfi.

– Nem érted, Tibi? Megölték Somát! – szakadt ki a sírás a nagynénemből. Egyik tenyerével nekitámaszkodott az asztalnak. Remegett a lába.

Férje összerázkódott, mintha mély álomból ébredne. Vetkőzni kezdett, tépte le magáról a nadrágját, a többi ruhát. Nagynéném ekkor vette észre, vérfoltos mind, de seb nem volt a bőrén. Harapta az alsó ajkát, némán rázkódtak a vállai:

– Miért tetted?

Tibi levegő után kapkodott, fuldoklott, felesége a hátára dobta a kabátját, tolta maga előtt, ki, a gangra. A hideg égette a férfi bőrét, de legalább megtelt a tüdeje. Ekkor tisztán hallották, hogy a régi házmesterlakásban, a zöld heverő fölötti órában megszólalnak a madarak. A felhők kipréseltek magukból egy kis fényt, valahonnan megjött az ebéd illata is. Váratlanul nagynéném hátulról átölelte a férjét, ujjait összekulcsolta a hasán, megcsókolta a fejét. Tibi próbált szabadulni, de felesége még jobban szorította magához. Ne bolondozz, mondta a férfi, nem szokott ehhez, aztán behunyta a szemét, és hagyta, hadd karmolja bőrét az eső.

———— Káli Király István

HALOTTAIM JELLEMÉRŐL

SANYIKA UNOKATESTVÉREM (1954)

Az első halott volt, kit élőben láttam.
Hét évét szenvedtette magához az Úr.
Szeppenten lapult a dunnahalmos ágyban.
Teste, mint pendülés előtt a feszült húr,
Álla alatt kendő – akasztott emberen
Levágott kötélből ottmaradt jaj-hurok –,
Avitt volt, foltos is, csokrával mereven
Döfött fel hetykén az ég felé, s a burok,
Amelybe elevent s holtat zárt a halál,
Föltelt az együttjátszással, -nevetéssel,
S én, mint ki holtban is jó pajtásra talál,
Hittem, vele sem múlt, sem jövő nem vész el,
Próbáltam kilesni, csak tetteti magát:
Nem ismerhettem fel az öröklét szagát.

ANYAI NAGYANYÁM (1959)

A szlon, amelyen hajnalra kilehelt,
Aprócska testéhez képest nászágynyi volt.
Aszott kis arcán egy fénysugár-csíra kelt,
S szenvedve-szülésekből gyült béke honolt.
Haskötőjét néztem. Még mindig viselte.
Holtan sem hagyta megbomlani a formát.
Ha könnye fakadt is, szótlánul lenyelte.
Nem kémlelte soha magas hegyek ormát.
A reggel csendjén, mely tetemét belengte,
S mindig halk szavának példázatává lett,
Átrepült egy angyal. Szépségén merengve
Szárnyam nőtt: tizenkét évemmel be kellett –

Sok csínnyel, szorongáson, szepegésen át –
Piszkolnom szeplőtelenységének havát.

APAI NAGYANYÁM (1976)

Megbocsáttatott, hogy egyszer, sajn', megesett.
Bajszos kazánkovács hű felesége lett,
Hagyott sarlót, kapát, szénport takarított
Kemény időkben, a bányasági lét volt
Dobbantója vissza sarlóhoz, kapához:
Egyedül a föld az, mi boldogságot hoz.
Ülve szunyált délben a körtefa alatt.
Csak csipetnyi még-sóval csúszott le a falat.
Hevült. De dagasztott, s kemencét hevített,
S a heti kenyérhez öt kis cipót is tett.
Pohár víz, utolsó kérése ennyi volt.
Istent hitte. Vádat ellene nem koholt.
Késett a busz. Koporsózárásra értem.
Engem-szeretése maradt örök vértem.

LIVIU, MÉRNÖK (1988)

A szekér nyikorgott. Kerékagyig süllyedt.
Megbillent, rázkódott rajta a koporsó.
Február: latyakban caplattunk. Rossz, fülledt
Szenvedést akartam, amiért utolsó
Útjára kiábrándultan kell kísérem
Az embert, ki mellém állt, mikor mások épp
Megróttak, ellöktek. „Uraim, nem értem!
Száz jót tett, csak egyszer vétkezett.” Végképp
Feloldott „bűnömmel” jövőmbe taszított.
Ostoba halálát pópagóg cifrázta:
„Féljétek hát Istent!” Dühöngve harsogott.
Végig csendben tűrte az átok-frászt a
Harminchárom évet megélt sejtek halma:
Átjárta a lélek-tisztaság fuvalma.

KERESZTANYÁM (1998)

„Ordáspalacsintát kérek”, mondta egy nap.
Harmadik hete múlt akkor, hogy nem evett.
Ágyában elveszve gyötrődött, szenvedett:
Meddő méhén múlt csak, érték-e, amit kap.
Az élet tüzében foganva született.
Ez is lett hitének kőszikla alapja.
Úgy égett, mint aki a sikert aratja
A semmit becsülő, kételkedő nők felett.
Egy képből nézünk ki ketten, ugyanarra:
„Hogy lásson a világ! Nem mi kell lássuk azt!”
Egy palacsintában rejlik a végmalaszt?!
Orda, tojás, kapor, édesre kavarva?!
Egy falat sem ment le. Irisze panaszát
Töltelék illata lengi be odaát.

KATICA NÉNÉM (2013)

Nem tudom, hogy kerültem hozzá oly közel.
Idegen volt, nyúzott, nyűtt bányászfeleség.
Sokáig csak hírért hallottam otthon, még
Annyit sem érdekelt, mint hogy ki mit tesz el
Télire, ki kinek szereti el lányát,
Hordja el kabátját. Közöm is csak annyi
Lett hozzá, hogy egyszer megláttam őt sírni,
Mert nagyon szenvedte az anyja hiányát.
Huszonöt éve volt, hogy hazaköltözött.
Visszatért vele a nagyanyám mosolya,
Rügy bomlott körötte, virágzott bokor, fa,
Kedvem is tavaszi ünnepbe öltözött...
Tél jött: megértette, Isten már akarja.
Viasz-arcát konok mosoly-pajzs takarja.

K. D. FÖLDMŰVES (2015)

Nem tudhattam, ki volt, de nem is érdekelt.
Szerettét tisztelni mentem, illem gyanánt.
Temetni nem járok, gyűlölöm a halált.
Érzelmemből ezért csak szánalomra telt.
Bár évből kilencvenkettővel áldatott,
A finom szemfedél takarta hüvelynek
Áldáshoz nincs köze. Miért is nézném meg?
Kíváncsi nem vagyok. Hiszen csak egy halott.
Álltam ott szenttelen. De szemem fürkészőn
Mégis a megroskadt, aszott testre tévedt:
Két keze toronyként takarta az Élet
Földhöz kötött arcát. Úgy tűnt, épp rám köszön:
„A Styxen csak kezem nagyságát viszem át.
Itt hagyom tenyerem kérgének illatát.”

„AMÍG FEKSZEM KITERÍTVÉ”* (20.)

...Nem kérdez majd senki, mennyi jót értem meg,
Mennyi szép, megáldott pillanat volt enyém,
Nem veszi leltárba azt sem, hogy a remény
Mily sokszor volt híd mély árkon át, és öreg
Testemben mi fojtott el apró nyűgöt, bajt,
Hangfogót mi tett az ajkamra, hogy a jajt
Ne tudjam világgá harsogni, mi számolt
Azzal, hogy mellettem ki élő és ki holt,
Segítvén átlátni perceim – egyenként –,
Elviselhetőbbé téve a gonosz ént,
Értelmembe róva, mi a legfontosabb:
Mit ér egy élet, mit tortán a könnyű hab,
Mitől lesz áttetszőn illatos a világ,
Melyben együtt sarjad hullabűz és virág!

* William Faulkner

Szendi Nóra

EGY KÜLÖN KIS VILÁG

RÉSZLET A *TERMÉSZETES LUSTASÁG* CÍMŰ
REGÉNYBŐL

Szigedi Kamilla lábujjhegyre állt, és adott két puszit. Magasabb volt az átlagosnál, úgyhogy annyira nem kellett felágaskodnia. Az arca sima volt, puha és ruganyos, valami műeper-illatfelhő távozott belőle, a száján vagy talán egyenesen a pórusain keresztül. Ez majdnem kibillentette a forgatókönyvből, amit úgy harminc másodperc alatt szándékozott megvalósítani. Szigedi Kamilla közben már vissza is ereszkedett alapállásba, sőt, mire végiggondolta, hogy majdnem kibillent, Szigedi Kamilla jelentős helyzeti előnyre tett szert egy mizu bedobásával. Időnyerés céljából visszapasszolta, hogy még mindig semmi. Ezzel néha sikert aratott, mert azt hitték, viccel. Általában nem viccelt. Szigedi Kamilla zavartan vihogott.

Könnyebben el tudott aludni, ha előtte kiverte. Csupán az volt a baj, hogy egy idő óta ez sem igazán működött. Illetve működött, ő volt lusta hozzá. Unta. Elunta menet közben. Elég lehangoló volt ülni az ágyon, és unottan cibálni magát. Unta a pornót is, meg a végeláthatatlan keresgélest, amíg lehet találni valamit, ami legalább egy kicsit felkelti az érdeklődését. Natasha Candyvel rég szakított. Egy időben megpróbálta felidézni az akkori állapotot, de nem ment, és ezen maga Natasha Candy sem tudott változtatni. Mármint a régi Natasha Candy. Az új Natasha Candyt, aki nem is Natasha Candy volt már, hanem Kitty Wild, látni sem akarta. Ha mégis látta, minimum egy napra búcsút mondhatott a merevedésnek.

Nem volt, akin keresztül új embereket ismerhetett volna meg. Nem voltak barátai, csak ismerősei, azokat pedig nem azért ismerte, hogy még rajtuk keresztül is másokat kelljen megismernie. Bár őket se ismerte volna. Az úgy egy éve jutott eszébe, talán kettő, de valószínűleg több, nem számít, hogy muszáj lesz ezt a nevetséges módszert bevetni. Regisztrálni, valamit írni magáról, és sajnos fotó is kellett. Nem az, hogy kellett, csak anélkül még az a kevés degenerált ízlésű nő sem vehette észre, akiknek amúgy tetszenek ezek a magafajták. Mármint konkrétan ő. Egy ilyet (milyet?) sem ismert saját magán kívül. Meg azért is kellett, mert írni aztán végképp nem tudott semmit. Nézte a nők szövegeit, de olyan kiábrándítók voltak, hogy inkább már

csak a képeket nézte. Nézte a férfiak szövegeit, és arra gondolt, hogy kétszínű mocskok vagy szánalmas férgek. Nem akart ilyeneket, hogy átlagos srác vagyok, elítélem a társadalmi különbséget és a sztereotipikát, meg olyanokat, hogy keresem hű társam, és rabold el a szívem, meg olyanokat, hogy nem nagyon hiszek az ilyen oldalakban, de, meg olyanokat sem, hogy szeretem a nőket, életkor nem számít. Ez a rizsa nem volt kötelező, viszont alapadatokat akkor is meg kellett adni, név, életkor, nem, település, idáig rendben. A társkeresés céljánál muszáj volt azt választani, hogy tartós kapcsolat, mert hát mit, és akkor még az, hogy küllem. Minek leírni, ha ott van a kurva fotó, ami ekkor mondjuk még nem volt ott. Gondolta, odaírja a magasságát, az legalább biztos, de rájött, hogy nem tudja fejből. Beírta, hogy magas. Aztán kitörölte, és beírta, hogy kb. 1,90. Aztán még azt is, némi monitorra bámulást követően, amíg szavakat talált saját színeire, hogy szőke, kék szemű.

Lopva a markában szorongatott mobilra sandított: huszonöt másodperc telt el, ha nem cselekszik azonnal, következik az, hogy akkor ő, mármint Szigedi Kamilla jelzi, már ki is talált valami jót, menjenek egy orrfacsaró füstölő- és lábszagú teaházba, ahol relaxációs zenékkal meg műázsiai cincogással basszák szét az ember agyát, vagy sétálgassanak a Margitszigeten, ahol a zenélő szökőkútból áradó klasszikus zene meg a divatos futógöncökben kocogók basszák szét az ember agyát, vagy üljenek be valami úgynevezett fiatalos helyre, amit valószínűleg hatvan alatt rajta kívül senki sem nevez így, és ahol mindenki, aki él és mozog, úgy alpjáraton, a pusztá létezésével szétbassza az ember agyát, és mire mindezt lefuttatta, az azonnali cselekvés pillanata már el is múlt. Szigedi Kamilla épp kezdte a szöveget, hogy ő arra gondolt, amikor végre sikerült meghúznia a láthatatlan, cselekvésképtelenségből kimozdító kart.

Moziba megyünk, mondta. Muszáj volt a mobiljára sandítania. Időkeret-túllépés. Soha semmi nem ment olajozottan, ha más emberek kerültek a képbe.

A fotó volt a legnehezebb. Nem készült róla fotó, leszámítva a személyi igazolványán szereplőt. Elmosódott, kifejezéstelen arc. Lehetne egy pszichopatóá is, gondolta vagy inkább remélte. Kellott egy fotó, mert anélkül még az a kevés degenerált ízlésű nő sem vehette észre, akivel amúgy lehetett volna valami. Bármilyen. Kénytelen volt csinálni egy szelfit, más nem maradt. A telefonján nem lehetett megfordítani a kameraállást, de talán jobb is volt így. Próbálta elképzelni, hogyan néz egy nőre. Próbálta elképzelni, mit szeretne egy nő, hogy nézzen. Megszemlélte a fotót. Abban biztos volt, hogy ha nő volna, ez lenne a legutolsó, amit szeretne.

Nézte magát a tükörben. Nagyjából, mint a fotókon, már vagy egy tucaton. Ez volt a helyzet. Ilyennek született.

Bizarr módon ez a fej egy csomó nőnek bejött. Ráírt nőkre, és nem küldték el a kurva anyjába. Sőt, hajlandók voltak találkozni vele, akár többször is. Sőt, maguk a nők írtak rá. Na most eleve milyen nő az, akinek ez bejön. Mármint nemcsak a feje, úgy az egész. Itt kezdődik. És ott folytatódik, hogy ezek a nők tényleg nem voltak százasok.

De cuki vagy, mondta Szigedi Kamilla. Ezen nevetnie kellett. Szigedi Kamilla is kacarászott, de valószínűleg egészen máson, és miután értesült róla, mit néznek meg, kissé visszavett a viháncból. Volt egy olyan sejtése, hogy ez lesz, emiatt kellett a forgatókönyv meg a jegyvásárlás. Bebiztosítani *A baltás 3*-at.

A gimnáziumi osztályával járt utoljára moziban (valami ötvenhatos szar miatt). Nem is nagyon hiányzott neki, de az, hogy kijött *A baltás 3*, letölteni képtelenség (vagy csak ő lusta, gyaníthatóan), ráadásul háromdében hentelnek, ez együttesen még az ő ingerküszöbét is megugrotta. Egyedül moziba, erre sajnálta a pénzt, de pont itt volt ez a csaj, akivel az első alkalommal se bírtak beszélgetni, két legyet egy csapásra. Megnézheti *A baltás 3*-at, Szigedi Kamillával pedig hátha mégis zöldágra vergődnek, vagy csak úgy lesz valami, zöldág meg vergődés nélkül.

Az igazat megvallva, *A baltás 3* kicsit jobban érdekelte, mint Szigedi Kamilla. Nem is az, érdekelgette Szigedi Kamilla is, arról nyilván nem Szigedi Kamilla tehetett, hogy általában nem sikerült egy bizonyos szint fölé csavarnia az érdeklődését bármiféle csaj iránt. *A baltás* korábbi részei nézésekor tapasztalt kielégülés, majd az azt követő eltelt megnyugvás összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint egy csajjal ülni vagy mászkálni, és úgy csinálni, mintha kedvelné a teákat, a bányász zenéket, a mocskosan hömpölygő Dunát, a parkokban tenyésző mindenféle gazokat, meg úgy általában az embereket.

Sokszor már az elején belefáradt, vagy hát hullámokban tört rá a fáradtság. Alapjáraton a nőktől. Tényleg nem voltak százasok. Tényleg akartak valamit. Tőle, a világtól, még egy limonádét, mindent. Viharásztak, csilingeltek, persze, de vérfagyasztóan komolyan vették, amiket mond. Mélyen beszélgetni, azt akartak.

Menjünk moziba?, kérdezte meglepetten Szigedi Kamilla. A szokottnál is nagyobbra nyitotta a szemét. Állandóan úgy nézett rá, már a legutóbb is megfigyelte, mintha érdekes dolgokat mondana. Vagy csak eleve ilyen alakú volt a szeme, talán be sem tudja csukni rendesen.

Moziba megyünk, ismételte, mert ez nem volt kérdés. Megvettem a jegyeket.

Szigedi Kamilla némileg csalódottan kérdezte, hogy miért pont *A baltás 3*-at. Nem valami romantikus film, tette hozzá kissé bizonytalanul, mégis mintha reménykedve.

Hát nem, hagyta helyben. Valamit kellett még mondania. De nem a sztori a lényeg.

Tényleg nem az volt, a baltásnak kinyírták a testvérét vagy a legjobb barátját vagy az egész családját, bár lehet, hogy az egy másik filmben volt, már nem emlékezett, amint arra sem, hogy kicsodák, a baltás meg elkezdett különböző méretű és alakú baltákat gyártani a titkos műhelyében, ahol később az áldozatait is kínozza. Mindenféle ötletes dolgokat kitalált, például az egyiknek megtisztította a gerincoszlopát a hústól, és csigolyánként formára faragta, vagy egy másiknak leemelte a koponyája tetejét (ezt mondjuk a Hannibalból lopták), és virágot ültetett az agyába (később, miután a szereplő már nem élt, lefűrészelte a fejét, és elküldte a feleségének), vagy egy harmadiknak csilipaprikát varrt a szemhéja alá, ahonnan előzőleg kikanalazta a szemet (de nem ette meg, szerencsére, már attól rosszul volt, ha közről mutatták, ahogy valaki táplálkozik, nemhogy még emberrel), és így tovább. A második részben szövetségeseket is talált. Mindenki más szerszámmal végezte a munka dandárját, a kedvence az ollós volt, egy törpe, szinte gnóm, senki nem vette komolyan, ahogy az ollóját csattogtatja a kis seggdugasz, aztán nézhetek, hogy csipketerítőt készít belőlük.

Akkor mi a lényeg?, kérdezte Szigedi Kamilla egy kicsivel még bizonytalanabban.

Ahogy meg van csinálva. Az ötletek. Tud belőle meríteni az ember.

Te bolond vagy, vihogott fel Szigedi Kamilla.

Teljesen átlagos vagyok, mondta.

Tiszta bolond vagy, vihogott Szigedi Kamilla. És mégis mihez merítesz belőle?

Például ahhoz, amikor el akarok képzelni embereket szörnyű kínok közt kiszervenvedni.

Mondom, hogy tiszta bolond vagy, vihogott Szigedi Kamilla. Élvezkedő borzongással, szörnyülködést mímelve ejtette ki a szót, és látszott, hogy minden vágya még egypárszor elvihorászni.

Rájuk is hagyhatta volna már az első lebolondozáskor, mégis többnyire azt válaszolta, hogy teljesen átlagos. Egyrészt, mert igaz volt, másrészt, mert a nők az ilyesmitől megvadultak. Hogy átlagos, olyan nincs, hogy át-

lagos. Mindenki egy külön kis világ. A szennyecsatorna is egy külön kis világ, gondolta. Meg a klotyó mélye. Vagy hogy utálja magát, az nem lehet. A csajok szemlélete szerint egy külön kis világ nem utálhatja magát. És senki sem ronda, csak érdekes arcú. Aha, tehát ronda, mondta ilyenkor. De ne legyen hülye, meg ezt amúgy nem is rá mondják, az érdekes arcút, mármint nem az, hogy nem érdekes, csak inkább olyan szabályos. Akkor mondta, hogy visszataszító és, az ést a tőle telhető mértékben nyomatékosította, jellegtelen. Néhánnyal már eljutott idáig, na ezek meglehettek volna. Egy-kettő meg is lett. Ebből egy még amikor a Coopnál volt, a kasszás Csizmadia Emőke, ez a Nyuszy-alakú lény, a másik már a netről, a Steiner vagy Steinhart Zsófi. Vagy az nem is onnan volt, mindegy, elég kínos eset volt mindkettő, jobb szerette volna inkább elfelejteni őket. Ha megvadultak, a nők időtlenné váltak. Ez az időtlenség riasztotta vissza általában. Meg a puhaságuk, az illatosságuk, az idegenségük, az egész csajságuk, a nedves szájuk, ahogy az övére tapasztották. Nem sok keresnivalója volt ebben az idegen, puha, illatos nyálasságban. És nekik sem az ő kis klotyómélyi világában.

Jobb nézni, mint csinálni, nem? Szárazan hehhentett. Szigedi Kamilla vihogott.

Nem igazán indult be az elején, kiszámíthatóan lapos thrillereffektek, a térhatás persze mindenben dobott valamicskét, erre a perifériáján azt látja, hogy Szigedi Kamilla letakarja a fél szemüvegét. Ez bosszantotta.

Nem tetszik, hogy háromdéz, súgta oda.

Félelmetes, súgta vissza Szigedi Kamilla, és közelebb húzódott hozzá. A haja az arcát súrolta, kitakarva a kép egy részét. Erőszakosan áradt belőle a műeperillat. Hátradőlt, hogy zavartalanul élvezhesse a filmet. Szigedi Kamilla is visszahúzódott. Még mindig nem ugrott elő és csapott le a baltás, kezdett unalmassá válni a dolog. A mobiljára sandított. Negyedóra telt el a fim kezdete óta. Várta, hogy a faszi, akit meg fog kínozni a baltás, abbahagyja végre a félhomályos raktárépületben való téblábolást vészjósló zenére, és le legyen csapva. Ásított. Szigedi Kamilla a kólája fedezékéből pislogott a vászonra. Ingere támadt volna kivenni a kezéből, és hangosan beleszivornyázni, azt biztos viccesnek találta volna Szigedi Kamilla. Kár, hogy utálta a kólát.

Később javult a film, az például tetszett neki, amikor a baltás meg a haverjai rendeztek egy kis ünnepséget szenteste, és az áldozatok heréivel díszítették fel a karácsonyfát. Ezen még nevetett is. Általában azért laposabb volt, mint az első kettő, az ajándékozás jelenetét is csak az emberbőrből készült, a legsikerültebb alkotások képeit tartalmazó fotóalbum átadásá-

nak és fellapozásának jelenete mentette meg, és Szigedi Kamilla is zavarta egy kissé folyamatos cirkuszolásával. Fel-felnyiffant, meg-megrándult, közelebb húzódott, egyszer még a kezét is az övére tette. Pontosabban úgy csinált, mint aki véletlenül az övére teszi. Le akarta ellenőrizni, hogy tényleg szándékosan simít végig az ujjain, és mozdulat közben megfogta Szigedi Kamilla kezét. Megfogta, egy ideig fogva tartotta, pár pillanatig, míg el nem ernyed, aztán meglazította a szorítást, és hagyta elernyedni a saját kezét is. Szigedi Kamilla keze benne feküdt a tenyerében. Mintha pihegett volna. Egy ideig hagyta, de aztán zavarni kezdte. Inkább a Szigedi Kamilla ölében szorongatott kóláért nyúlt, és hangosan beleszivornyázott.

Szörnyű volt, szepegte kifelé menet Szigedi Kamilla.

Elég gyenge volt, mondta erre. Viharászhatta volna erre a Szigedi Kamilla, hogy tiszta bolond, de most elfelejtett vihorászni.

Ácsorogtak a mozibüfé előtt. Szigedi Kamilla zavartan felvetette, hogy még beülhetnének valahová. Kérdezte, hogy hová. Vasárnap este volt. Jobb ötlet híján a mozibüfébe ültek be, ami úgy nézett ki, mint egy gyorsétterem ronda poszterekkel és sztárokról készült fotókkal. Szigedi Kamilla vett egy shake-et, és diszkrétan szopogatta a szívószálat. Valamit biztos az ajkára mázolt a mosdóban, ennyire nem lehetett nyálás a szája. Ő nem vett semmit, így is túl sokat költött.

A mozitól a villamosmegállóig nem sokat beszéltek.

És most?, kérdezte Szigedi Kamilla kissé bizonytalanul, mégis mintha reménykedve.

Én megyek haza, mondta. Úgy nézett rá a Szigedi Kamilla, hogy inkább gyorsan hozzátette, melyik irányba. Nem volt egyébként ronda csaj. Fotón azért jobban mutatott. Még mindig olyan szemekkel bámulta, mintha érdekes dolgokat mondana, pedig már nem is nagyon mondott semmit. Búcsúzáskor lábujjhegyre állt, és adott két puszit. Magasabb volt az átlagosnál, úgyhogy annyira nem kellett felágaskodnia. Az arca sima volt, puha és ruganyos, a belőle áradó műeperillat veszített erejéből, de valami általános, kellemes csajszaggal keveredett. A puszi egy kicsit a szájára csúszott, ekkor jutott eszébe, hogy ezúttal is van forgatókönyv, és onnan, hogy kibillent belőle. A hátuk mögött egy megállónyira felcsörömpölt a villamos.

Majd megadod a jegy árát?, kérdezte Szigedi Kamillától. Ezt még a villamoscsörömpölés előttre tervezte, hogy ne kelljen kapkodni. Ekképp esett el egy mozijegy árától úgy, hogy még a film sem volt valami nagy szám. Kár, hogy lusta volt letölteni a filmeket.

Dimény Lóránt

A SZERVEZET

REGÉNYRÉSZLETEK

(...)

A Vadkan ágya a szoba felét foglalta el, Mr. Moses a közepén feküdt, ült, kuporgott a bíborszínű terítő alatt, ezt az ő testformájából lehetetlen volt megállapítani. Éppen a hidrotron csövet emelte el a szájától, amikor beléptem. Egy dag alatt hét palacknyit töltött magába, miközben a kolónia egy átlagos ivarérett tagjának fél palacknyi volt a fogyasztása, ám ez testméretéhez képest nyilván egyáltalán nem volt meglepő. Mióta mérem az öreget, most volt először 240 golon fölötti érték, ami az én tömegem ötszöröse.

Mr. Moses az egyedüli volt a Kolónián az eredeti telepesek közül, az utolsó, aki még a Földön született. Életkora száz hattýú körül lehetett, ennek nagy részét már a Kolónián töltötte, utóbbi néhányat teljes vakságban, mióta a zöldhályog teljesen beborította mindkét szemét. Ő volt a Kolónia önként kijelölt, mindennemű vezetője, spirituális atyja, ahogy magát emlegette. Mr. Moses egy primer humanoid-disznó kiméra, ezért küldték a Kolóniára, ezzel a genetikai mozaikkal. Bizonyára úgy ítélte meg a földi tudomány, hogy Mr. Moses életképessége olyan mértékben volt kilátástalan, hogy összemérhető a többi Def. számmal, amely alapján kiválasztották az őstelepések halmazát.

Nem volt más a teremben, a csendben csak Mr. Moses szakadozó hortyogását lehetett hallani. Az arcát nem láttam, de nem is bántam, mert az ismerkedésünk óta eltelt hattýú hosszú sora sem volt elég, hogy megbárátkozzam a látvánnyal. Tudtam, hogy helyet kell foglalnom a jobb oldalon, az ágy mellé állított, vörös anyaggal leborított széken, aztán várakozni türelmesen, amíg megszólal az öreg. A széken ülve újra hasogatott a vesém, eszembe juttatva az álmot, amelynek, furcsamód, továbbra is emlékeztem minden részletére, sőt, mintha egyre elevenebb lett volna az emlékezetemben. Újra elbíbélődtem a szemem előtt váltakozó képek sorával, ezért némi-

leg váratlanul ért, amikor a szobát betöltötte az öreg recsegő hangja. Csak ketten maradtunk a teremben, kiküldte az inasokat, sejtettem, hogy valami fontosról akar beszélni.

Dr. Torrný. Azon kevesek közé tartoztam, akiket magázott. Azt hiszem, elérkezett az idő, hogy meghalhatok! Mr. Moses, fölöttébb meglep ez a felismerése, de hadd kérdőjelezzem meg. Mondja, mi váltotta ki önben ezt a baljós sejtést? Tudja, egyszer eljön mindenkinek az idő, nemde, doktor úr? Hallott már maga valakiről, aki nem halt volna meg? Ezekkel a genetikai műveletekkel sikerült elérni valami jelentőset, bármit, ami meghosszabbította volna az életüket? Tisztelt uram, a halhatatlanság csak egy nézőpont kérdése, ugyanakkor a biológia szempontjából lehetetlen. Meg tenném hozzá, értelmetlen is, ugyebár...?

(...)

Szívesen társalogtunk. Astro volt, vagyis olyan, aki a rendelkezésére bocsátott néhány eszköz segítségével a Bolygó szederjes fénykörén keresztül a mély sötétséget tanulmányozta. Egyfajta földi csillagász. Mérsékeltén magas Def. száma (97 körüli) nem is sejtette azt a rengeteg bölcsességet, ami a szavaiból áradt. Nem illeszkedett az asztrók mintájába, akik alapos világnézetük miatt, módfeletti rendszeretük alapján lettek kiválasztva. Astin igazi csibész volt, külön a telepések között, pengeéles megfigyelőképessége az arcok legkisebb rezdüléseit is észrevette. Mint az a pulzáló semmiség, az a fényes semmiség, olyan az arcunk, mondta, amikor rajtakaptam, hogy komolyan, feszült figyelemmel nézte az arcomon felszökkenő bánat legkisebb völgyeit. Tapintatos volt és megértő, mindig meghallgatott, és bármikor elküldhettem, ha meguntam végtelenül türelmes, fárasztó együttérzését.

Kedélyes barátságával mindenki kedvelte, bár ilyen mutatót tiltott volt a Kolónián emlegetni. Számok szintjén a háló együttható fejezte ki leginkább, és bár nem számított első rangú indikátornak, sokat elmondott a dinamikáról, ami a telepések életét jellemezte. Más szóval, Astin egy igen fontos csomópontja volt a hálónknak, és mindezzel együtt úgy gondoltam, hogy kiemelten fontos vagyok számára. Régebben ilyennek képzeltem el a földlakókat. Úgy néztem rá, mintha egy földi humánt látnék, kíváncsian igyekeztem megfigyelni viselkedését, jelenlétének összes rezdülését. Nyilván ő is a Kolónián született, mégis a fadobozban őrzött fényképek bármelyikén el tudtam képzelni. Ahogy egy vásárban kidoboló, egy sötét műhelyben cipész, rohángál egy állomáson a füstös hordárokkal, vagy gőzölgő

marhanyelv fölé hajol egy elegáns fővárosi vendéglő teraszán. Mindezek fölött pedig szellemi társamnak tartom, és az együtt töltött néhány mosec után mindig olyan gondolatok kerestek fel, amelyek kivezettek a Kolónia hűvös folyosóin kívülre. Egyre nagyobb érdeklődéssel gondoltam a Földre, minden érvényben levő tiltás ellenére. Egyébként sem érdekelték már egy ideje a tiltások. Ő volt az első, aki tiszta koordinátákban el tudta mondani, hogy bár erről sem mutattak neki tiszta útmutatást, számításai szerint a Lila Bolygó sokkal közelebb van a Földhöz, mint azt a hivatalos tömbök mutatják a Rendszerben. Talán kevesebb, mint 3.4 hectovan, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy feltételezései szerint a kapszula nem több, mint néhány mosec alatt teszi meg az utat egy irányba, és ez igazán hihetetlen felismerés volt, amit velem osztott meg először. A Föld talán egy kéznyújtásnyira van, mondja, miközben maga elé nyújtja vékony, csontos karját, és az ujjaival egy glukózgolyót gömbölyít az égő fölött.

Hogyha nem az eget fürkészi, rendszerint a társalgóban üldögél egy pohár kevert ketiapin fölött, legtöbbször valakinek a társaságában. Gyakran elhívom sétálni a kifutóba, vagy egyszerűen kóborolni a folyosókon. Hal-kan beszél, majdnem suttogva, időnként megáll, mintha nem kapna levegőt, aztán dadogva, szinte öklendezve folytatja, mintha valami feltorlódna benne, valami megemészthetetlen gondolatüledék, amihez nem találja a legjobb szót. Olyankor sóhajt is. Megáll, egy pontra figyelve maga elé mered, aztán sóhajt, és a végén, mintha köszörülné a torkát, egy rövidet köhint, hogy új lendülettel folytassa az elkezdett mondatot. De Astin legtöbbször hallgat. Hallgat és figyel. A mi Lila Bolygónkhoz hasonlít, amely magában emészt valamilyen zord, szálkás csomót, ezen nyammogva folyton. Hallgat és figyel.

A Lila Bolygó légkörében időnként felhők tűnnek fel. Olyan fátyolos, áttetsző réteg, oxigén mellett még akár langyos eső is lehetne belőlük. Astin szerint nem véletlen, hogy ide küldtek, kijelölt bolygó lehetett valamikor. Ha a nyomorult valónkat a Földön nem fogadták el, legalább egy méltó helyet néztek ki nekünk. Astin mindig a jószándékban bízott, neki csak jók léteztek. Nincs oxigénünk, de legalább a magunk urai vagyunk. Miért, a Földön nem a saját uraik voltak a nagyszüleink? Attól tartok, régen elmúlt már az a nem determinált élet, amire te gondolsz, Astin! Nem lélegzünk szabadon, de a Hattyú fényjátékát nem adnám semmiért. Ezt a gyönyörűséget, ezt a pulzáló, kékes kavalkádot, amelyet csak a Hattyú mutat, nem cserél-

ném egyetlen más csillagra sem. Barátom, a földiek ugyanezt mondták a Napról. Te magad tudod, hogy a Panta nem hoz létre szingularitásokat, nincsenek egyedi esetek, amelyek kiemelhetők a többi közül. Ugye tudod, hány ugyanilyen csillag sugároz? A Zoi, az életünk alapja, vajon nem éppen a Lila Bolygó mélyéből fakad fel, életben tartva minket, mint valamikor a víz a Földön. Csak ez maga az érintetlen forrás. A Földön mindez lehetséges, a víz teljesen áttetsző, mint a levegő, élet van benne, mégis áttetsző, mint a semmi. Adam, kérlek! Nem jó. Nem jó az neked, hogy mindent ahhoz a Kék Bolygóhoz vonatkoztatsz folyton. Se neked, se nekem túl sok közünk nincs hozzá, a képzeletünkben él még, mint háttérsugárzás, mesékben hallunk róla, emlegetjük, de gyermekeink fejében ki fog hűlni. Talán már nincs, vagy kihűlve kering a Nap körül, humánok nélkül. Adam, nincsenek kiemelt esetek, csak a lehetőségek vannak, és az mindenütt van, ahol van csillagpor, érted? Astin, nem tudnád megnézni valamivel a Földet? Nem tudnánk valamivel addig ellátni? Már többször mondtam, hogy ebben ne reménykedj. Nekünk nem adtak olyan technikát, amivel olyan messzelátót készíthetnénk. Ez egyszerűen lehetetlen! De Adam, nem elég, hogy folyton elképzeled?

Astin családjáról annyit tudtam, hogy valamelyik őse egy transzplantáció folytán lett másodlagos kimérává. Talán leukémiát akartak gyógyítani kígyóvérrrel, de mindezt nem a Rendszerből tudom, lehet csak szóbeszéd, és erről soha nem beszéltem vele, ő sem emlegette a múltját soha, főleg azt a részét, ami a Földhöz köthető. Meggyőződtem róla, hogy neki is, akár csak a mostani népesség nagy részének, a földi kötődés semmit sem jelent. Hacsak a gyűlölet csíráit nem számítjuk, melyeket a Vadkan és bandája kiltartó doktrínáival próbálta a Kolónián fenntartani. Minden rossznak létrehozói a földi humánok, akik az elűzetésünket kigondolták, akik elutasították a másságot, a természetes sokszínűséget, akik eltoltak maguktól, hogy az általuk tökéletesnek vélt népességet létrehozzák. Astin sóhajtása elhallatszott hozzám, pedig a felvonó másik végében álltam, magam elé meredve. Aztán az ajtó előtt torlódó tömegre pillantottam, és a zsvajtól nem hallottam a csengő hangját, ami jelezte, hogy megérkeztünk a Vektor zónába, ahol a holttesteket tartották, mielőtt kitolták volna a Lila Anyagnak.

Astin narancsszínű kabátjába karoltam, hogy jól látható legyen a rangjelzés a mellén. Akkor döbbsentem rá, hogy állandó álmodásaim miatt teljesen megfeledkeztem az orvosoknak kötelezően előírt egyenruha viselésé-

ról, ami ha nem is feltétlenül veszélyekkel, de nyilvánvaló hátrányokkal járt. A tömeg ingerült morajlásából arra következtettem, hogy a fertőzés miatt elharapózó elégedetlenséggel és rémülettel hozható összefüggésbe. Több százan álltak a folyosó azon kiszélesedett szakaszán, úgy tűnt, esélyünk sem lesz elhaladni. Megpróbáltam ebben a helyzetben Astin jobbán maradni, mintha csupán támogatást igényelnék, közben az asztróknak kijáró átjárást élvezve atrocitások nélkül áthaladtunk a tömegen.

Miközben a testek között préseltük át magunkat, akkor éreztem igazán, amit már sejtettem, hogy milyen sokan vagyunk, és a húsnak súlya van, nyers ereje. A Kolónia népessége már egy ideje túlhaladta azt a határt, amit a mostani moduláris váz elbírt. Talán túlnőttük az eredeti tervet. A gennók húsa erős volt, a vállakban akarat feszült, indulat, hangos élni akarás. Nem zárójel volt ez, ahogy sokszor gondoltam, hanem egy életrevaló, szálkás erő, amely abban a bizonyos zárójelben rejtett. Mellékág voltunk, tökéletlen massa, mert bármilyen tudomány mentén, bármilyen legendák történetébe írva látnánk magunkat, csak ennek tekintettek minket bárhol. Egy ideje azonban nem a lélek finom hangolása dolgozott, hanem az erő, a széles nyakú triszómiások súlyos jelenléte. Megborzongtam. Nem emlékeztem, hogy láttam volna korábban hasonló rendetlenséget a Kolónián. Miközben megnyílt előttünk a zsilip kapuja, és a két ór néhányat az artikulátlan hangoskodó közül visszataszítva a tömegbe, lecsukta a kaput, a zsilip hűvös, száraz levegőjében lihegve Astinra tekintettem, mintha egy véleményt vártam volna tőle. A szemében ugyanazt a bánatos, barna madarat láttam szállni, mint az egyik fényképen. Egy felnőtt XX humán volt rajta, egy gyerek állt a lábánál. Egy autóbilét fogott a kezében, a másikkal átkarolta a felnőtt lábát. Egy tó tükrét nézték, háttal állva, miközben a jobb oldalon, félig láthatóan egy madár repült kifelé a képből. Gyakran elővettem ezt a foltos, barnás képet a dobozból. A féltett madár. Astin szemében is ezt láttam akkor, szárnycsapás nélkül, az időbe fagyva, mint amikor a nem létező megmutatja magát. A rendet megbontó kényszerű létezés volt az, a lenni akarás, a tó hártás felszínén himbálózó gumilabdák, a tekintet vonalát megtörő pillanat abban a bárgyú naplementében, a két humán mögött. Valami megváltozott a Kolónián.

Astin tarkója szélesebb volt, mint az átlagé, a trapézizom felső tapadási pontjai a koponya peremét követték, amelynek hátsó fele öblös tisztává szélesedett. Kis mélyedés volt a közepén, diszkrét hiátus, mintha a csontok

belső szerkezete követelte volna. Gyakran megfigyeltem hasonlót a kimérák esetében, főként az első nemzedékek ín- és izomszerkezete volt kuszább. Egyik helyen javított a természet, másutt a figyelme elkerülte a részleteket, hiány jelent meg, mulasztás. Bár nem szerettem soha minősíteni semmit, ez egyébként is ajánlatos volt a Kolónián, nekem pedig nem tűnt helyénvalónak a teremtményekről akár félénk véleményt is mondani. Csupán szakmai osztályozásba, leírásba szerettem mélyedni. Így volt méltó.

Tarkójának közepén, a mélyedés körül kékes rajz volt látható. A bőr barnás felszínén finom vonalak bomlottak szét, majd olvadtak egymásba, pontos, gyulladt pontokban, a tüszők helyén. A szelíd tekintetű fecske, amit még a Vadkan előtti időkben választottak jelképnek a telepések, mindig felkavart, pedig állandóan, mindenütt lehetett látni. Az egyenruhák, folyósok falán, általában minden térben látható volt legalább egy helyen a hirundo, ahogy hívtuk. Meglepő módon Mr. Moses nem honosított meg más jelképet, és a hirundo használatát is meglepően nagyvonalúan kezelte. Nem a felszínes dolgokban keresendő az esszencia, mondta válasz helyett, amikor úgy érezte, hogy némely döntése körül kételyek merülnének fel. A hirundot néztem Astin tarkóján, ennek az eleven élőlénynek az életrevalóságán tűnődtem, apró, fekete szemének fényén, miközben elcsendesedett az ajtó előtti zaj, bizonyára feloszlatták a tömeget. A hatalmas vitráliák előtt, a teremben legalább tíz-tizenkét, kék takaróval leterített hordágyat láttam.

Ez volt a Vigilia, a halottak kapuja az Anyag felé. Régi, az őstelepések által hozott ésszerű rendelkezés vezetett ide, amikor megoldást kellett találniuk a holttestek megsemmisítésére. A felmerült lehetőségek közül, melyek között szerepelt a fűtetlen kamrákban történő tárolás is, nem volt nehéz belátni, hogy a földi hagyományokra épülő megoldás tűnt hosszú távon a legfentarthatóbbnak, és egyben legjobban illeszkedett a Kolónia elveihez. A testet egy zsilipen keresztül kitolták a falakon kívülre, ahol elképzeléseik szerint a melegebb Hattyú alatt részeire bontja a nitrogén és a meleg, mert hogy más, szerves hatásra nem lehetett számítani. Ezért az első hullák teljesen jellegtelen megsemmisítését a meleg időszakra időzítették. Több tucatnyit toltak ki a Kolónia körüli, viszonylag stabil homokos terepre.

Sokáig nem történt semmi, mintha a bolygó gázai nemhogy bomlasztó, de épp ellenkezőleg, tartósító hatásúak volnának. Az orvosok azon a né-

hány kialakított vitrálián keresztül figyelték a kis platót, amelyen egyre több test torlódott, egyre csak növelve a rendetlenséget. Aztán egyszer, bármilyen előjel nélkül, eltűnt az összes. Nemcsak a testek, hanem az összes rongy, ruha vagy bármi egyéb, ami a homokra került a kitolási műveletek során, teljesen felszívódott. Gázbuboréokra gyanakodtak, vagy annak az elméletnek a cáfolatára, hogy nincsenek állatok a bolygón.

Megfigyelték. Kiszámíthatatlan volt, mint a végzet maga. Diszkrét, szinte észrevétlen. A lila anyag finom hártázását vették észre. Mintha zoi lett volna, vagy vízzé olvadó homok. Egy buborék emelkedett ki belőle anélkül, hogy különválna az anyagtól. Magában lüktetett egy ideig, miközben a körülötte mozgó rétegek is erőteljesebb mozgásba jöttek, határozottabb fodrozásban haltak el, majd emelkedtek újra, egyre fentebb. Mindez kissé távolabb történt, mint a plató, melyről azt hitték, hogy egy sziklásabb, megbízhatóbb felület a Kolónia határvonalán kívül. A hullámozás azonban hamarosan megmozgatta a keménynek gondolt felületet is. Mintha ugyanonnan eredt volna, egyetlen Szervezet különböző megjelenési formái. Mintha egy újra elevenné változó seb lett volna a sziklásnak tűnő kéreg, lassú, de határozott mozdulatokkal emésztette meg a testeket. Mindezt teljesen hangtalanul, rendezetten. Akik láttak földi mocsarat, azt mondták, olyan volt, mint a mozgó homok a sivatagban, így került a Kolónia tudásgömbjébe, a Központi Regiszterbe, ahol minden ismeretet tároltunk. Akkor adtak nevet az anyagnak. Z. Az örökkévalóság, a lényegi matéria. Nem találtak semmiféle összefüggést az anyag mozgása, az idő, a Hattyú ciklusa vagy bármi más mérhető esemény között. Olyan volt, mint a létezés mérőföldkövei, mondogatta Astin, aztán gyorsan hozzátette, akkor mindenki egyetértett abban, hogy teljesen kiszámíthatatlan.

A Z kapcsolata a Kolóniával tehát egész korán kezdődött. Látszólag véletlenszerűen emésztette fel az első hullákat. Az őstelepések megdöntenek a kezdeti feltételezést, hogy a Lila Bolygó csendes és zord tájai ugyanolyan holtak, mint a Panta feltételezett távoli szegletei, a Szervezet kószán, látszólag összefüggéstelenül csapongó nyúlványai. A Z figyelmet érdemelt.

A vitráliák előtt álltunk, várva, hogy a postulátum vizsgálatához szükséges protokoll elkezdődjön. A Hattyú kékes, bánatos fénye besütött a Vigiliába, különös, ezüstös csillogást hozva létre. Két hullát kellett szűrőpró-

baszerűen újra megvizsgálunk, mielőtt kitolják őket a Z-nek. Az egyik egy 88-as Def. számú, Tay-Sachs szindrómás XY fiatal humán volt, a másik egy öreg, vegetatív állapotú humán-humán-humán mozaik, nemi mutatót vagy Def. számot az ilyen esetekben nem mértünk. Mindkettőt a vírusfertőzés gyanújával hozták a postulátumra. Mintát vettem a torkukból, aztán gondosan visszateríttem a kék terítőt. A fekete hirundo a homlok magasságába került, mint egy tenyérszerű baljós bélyeg a túlvilág felé. Astin mellé léptem, aki az ablakon keresztül a Hattyút méregette a Modul optikájával.

Ilyen lehetett az elhantolás a Földön. Furcsamód erről nem találtam fényképet a dobozban, csak elképzelni tudtam. Talán még mindig egy közösség bánata maradt a rítus, közös részvállalás a pillanatból, amely új életet ad, miközben anyagot szolgáltat hozzá. Talán a Kék Bolygó megmaradt maga a múltbéli éltető szerves anyag rétegződése, az átalakult csillagpor. Egyfajta elemi, strukturális kapcsolat az időnézetek között, amiből az információ révén újraépíthető egy állapot. Mint a Z. Memória.

A zsilipen keresztül egy fémvezeték vezette ki a hordágyat, aztán megtolta az ajtó előtt álló következőt, melyek sorban, egymásnak ütődve, egy divergens hálót alkottak a kis platón, melyen az utoljára kitolt test az ajtó előtt helyezkedett el, fiatal hajtása ennek a hibás organizmusnak, mely egyesülni készül a Z-vel.

(...)

Pedig azt gondoltam magáról, képes kijelentéseket tenni! Képes véleményt mondani a járványról, intézkedéseket megfogalmazni. Adam, azért dolgozik itt, hogy megoldásokat adjon, nem azért, hogy a világ dolgairól tűnődjön! Régen még véleményt mondott, elhatárolta a feketét a fehértől, ma pedig... mintha egy mindent átító ködben volna, nincs véleménye, nem akar állást foglalni, mintha minden mindegy volna!

Adam, a maga jelenléte eddig a Kolónia hasznára vált. Nem szeretném megváltoztatni ezt a véleményemet. Pedig az élete során szerzett tapasztalatai most kellene összeérjenek egy hatalmas kulminációban... nyilván tudja, erre mindannyian számítunk... Másrészt, ugye maga is tudja, sürgősen a járvány... kár lenne azt gondolnom magáról, hogy képtelen befolyásolni a valóságot.

Háttal ült, nem láttam a pofáját. Régebben még legalább undort váltott ki belőlem, ma már teljesen hidegen hagy. Olyannyira nem érdekel, mit gondol rólam, mint amennyire meghatározza életemet a Szervezet működése. Ez most, ami éltet, erről azonban képtelen vagyok vele beszélni.

Nincs anyag. A test nem létezik.

Csak az űr, a valamik, részecskék közötti semmi, és a semmit betöltő egyéb. A lélek.

Eszteró István

RONTÁST MEGTÖRŐ CSÓKOS MÁGIÁVAL

Lélek bujkál az őz, hiúz szemében,
talán minden lény elvarázsolt béka,
s rontást megtörő csókért cserében
menekül csak varangyától néha,

azért dobolhat pálmakakadu
is hangszerfáján, hol víz fölé tartja
teknős a négy elefánt alapú
földünk bozótos őserdővel rajta,

hogyan érte tollkoronás papagájlány
hasítna hindu, taoista karma
szerint lángcsőrrel rést az akadályán,
ahogy gránátalmát nyit szét a karma,

azért kel füstölgő avarégésen
át szemmel vert egész hangyasereg
a királynőjükért halálra készen,
ki tűzoltó könyűvel kesereg,

vagy költhet borongó vizeknek hódja
is mély emóción libegő várat,
hátha kikötne méla hold hajója,
ahol szívével díszített fel ágat,

s visszhangzik tücsök kétség óráin,
ki tudja, *mikor lesz nyűtt vonóból bot,*
a viharfelhők hegedűformáin
ha megpendülnek a szivárványhúrok,

verhet száz orkeszter dobot, cintányért,
karokra, lábszárakra forradt fakérget
csontok odúin vibráló hiányért,
mikor a teremre lejárt a bérlet,

s a csendhangverseny topázfénybe vont,
borostyánkőbe lépne a közönség,
hogy gyíkká vált Elvist, pillangó Lennont
a zene univerzumban köszöntsék,

még hímporát is, ki méltó babérra,
rontást megtörő csókos mágiával,
ha királyi lélek, elátkozott béka
a koronára kövült áriával.

A CSENDNEK NINCS KIT KÖVETNIE

Egy neve is elhagyta falun,
talán a spanyol holt vidéken,
ahonnan harangszó, ha szólt is,
elgördült megkövült igéken,

él szőlóban, mint pusztá bolygó
kőébenében, Ádám, Éva,
kinek meghalt, talán nem is volt
soha egyetlen ivadéka,

és most életük legvégén,
mikor a száraz könny is éget,
meggyászolják a kőhalmok közt
beljük halt emberiséget,

a papot, tanítót, az orvost,
a szomszédot, gyerekricsajt,
s öntözik a tököt, mint Jónás,
hátha ítéletre kihajt

csöpp árnyékkal az emlékezés
széthajigált köveire,
mikor az agy sivár utcáin
a csendnek nincs kit követnie,

ha át is rándulnak más világ
dús plázájába vásárolni,
kifordul szájukból az étel,
szemükbe szúr vásári holmi,

járhatnak náluk úrvendégek,
abszurdra vágyók hányini készen,
vagy irigykedők mohó szívvel
részt venni lélekárverésen,

csészét, sáfrányt, kasztanyettát,
csak magányukat tartják vissza,
s még nyelvükön tekergő pár szót
a hűtlen kígyót hívni vissza.

ŐS GÉNJEINK AMOTT A VAKSI ÁGON

Ó, a szem kincstárán isten se posztol,
tündöklő tükrét tompítja közönnyel
baj, ártalom, tekercselt lélekostor
buzgó ragyogásból kifakult mattá,
tisztuljon imával, csókkal, sós könnyel,
nem változik vissza gyöngyharmattá,

melynek sugarán izzó hajnal rezdült,
párája átlengett szivárványt szöve
gomolygó felhőrétegen keresztül,
tisztása mára zilált kétely bokra,
vérekes havason jégcsapok töre
szeli íriszét foszló darabokra,

s hol szirmok közül haramia méhek
elhordták mind a mámorító nektárt
a csillogással, egyszerre sötét lett
a tekintet, mint napfogyatkozáskor,
ha csalóka fényt többé nem ereszt át
a ráboruló szénfekete sátor...

ki tehet róla, talán a teremtő,
a levegőt is összekarcoló
rossz szót, dulakodó szárnyat teremtő
ős génjeink amott a vaksi ágon,
a megrebbenő égen, arcon, ó,
eme földön, ama másvilágon...?

HOGY MEGOLVADJON JÉGCSAP CSONTVELŐJE

Adtál-e vért, ó, hány infúzióra
telik tekintetedből még foton,
hogyan megolvadjon jégcsap csontvelője
lélekmeleggel mérhető fokon?

Vigasztaltad-e, hogyha gyeheknában
gyógyírra várt derengő arcú, asztmás,
a szíveden villámló vérerekként
görcsölve összerándul-e mulasztás?

Rebbentettél-e álmat Sztüx vizéig,
átázott szárnyú didergő hitet,
melyet Kharón pár érméért cserében
odaát a pára parton kített?

Morogsz-e mindig rád omló egekre,
mert szíven döfköd dölyfös úrszemét,
ha szemedben a szálkát is meglátja,
de gerenda nem bántja Úr szemét,

ki csak hallgat és végzi végzeted,
ám minden tettek bűne a tiéd,
kérdzgethetsz kicsit még összevissza,
míg kölcsönadja néha az ígét.

„IDEJE VAN AZ UTAZÁSNAK, IDEJE AZ ÍRÁSNAK”

BOGDAN SUCEAVĂ VÁLASZOL DEMÉNY PÉTER
KÉRDÉSEIRE

Bogdan Suceavă prózaíró. Romániában született 1969-ben, és 1996 óta Amerikában él. Venea din timpul diez (A félhanggal emelt időből érkezett) című regénye 2009-ben magyarul is megjelent Éltető József fordításában. Talán ő is ebből az időből jön, s ez a közörtlenség is az oka, hogy legutóbbi kötetében az elveszett kéziratok sorsát kutatja, olykor távoli kultúrák területén csatangol, és azt a kérdést teszi fel, mely mindannyiunkat érdekel: elveszhet-e valami, ami megvan?

Demény Péter: A hiányok története. Az eltűnt kéziratokról *első fejezetében, és a folytatásban is elmeséled, hogyan találtad meg az eltűnt kéziratok történetét, és azt a jelenetet, mely magához az iblető kérdéshez vezetett. De hogyan sikerült egy egész könyvet írnod az „origóról”, a kiindulópontonról? Különbösen számodra ezek a történetek egyetlen kérdés köré rendeződnek, vagy mindegyik történet újabb kérdéseket vet föl?*

Bogdan Suceavă: A regényíró mesterségéhez hozzátartozik, hogy találjon egy érdekfeszítő tárgyat, és jól felépítse a történetet, nem? *A hiányok története* a regényíró feladata volt: változtasson gondolati prózává egy adathalmazt. És nemcsak ezt kellett tennie, hanem hihető spekulációkat kellett szőnie arról, hogy mi állhatott az eltűnt lapokon. A hiányok témája természetes módon vezet egy kultúrageneráló mechanizmushoz: a hiányok pontos azonosítása az irodalom írásának motivációjává válik, motiválja az olvasmányainkat, a gondolkodásmódunkat és az életgyakorlatunkat. Soha nem fáradunk bele, hogy magyarázatokat keressünk azokra az epizódokra, amelyek hiányoznak a világunkat kiegészítő képekről. Bosszantanak a krónikákból és a történelemkönyvekből hiányzó percek, órák, évek. Nem szeretnénk, ha hazudnának nekünk a hiányzó oldalakról. Látni akarjuk, hogy mi volt ott. Szükségünk van erre, kíváncsibbak vagyunk a kajtár macskánál, és mindent megadnánk a hiányzó oldalak újrafogalmazásáért, ahogy a régész szenvedélyesen szeretné az egész edényt rekonstruálni annak a néhány cserépnek a birtokában, mely előkerült az ásatáskor.

Matematikus vagy, mégis úgy tűnik, többre tartod az irodalmi kreativitást („technikai meglátások”, mondod Frenet és Serret kapcsán). Gondolod, hogy Bolyai nem olyan eredeti, mint Shakespeare?

Nagyon nagyra tartom az irodalmi kreativitást, és valósággal lázba hoz, ha tanúja lehetek! A legtöbbre a kreativitást tartom minden területen, a képzeletet, a tartalmas megszólalást, a friss gondolkodást, mely túllát a korlátokon! Biztos vagyok benne, hogy azoknak a diákoknak, akik irodalomtörténetet tanulnak, ilyen tapasztalatokban van részük: megértik, mi volt teljesen, felkavaróan eredeti egy bizonyos korszakban és kultúrában. Tulajdonképpen így választottam az utamat is: nagyon szerettem volna Bang-Yen Chen-nel dolgozni, mert hosszú évtizedeken keresztül ő volt az egyik legkreatívabb mértantudós, olyan ember, akinek a fantáziája szerzők százait ihlette meg. Elutaztam Bukarestből, hogy vele dolgozhassam, és ez az élmény volt a legjelentősebb egyetemi reveláció, ami megadatott nekem. Ami Bolyait illeti, bár az, amit életében közölt, meglehetősen kevés, azt hiszem, ő volt az egyik legkreatívabb ember a földön! A mai napig meglepőek a gondolatai, a meglátásai, annyira mélyek és forradalmiak – amikor a *Tentamenről* beszélek, újra megdöbbenek. Mindez jól látszik a *Palimpszeszt* című remekműben, melyet Tóth Imre állított össze, és amely nagyon szépen megvilágítja a nem-euklidészi geometria születését, és a gondolatok terében végbement forradalmat, mely a XIX. század kezdetén kezdődött. A kreativitás a történelem fényében látszik igazán: milyen hatása van egyetlen ember fantáziájának, képzelőerejének mindazokra, akik utána érkeznek.

Az egész világkultúrát keresztülvándoroltad a kínaiaktól a franciákig, Konfuciusztól Ecóig, Bukaresttől Prágáig. Az utazást szereted, vagy a kalandot?

Nem tudom, Jules Verne vagy Joseph Conrad írásai-e a „hibásak”, de nagyon szeretek utazni! Imádom utazni, főleg akkor, ha valami kulturálisan nagyon érdekeset remélek az utazástól, ha tanulok belőle. De amikor írnom kell, akkor szeretek otthon ülni, bezárkózni egy szobába, és napokig ott ülni. Ideje van az utazásnak, és ideje az írásnak.

Azt mondják, vers a sorközökért születik. Gondolod, hogy a hiányok is „szólnak hozzánk”?

Ezt Ungaretti verseiről mondták!¹ Gondoltam, hogy bevessem *A hiányok történetében* ezt az érvet, de bizonytalankodtam, mert esszém tétje más volt, bizonyos értelemben nagyobbak tűnt. *A hiányok történetében* azt tűz-

¹ Én Pilinszkynél olvastam, vagy Nemes Nagynál. Újabb adalék a kultúrák különbözőségében rejlő hasonlóságáról. – D. P.

tem ki magam elé, hogy az érdekes témák generátorának algoritmusát vázolom fel, egy olyan gondolatmenetet, melyet nemcsak én tudok használni, hanem bárki más is. A hiányok szólnak hozzánk, vonzanak bennünket, utat mutatnak, hívnak magukhoz. De nehéz megtalálni, azonosítani őket. Azt hiheted, hogy egy bizonyos gondolatnak nincs medre az irodalomban, de talán mégsem igazi hiány. Talán csak olyasmi, amit te még nem tudsz. Tanulnod kell, kutatnod! Hálistennek jó adattáraink vannak, remek könyvtáraink, és ez segít ellenőrizni azt, amit hiánynak vélünk (eltérően a Római Birodalom alexandriai korszakától, amikor nem férhettek hozzá információkhoz). Úgy éreztem, ez a feladatom: le kell írnom ezt a folyamatot. Olyan ez, mintha egy végtelen kontinens ajtaját nyitogatnám, azoknak a történeteknek a földrészt kutatom, amelyek igazán számítanak.

Ha nagy esszéistákat kellene sorolnod, kiknek a nevét mondanád, és miért?

A szintézis-esszétet szeretem, azokat, melyeknek sikerül egy korszak alapvető tendenciáját leírni. Az ideális modell Neil Postman esszéje lenne, az *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*,² egy klasszikus amerikai szöveg a nyolcvanas évekből, melyet én 2011-ben fedeztem fel, és amelyen komolyan eltöprengtem. Így kell írni, mondtam magamban. Nem szeretem a *Háború és béke* végét, ahol Tolsztoj esszéistává változik, és egy túl terjedelmes területen mozog: el kell döntened, melyik gondolat esszébe való, és melyik regénybe. Az esszének nem szabad moralizálni, mert akkor unalmassá válik. Vajon nem tiszteletlenség Tolsztojt bírálni? Azt hiszem, nem. A klasszikusoktól még sok tanulnivalónk van. Azt hiszem, a mi korunk legnagyobb esszéistája Mario Vargas Llosa, akinek *Az örök orgia* és *A lehetetlen kísértése* című kötetei a vonatkozó irodalom Everestjeinek tűnnek számomra. A mi időnk titánja volt Umberto Eco is, akinek nagyszerű esszéírói életművét érdemes teljes egészében elolvasni (még dolgozom ezen).

Ami a történelmi esszét illeti, Alessandro Barbero tűnik számomra említésre méltónak, szintézise, mely angolul *Barbárok napja* címmel jelent meg, csodálatos kötet szerintem. Azokat a szerzőket szeretem, akik a történelmi tényekből kivonják az igazságot és a nedvet, s egy bizonyított, az elősorolt érvek révén meggyőző „partra” sodornak. Végül is az esszé művésze te nem más, mint egy narratív rend megteremtése egy adathalmazban. És

² Neil Postman (1931–2003) – amerikai író, médiateoretikus és esztéta. A mű címe magyarul: Szórakozzuk magunkat halálba. A nyilvános diskurzus a show-biznisz korában.

ha ezt állítjuk, nem feledhetjük el E. A. Thompsont a *The Visigoths in the Time of Ulfila* című munkájával.³ Rendkívüli módon érdekel a 271 és 1330 közötti évek európai történelme, így sokat olvastam erről. Van aztán egy olyan típusú esszé, mely megengedi a lírai szemléletet, természetesen ihletetten adagolva, mint a sajnós eltávozott Predrag Matvejevićében.⁴ Egyetlen-egyszer találkoztam Claudio Magrisszal, ezzel a remek íróval és esszéistával, akit nagyon szeretek, és a beszélgetésünk folyamán hamar megegyeztünk abban, hogy Predrag Matvejević kivételes szerző.

Kedvenc ilyen jellegű könyveim között a főhelyek egyikén marad az *Egy csodálatos elme*, Sylvia Nasar munkája, ez a remekül dokumentált életrajz. Arra gondolsz, hogy az esszéista semmilyen erőfeszítést nem spórolt meg annak érdekében, hogy rendkívül alaposan dokumentálódjon John Forbes Nash, Jr. életét illetően, és hogy nagyon jól értelmezte azokat az aspektusokat is, melyek a matematika történetéhez tartoznak (a szerzőnek különben másféle, nem matematikusi tanulmányai vannak). Egyáltalán nem utolsósorban különleges csodálattal adózom Masha Gessen, egy olyan szerző iránt, akit érdemes ceruzával a kézben olvasni a stílusa és a dokumentálási módszere miatt. A Grigorij Perelmanról, a legutóbbi évtized legbefolyásosabb mértan tudósáról írt kötetével ragadta meg a figyelmemet.⁵ De, látod, ami az esszét illeti, ízlésemet örökre befolyásolta az, amit a nyolcvanas években, 14-15 évesen olvastam: Alvin Toffler *Jövősokk* és Jean-Jacques Servan-Schreiber *A világ kihívása* című kötetei.⁶ Ma is olyan olvasmányokat keresek, melyek a gondolatnak azt az izgalmát közvetítik, azt a hitet, hogy a megértés lehetséges, hogy a szöveg segít megértened, hová jutott a mi időnk, és az életünknek hol a helye a tablóján.

³ E. A. Thompson (1914–1994) – klasszicista, középkortudós, a nottingami egyetem professzora. Magyarul *A hunok* című kötete jelent meg (Szukits, Szeged, 2003). Suceavă emlegette kötetének magyar címe: *A vizigótok Wulfila idejében*.

⁴ Predrag Matvejević (1934–2017) – horvát író és aktivista.

⁵ Grigorij Jakovlevics Perelman – 1966-ban született Leningrádban, kiváló orosz matematikus.

⁶ Alvin Toffler (1928–2016) – amerikai jövőkutató; Jean-Jacques Servan-Schreiber (1924–2006) – francia újságíró, lapalapító, közíró, politikus.

Bogdan Suceavă

A HIÁNYOK TÖRTÉNETE

AZ ELVESZETT KÉZIRATOKRÓL

Felkavaró Umberto Eco regényének, *A rózsza nevének* utolsó jelenete: a tűzvészben elpusztul a kolostor könyvtára, és vele együtt semmivé válik egy csomó egyedi kézirat is. *A rózsza nevet* nemes hipotézis ihlette, mégpedig az, hogy Arisztotelész *Poétikájának* második része a középkorban még megvolt, hogy ebből a nagyszerű kéziratból egyetlen példány maradt, és hogy ez egy olyan ember kezébe került, aki nem akarta, hogy a mester gondolatai a vígjátékról az utókorra hagyományozódjanak, és azt sem, hogy a kortársak kezébe kerüljenek, mintha a nevetés valamiféle járvány volna, mely a vesztébe vezetné a világot. Ez a felvetés alkalmat adott Umberto Ecónak arra, hogy totális regényt írjon, mely egyebek mellett finom humorral van megfűszerezve. Mondhatnánk, hogy *A rózsza neve* egy hiányból született, egy másik könyv hiányából, pontosabban abból a tényből, hogy Arisztotelész *Poétikájának* második része nem érte meg napjainkat.

Ami az Arisztotelész könyveit illeti, sajnos sokkal több elveszett, s egyes szerzők arra következtettek, hogy azok a kötetek, melyek tőle maradtak ránk, mindössze egyharmadát képviselik csak annak, amit valójában írt. Ha ez a feltevés igaz, akkor nagy a veszteség. Egyetlen példa: egy adott pillanatban Cicero Arisztotelész dialógusainak ékesszólását dicséri.¹ De hát milyen dialógusok? Írt volna Arisztotelész dialógusokat, olyan jellegűeket, mint amilyenek Platóntól maradtak ránk? Semmi ilyesmiről nem tudunk. Vagy egy másik példa: Arisztotelész könyve, melynek címe az volt, hogy *A püthagoreusokról*, elveszett.² Mi lehetett a lapjain? Bizonyára információkat tartalmazott Püthagorasz iskolájának filozófiájáról, ezen túl azonban csak spekulálhatunk. Vajon abban a könyvben volt valami Arisztotelésznek a matematika

¹ Richard E. Rubinstein hívja fel a figyelmet erre a hiányosságra az *Aristotle's children* című könyvben (Mariner Books, 2004).

² Arisztotelésznek ilyen könyvéről nem tudunk, csak a pitagoreusokra tett utalásairól – Egyed Péter szíves közlése.

iránti érdeklődéséből? A következőkben tehát spekuláljunk, mert ennek az esszének éppen ez a célja. Képzeljük el a mestert, amint a püthagoraszai számok paradox tulajdonságainak szenteli szövegét, például annak, hogy azon pozitív egész számok, amelyek alapján a $c^2 = a^2 + b^2$ egyenlet felírható, azokra az is igaz, hogy $(a^{2n+1} + b^{2n+1} + c^{2n+1})$ osztható $(a + b + c)$ -vel. Ez nem evidens tulajdonság. Valóban, datálhatunk-e egy ilyen állítást? Értelmes-e az a kérdés, hogy milyen történelmi időszakból származik egy feltevés? Az egész számok tulajdonságai szépek, de azt már nehezen garantálhatjuk, hogy újak is egyben. Például az a tulajdonság, hogy $(a^{2n+1} + b^{2n+1} + c^{2n+1})$ osztható $(a + b + c)$ -vel, amennyiben három pitagoreusi számról van szó, olyan probléma, melyet a Mathematics Magazine negyedévi szakfolyóirat egyik 2016-os számában olvashatunk. A szám itt van előttem az asztalon, amíg ezt írom, azt azonban nehéz garantálni, hogy egy ennyire jelentős tulajdonságot nem fedeztek fel már az aritmetika hajnalán, hogy nem jöttek rá valahol egy ókori görög tengerparton, hogy talán sohasem vetették papírra, sohasem regisztrálták valamelyik memóriáért felelős adatbázisunkba. Elképzelhető talán, hogy az olyan formulák, mint az, amelyet fentebb emlegettem, bekerültek Arisztotelésznek *A püthagoreusokról* szóló könyvébe? Vagy nem lehet, hogy ilyesmi lett volna benne? Talán valami mást tartalmazott volna, valami humán tudományt? A sztagirita tele volt meglepetésekkel, tiszta algebra is írhatott, bármilyen eredeti intellektuális erőfeszítésre képesnek tartjuk, mihelyt egy olyan mélyenszántó kötetet hagyott ránk, mint a *Kategóriák*. Miért ne foglalkozott volna a számelmélet kérdéseivel is? Abban az időben elég gyakran példálóztak a számszerűség eseteivel, az ókor több szerzője is egyedi eseteket hozott fel példaként. Vajon Arisztotelész maga is így írt? Vagy sokkal valószínűbb, hogy a filozófiai aspektusokra koncentrált, ahol nyilván sokkal világosabban kifejtett valamit, amit egyetlen pitagoreus sem tudott volna olyan tisztán elmondani? És félretéve most már az algebra előtti algebra kérdéseit, hogyan lehetséges, hogy egy olyan jelentős és egyben annyira kézenfekvő témáról írott tanulmány, mint amilyen a vígjáték, elveszzen? Vesszen hát el egy aritmetikai bizonyítás, ezt el tudjuk képzelni, de egy könyv a vígjátékról? Kései jóvátételként, azért, hogy betöltsük ezt a történelmi űrt, elmélázunk azon, amit Umberto Eco írt, egy regényen, mely erre a jóvátehetetlen veszteségre épült, az emberi faj könyv-nyomorúságára, hiszen ha feltennénk magunkban, hogy elkészítjük azoknak a jelentős könyveknek a listáját, melyeket a történelem során elvesztettek, az emberek igazi valójukban jelennének meg előttünk: olyan főemlősökként, akik tárgyakat hagynak el, ha nem szándékosan égetik el vagy pusztítják el

őket. Végző soron miért tűnik annyira relevánsnak az elveszett iratok története, annyira fontosnak, hogy az alábbiakban erről elmélkedünk? Talán azért, mert elég nehézséggel küszködünk általában is. És mert azok mellett a nehézségek mellett, melyekkel egyénenként viaskodunk, a legfontosabb kommunikációs forma, a könyv továbbadásában kudarcot vallunk. A történelem folyamán szépen összehajtogatott kéziratokat vagy szép kötésű könyveket vesztettünk el, és a hozzánk közelebbi időszakokban egész filmeket is, melyek már készen álltak, hogy Lumière úr varázsával tele mozikban forogassák őket. És éppen ez a kérdés: ugyan miben reménykedhetünk, ha a mi világunkban a szabály az igazság elkavarodása, azé az igazságé, melyet az ókorban felfedeztek, regisztráltak, papírra vetettek és újraírtak? Ha egybek mellett Arisztotelésznek a vígjátékról szóló könyvét is elvesztettük, mit remélhetünk a világunk emlékezetét illetően? Kapaszkodjunk egy reménysugárba, mégpedig abba, hogy Bergson könyve, *A nevetés* egy esetleges visszaszerezése Arisztotelész *Poétikája* második részének, ha nem csupán egy jelentős vigasz azért, hogy elveszett. Lehetséges-e vajon, hogy Bergson kötete egy elképzelhetetlen egybeesés révén fedje struktúrájában és gondolatosságában a *Poétika* elveszett részét? És hát ha tulajdonképpen éppen ez az a könyv, a szükségyszerűség paradox játékainak köszönhetően éppen ez? Talán nem teljes mértékben az, nem betűről betűre, hanem szellemében: olyan pótlás, mely kétezer év múlva jelent meg. Henri Bergson természetesen nem sejtette, hogy ilyen újraírást generálhatott két évezred távlatában. Talán igaz ez a hipotézis, hihetünk vajon egy ilyen varázslatos egybeesésben? Higgjuk el, hogy Henri Bergson eltöprengett ennek a lényegbevágó könyvészeti űrnek a létén, és olyan gondolatmenetet követett, mely minden passzust teljes mértékben szükségessé tett, az első sortól az utolsóig? És itt megjelenik egy jelentős eszme, mégpedig a „miért?” kérdése, mely örülten bonyolult erőfeszítésekbe csalogat, melynek köszönhetően elhívást érzünk, hogy újraírjunk egy elveszett könyvet, mert a világegyetem tökéletessége csorbul különben. Érezzük, hogy újra kell csinálnunk, ami nem egész. Ezt érezhette meg Bergson. Arisztotelész örökségét követve Nikos Kazantzakis Párizsba ment, hogy Bergsonnál tanuljon. Az űrből új diskurzus születik, kiegészítés ahhoz, ami lehetett volna. A hiány kéziratokat szül, ahogy a *Poétika* eltűnése megszülte *A rózsza nevet*. Ahogy egy olyan szerelmi történet, melyet nem éltünk meg soha, rávehet bennünket, hogy megrendítően hősiess tetteket kövessünk el, ugyanúgy egy szerző is elhatározhatja, hogy felélesszen egy olyan könyvet, mely valamikor létezett, és amely időközben elveszett. Ez talán nem egy szándékos cselekedet, de éppúgy le-

het nagyon is szándékos is. A szerző annyit tudhat csak, hogy az eredeti mű hiányzik, aztán kiindulhat ugyanabból a kérdésből, melyből az a valamikori alkotás, s az így születő könyv lépésről lépésre kövesse az előzőt, olykor évszázadok múlva. A szenvedély fellelkesít, és úgy érezzük, újra kell írunk az elveszett könyveket, s ezzel mintha csak azt tűznénk ki magunk elé, hogy az egész emberiség történetét felszínre hozzuk, újraalkossunk minden rangos eszmét, minden értékes gondolatot, mely elveszett, minden elégett, eltűnt, bezúzott, tengerbe veszett, a náci, az NKVD, a francóista gárdák, a kubai belügy vagy bárki más által elkobzott kéziratot, olyan rendszerek által, amelyek a történelem során szövegek ellen indított háborút, és ez nem elég, mert azt is látni szeretnénk, pontosan mi történt az elveszett könyvekkel, ahogy Umberto Eco is meg akarta tudni, mi történt Arisztotelész eltűnt kötetével. Különös nyugtalanság ez, nem igaz?

A mi szerencsénk az, hogy az emberi fajnak, a már említett hiányosságok mellett van egy nagyszerű erénye is, mégpedig egy furcsa képessége, hogy gondolatokat ismétljen, és ha ezt mondom, akkor nem valami közönséges plágiumra gondolok, melyet szerzője felelőssége teljes tudatában követett el, hanem arra a véletlenre, melynek során két ember egymástól függetlenül ugyanahhoz a szellemi konstrukcióhoz jut el, olykor egy időben, máskor több évszázados különbséggel, amikor a gondolat valóban szükségessé válik. És ez előfordulhat bizony. Megtörténhet, hogy X eljusson egy bizonyos következtetéshez, és Y-t ugyanahhoz vezessék a meglátásai, még hozzá ugyanakkor, mint X-et, és az egyik elvessen, míg a másik megmaradjon. Íme, itt az a történet, mely az 1848-as francia forradalom körül játszódott, amikor Jean Frédéric Frenet 1847. július 10-én megvédte doktori dolgozatát Toulouse-ban. A térgörbék geometriájáról szólt, s olyan eredeti észrevételeket tartalmazott, melyek elképesztő technológiai fejlődésre vezettek később, például ahhoz, hogy ma már repülőkkal utazunk, vagy hogy a digitális kütyük segítségével értelmezzük a világot, melyek pontosan megmondják, hol vagyunk egy adott pillanatban. Ilyen hasznos volt ez a felfedezés. A véletlen műve, hogy ugyanabban az időben Joseph Alfred Serret küldött egy levelet Liouville-nek, melybe beszerkesztette ugyanazokat a meglátásokat, még hozzá mint szerkesztői lábjegyzetet Gaspard Monge egy alapvető munkájának ötödik kiadásához. A végzet úgy döntött, hogy a darab két szereplője, Frenet és Serret ugyanahhoz a következtetéshez jutottak el ugyanabban az időben. És nagyon jelentős eredményekről beszélünk ám a geometria területén! Az elsőbbséget illető vita természetesen kitört. Itt egyáltalán nem fogunk utalni a körülményeire és a lefolyására. Tegyük fel azon-

ban a kérdést, mi lett volna, ha Frenet munkája elvész. Az idő szelleme akkor is megmentett volna, ha az eredeti kézirat nem marad fenn, mert az idő szelleme következtében Serret ugyanakkor fedezte fel ugyanazt. Akármilyen kíméletlennek tűnik is, amit levonunk, meglett volna Serret dolgozata, és a tudomány eszmetörténete semmiben nem szenvedett volna hiányt. Erre utalunk, amikor emlékeztetünk arra, hogy olykor az emberek megismétlődnek, és ez természetesen a mi javunkra szolgál, mert az ő akkori erőfeszítésük nélkül ma nem lenne GPS-ünk, és azt sem remélhetnénk, hogy felszállhatunk a kozmoszba. Sokkal kevésbé fontos, hogy ezek a gondolatok a nagy francia forradalom körüli időszakban konkretizálódtak, mint az, hogy valamiképpen annak az időnek a szelleme szülte őket, mert azoknak a gondolatoknak az ideje természetes módon 1850 körül kellett hogy eljőjön. Olyan technikai meglátások ezek, melyek megismétlődhetnek bizonyos intervallumokban, de egyáltalán nem egyértelmű, hogy ez ugyanígy áll egy versre is, és nem lehet igaz egy érzés esetében, melyet ma érezhetünk, holnapra viszont végleg elillanhat. Az ilyen szubjektív dolgok megismételhetetlenek, és megvan a maguk történelmi életkora, és hogy megőrizzük az értéküket, ahhoz a saját idejükben kell megszületniük. Stephen King azt mondja *Az írásról* című esszéjében, hogy ha idejében meg nem írsz egy regényt, fennáll a veszélye, hogy a szereplők hangja veszítsen a természetességéből. A hitelesnek tűnő párbeszédnek egy regény lényegi részét képezhetik, ezért fontos, hogy akkor rögzítsd a szereplők hangját, amikor az irodalmi információ friss és autentikus. Olyan hiány is van tehát, melyet egy projekt halogatása generál.

A halogatások veszélye nem elhanyagolandó. Azért is írunk, hogy értelmet adjunk egy pillanatnak, hogy életben tartsunk egy gondolatot, és ez a jelenség időfüggő. Egy projekt halogatása veszteséget generálhat, és egy hiánnyal lehet egyenértékű. Amikor irodalomról beszélünk, az egyetlen igazi tett a szó. A jelentős gondolatoknak megvan a maguk pillanata a történelem folyamatában. Például a relativitás elméletét bizonyára mindenképpen felfedezte volna valaki, bár nagy szerencsénk volt (mindannyiunknak) azaz, hogy 1905 csodálatos éve Albert Einsteinra köszöntött, és az ő akkori megvilágosodása segít abban, hogy jobban megértsük a világegyetem szerkezetét. Másfelől azonban a versek esetében a helyzet radikálisan különbözik. Egy örökre elveszett vers mindig súlyos eset, nem tudjuk elképzelni, ugyan ki írhatná meg pont ugyanúgy, és ugyanabban a történelmi pillanatban. Ha egy olyan szám, mint a *Let It Be*, nem akkor születik meg, amikor megszületett, a világ jóval szegényebb lenne, és nem hiszem, hogy bármi-

lyen módon sikerült volna pótolnunk egy dalt, mely ilyen remekül megragadja az idő szellemét, annak a történelmi pillanatnak a hangulatát. És éppen a versek, a dalok, a humaniorák szubjektív szférájából hozzánk érkező dokumentumok képviselik a legjobban az identitásunkat és korunk szellemét. Hogy ezt az állítást alátámasszuk, idézzük fel az első kínai császár, a régi birodalom egyesítője, Csin Si Huang-ti jól ismert történetét. Ahogy a hódítások korszaka véget ért, Li Sze főminiszter azt tanácsolta neki, hogy a Csin királyság történelméről szólók kivételével minden történelmi krónikát égetessen el. És nem állt meg itt: azt beszéljük, hogy ugyancsak Li Sze azt tanácsolta, zárasson be száz filozófiai iskolát. A kérdés rendkívül kényes, mert a különbözőség ilyen eltörlése elválaszthatatlanul összefonódik Kína megalapításának politikai történetével, bennünket azonban nem a politikai aspektusok érdekelnek. És ha már ennyire figyelmesen követjük Arisztotelész *Poétikája* második részének az eltűnését, vajon nem kellene ama számtalan filozófiai iskola megsemmisítéséről is beszélnünk? Vajon igaz-e, hogy száz volt, ahogy azt Sze-Ma Csien állítja *A történetíró feljegyzéseiben*? Ebben az áll, hogy Li Sze azt javasolta a császárnak, hogy azoknak a kutatóknak a kivételével, akiknek engedélyük van ezeket a könyveket birtokolni, mindenki, aki a *Dalok könyvéről* vagy a *Su csingről* (az *Öt klasszikus* néven emlegetett konfuciánus kánon egyikéről) beszélget, vagy annak példányaival rendelkezik, illetve a „száz filozófus mondásaival” vitatkozik, végezzék ki nyilvánosan. A szándék az volt, hogy mindenki, aki arra használja a történelmet, hogy a múltat bírálja, azt végezzék ki, és ne egyedül, hanem egész háznépével. Minden hivatalos személy, akinek tudomására jutna valamilyen szabálytalanság, és nem cselekedne a törvénynek megfelelően, éppoly bűnös lenne, mint az, akit nem árult el. Aki harminc napon belül nem égette el a fentebb említett könyvek elkobzott példányaikat, azt büntetésül megbélyegzik, és kényszermunkára küldik északra, a Nagy Fal építésére. A szabály alól, folytatja Sze-Ma Csien, csak az orvostudományi, a jóslásról szóló és a földművelési könyvek képeznek kivételt. Egyszóval a történelem, a költészet és a filozófia a legveszedelmesebb tárgyak, ezek veszélyeztethetik a legkomolyabban a birodalom építményét. Ezek után már csak a kulturális tragédia dimenzióit és a veszteség elképesztő mértékét jegyezhetjük fel. Itt aztán természetesen száz vagy ezer olyan regény témája rejtőzhet, mint amilyen *A rózsza neve*. Arra gondolunk, hogy az irodalom küldetése az lenne, hogy felkutassa ezeket a megsemmisített tárnákat, elsősorban akkor, ha kényes témáról van szó, amelyet hosszan befolyásolt a hivatalos ideológia. De mi pótol-

hatná valaha az eredeti kulturális források elvesztését? A kínai nyelvben létezik egy szólás, melyet így lehetne lefordítani: „Égetni könyveket, temetni tudósokat.” Egy egész világnézet elpusztítására utalnak vele. Mert azt is beszéljük, hogy az első császár idején azok, akik próbáltak megmenteni az ókori Kína más kultúráinak nyelvén írott könyveket, valóban szörnyű sorsra jutottak. A könyveket elégették, és azokat, akik próbálták megmenteni őket, elevenen eltemették.

Eljött a pillanat, amikor el kellene beszélnem, hogyan váltam az eltűnt könyvek szenvedélyes kutatójává. Feltétlenül le kell írnom ezt a jelenetet. Meleg téli este volt, 1989 decemberének tragikus estéje, amikor a halál kasszált Bukarestben. Maga az egyszerű tény, hogy az utcán vagy, politikai aktusnak számított, vagy egy politikai aktus illúziójával ért fel. Szüntelenül automata gépfegyverek hangja hallatszott, és egy csomó ember oda rejtőzött, ahová csak tudott, a tömbházak gangjába, a zöldövezet tereire, a sáncokba. Nem tudtuk, honnan lőnek, de lőttek. A lövöldözés áldozatokat szedett. Változóban volt a világ, valódi tragédia tanúi lehettünk, a városunkat pedig kollektív neurózis szabdalta. Ott voltam éppen, ahol nem kellett volna lennem, ha a bőrömet jobban mentettem volna, mint amennyire az illúzióimat szerettem. Egy virággrupp mellett feküdtem valahol a Ion Cămpineanu utca környékén, Bukarest közepén, valahol ott, ahol manapság, 2017-ben, törvénytelen módon parkolnak a kocsik, és ronda reklámpannók emelkednek. Onnan, ahol elterültem a földön azon az 1989 decemberi estén, másokkal együtt tehetetlenül figyeltem, ahogy a Központi Egyetemi Könyvtár ég, Bukarest közepén áll lángokban, és senki nem tud tenni semmit. A Központi Egyetemi Könyvtárban levő köteteket az automata gépfegyverek sortúze gyújtotta meg – később állítólag ezt mondta valaki. Másvalaki azt állította, hogy még egy gránátot is dobtak oda. Számtalan szóbeszéd kapott szárnyra. Nem ismerem a tűzvész okát, de emlékszem, arra gondoltam: így égnek hát a könyvtárak. Így kellett leégnie az alexandriai könyvtárnak is. Húszéves voltam, és feltettem magamban, hogy eljutok a könyvtárig, valahogy segítek az oltásban, miközben körülöttem a katonaság láthatatlan célpontokra tüzelt. A katonáknak azt mondták, hogy ismeretlen származású terroristák lődöznek rájuk az épületek felső emeletéről. Nem tudtam továbbmenni, képtelen voltam elszaladni, a földön feküdtem, és így maradtam sokáig, amíg csak nem sikerült feltápászkodnom, és a pillanatnyi tűzszünetben visszavonultam egy olyan zónába, ahol már nem lőttek, előtte azonban még egyszer visszanéztem, és láttam, ahogy egy fekete füstfelhő emelkedik a téli ég felé. Így égnek a könyvtárak. A szemünk

előtt, kivédhetetlenül, úgy égnék, hogy semmiképpen sem olthatjuk el a tüzet, és a tűz egyedi példányokat emészthet el, olyan kéziratokat, melyeknek nincs másolatuk, személyes levéltárakat, dokumentumgyűjteményeket, melyeket a szerzőjük vagy a családjuk adományozott. Jóvátehetetlen veszteség.

Tényleg nem tudom, hogy 1989 decemberében a tűz elpusztított-e egyedi kéziratokat, de úgy képezem, hogy így kellett történnie akkor is, amikor a mongolok betörték Bagdadba, és mindent felgyújtottak, ami az útjukba került, a könyvtárat is. Ebben az esszében azokról a virágokról beszélnek, melyek bimbóznak, kivirágoznak, de senki nem ismeri meg valódi szépségüket, mert történik valami, és örökre eltűnnek. A hiányokról. Valójában, azt hiszem, általában az emberi fajról beszélünk, és azokról a pillanatokról, amikor leleplezi mindazt, ami jó és értékes benne: az emberiség tisztánlátásáról.

A fordításban nagy segítségemre volt Egyed Péter filozófus, Kassay Gábor matematikus és Kiss Marcell Kína-szakértő. Olyan aspektusokat világítottak meg, melyeket soha nem bogoztam volna ki. Segítőkézségükért köszönettel tartozom. – D. P.

DEMÉNY PÉTER fordítása

_____ Ozsváth Zsuzsa

~ ~

Sírni kezdek, hogy melletted
legalább folyam lehessenek.
Beléd ömlök, és párás
tekintettel vizsgálom magam
a szélcsendben: a szemed nyílt víz,
én a sajátomat behunyom,
kivárom az esernyőket és a
föld roppant repedéseit.

Aztán aláhullok, a talaj nyelőcsövén át
ismét csapdába esem, magával ragad
egy felvágott ér, folyam leszek és intek,
innen már ismétlés minden, az előző
részek tartalma, a szemed,
az a rettenetes nyílt víz, amin én
Jézusként bóklászok, hogy aztán
alámerüljek, és sose szabaduljak
fogságodból, ha már úszni nem tudok.

* * *

Gyerek vagyok, anyu, hozd le nekem a csillagot.
Vannak még vagy elhulltak a sok-sok csillagok?

Emlékszem, anyu, amelyiket elsőre hoztad, elhagytam;
a második aláhullt,
a harmadik elégett.
Magam is elhagytam és elhulltam.
Nézd, anyu, égek.

Anyu, nézd, a szívem milyen kormos már,
mint azok a szép régi csillagok.
Anyu, látod, éppen most jól meghalok.

– Anyu, nekem tényleg annyi! –
Anyu, én már annyit fájtam.
Anyu, én már annyit hazudtam.

Anyu, miért van ez, és én mit csináljak?

KISFÖLDALATTI

Valami kapar a küszöbön túl. Az ajtó védtelen test csak.
Mögötte retteg az ember, és dül már benne az állat.

Vérszag csapja meg orrát, nincs mese, harc lesz.
Nyílik az ajtó, csöndpara duzzad az érben, sunnyog a halk nesz.

Könnydara porzik, de néha az isten azért lekacsint még,
s hancizik egyet kockás ingujjába a létnek.

Nem a végszó zakatol hát, full van a fülke,
pluszba megoldás nem fér a farzsebbe.

Áll az idő és a szutykos kárpitülésen
Sok buta fart – a kegyetlen – feltör egészen.

KÖNNYŰ TESTI SÉRTÉS

A köröm alól vicsorog a kosz, vajon ma kire mutat az ujj.
Saját arc vagy tömeges vonzás, mindegy.
A bűnbak láthatóan kanos.

Nézi az erősebb kutyákat és közben körme alját kapargatja.
Úgy morog, hogy valaki szabadítsa meg a gonosztól.

Aztán mozdul az ujj, és ring a körömágyban szendergő
Hatalom és dicsőség.

Hiszen alhatnak a gyerekek, míg a bűnbak nőstényét keresi.
Megy, mendegél, aztán látja, az erősebb kutyák
Hogy basszák szegényt. Körmöt kéne pucolni,
vagy marad a tömeges vonzás.

Kis Noémi

LÁMPAOLTÓ PÖTTYÖS NÉNI

MESEREGÉNY

SZEREPLŐK:

egy ikerpár, Dodó és Amál

Pöttyös néni, jó boszorkány, aki Budapest felett lakik egy felhőn

Gülü, a békabarát

Negyedik rész

VIHARBA KEVEREDNEK

Díszes korlát, szürkéslila épület a Bajza utca 44. Erkélyén egy szakadt zászló libeg egy ferde zászlótartóban, fakó és napszitta.

Amália reggelente megkérdezi, hogy mikor varrja meg a varrónő? Válasz nem jön, mert anya ilyenkor kaputelefonnal nyitja az ajtót, és ha nem működik, ideges. Még kiabálna, még rázná a hideg, hogy elkésik a munkahelyéről. Rohanás, fel a második emeletre. Tizenkét méter. Ötven lépcsőfok, négy forduló.

A lift ajtajára egy feliratot ragasztottak: „Sajnáljuk, a felvonó ma nem működik.” A felirat öreg és kopott, akárcsak a zászló az épület homlokán.

– Itt vagyunk, Amália. Megérkeztünk!

A földalatti hirtelen csikorogva lefékez, kinyílnak az ajtók. Kiszállnak az ikrek, és mikor kiérnek az aluljáróból, hatalmas cseppekben esik az eső. Úgy kavargó a por az utcán, mintha füst gomolyogna. Süvít a leszálló utasok fülebe a szél, pörög tovább a Kodály körönd irányába, majd az Oktogonnál eltűnik.

– Megtelt porral a szám! A fülem, a szemem, az orrom eltömődött – mondja szomorúan Dodó, mikor felérnek az Andrássy útra. A házak alig látszanak. Mintha homokzsákba dugták volna a homlokzatukat.

– Odanézz, Dodó! Hát az ott mi? – kérdezi Amália.

– Mi mi? Semmi. Nem látok odáig. Semmit sem látok – értetlenkedik Dodó.

Amália megdörzsöli a szemét, az hiszi, álmodik. Vagy mégsem? Ez itt nem is a Bajza utca, ez nem is az óvoda, ez nem is az eltépett zászló, bejárat és kaputelefon.

– Nem látom az óvodát! Hol lehet?

Egy hatalmas, üres gödör tátong a helyén. Hullámszik és örvénylik benne az esővíz. Sáros és sárga. Az óvoda szőrén-szálán eltűnt. Csak egy esővízzel telt tócsa van a helyén.

Elröpítette a szél? Vajon hová lett? Egy másik kerületbe, Budára? Egy másik városba? A hatalmas lépcsőház, a Dadus és a többi gyerek: nincs itt senki és semmi.

Mind elvesztek.

Kanyargós, jeges szél fúj, és egyre hidegebb lesz, a gyerekek fáznak, már reszket a homlokuk.

Dodó átöleli Amáliát, összebújnak.

A postaláda, a biciklik, a roller, a gördeszka mind viharrá váltak.

Amália vacogva kapaszkodik Dodó derekába: – Nincs bejárat, hol menjünk be? Ha nincs csengő, mit nyomjunk meg? Ha nincsenek gyerekek, kiivel játszunk?

Miközben Dodó morfondírozik, hogy erre most mit is válaszoljon, hisz mindenre van valami magyarázat, újabb süvítő szél érkezik. Füttyül és karmol ez a szél. Az utcán parkoló autókat felkapja. Felborulnak a kukák, felrepülnek a biciklisták, a korlátok és az útjelző táblák is megemelkednek, egy régi telefonfülke eltűnik a felhők között.

A vihar köténye mindent beborít. Kivéve az Epreskertet. Ott szélcsend van.

Az Epreskert az óvodával szemben a gyerekek kedvenc parkja. Ott más idők járnak, mindig süt a nap, a kert szobrai mozdulatlanul beszélgetnek egymással és a járókelőkkel. A járdaszéli virágok illatozva hajlongnak, dús babérbokrai folyton kacarásznak. Mintha csalogatnák a látogatókat, akikről tudják, hogy úgysem léphetnek be. Az Epreskertet magas kerítés határolja. Amália és Dodó összekapaszkodva odalép a park bejáratához.

Lehet, hogy a kerti szobrok tartják vissza a szelet? Azok olyan erősek, mint a szikla. Kőből és márványból vannak. Megnő a karjuk és a combjuk, hatalmas mellkasukkal nem engedik át magukon a vihart:

– Fogd meg azt a nagy gesztenyefát, Amál! Ha megöleljük, biztosan nem fúj el minket a szél.

– Menjünk be az Epreskertbe! Imádom az epret. A porcukrosat, meg az eperfagyit.

– Amália, hé! Kapaszkodj a fába! Csukd be a szád és a szemedet!
Az ikrek belépnek az Epreskertbe.
Egyszerre ölelik meg a kert hatalmas gesztenyefáját, ami azért nem olyan egyszerű művelet.

– Nem érem át! Ez óriási – aggódik Amália.
A fa abban a pillanatban, hogy a gyerekek belekapaszkodnak, dülöngélni kezd. Szája nő, csattognak a fogai. Mintha harapni akarna.

– Ez nem fa, Dodó! Ez egy oroszlán! Mindjárt felfal minket, meneküljünk!

Dodó hátrahőköl, majd mikor felnéz a fára, és meglátja a messzeségben a lomb távoli tetejét, megszedül. Ijedtében elesik.

– Ez csapda! Futás, Amá! Szaladjunk! Fogd a kezem!

Ekkor az ég felől, teljesen váratlanul, Pöttyös néni selymes hangú figyelmeztetése érkezik:

– Állj! Ne mozduljatok! Ez veszélyes hely! Nem véletlenül nem jöhettek be a kertbe. A fa belsejében fanyűvők laknak. Jól ismerem a piszkozat, vihart hoznak és viszályt.

Pöttyös néni felhője hangosan pöfékel, küzd a viharos széllel.

Torz bádoghangan valaki megszólal az égből: „Látod, kissrác? Nagy szerencse, hogy Pöttyös néni él! Különben nem menekültetek volna meg.”

A fa beszél hozzájuk. Tépőfogaival szeretné visszahúzni őket. Csattogó szájjal közelít a gyerekek felé, akik gyorsan lefekszenek a földre.

A bokrok kuncogva és kacagva, a virágok porozva dicsérik a gesztenyefát.

– Hol vagy? – kérdezik a gyerekek kétségbeesve.

– Hahó, itt, az Epreskert felett, integetek!

– Pöttyös néni! Te vagy az? – kérdik egyszerre az ikrek.

– Én hát! Kapaszkodjatok! Felhő koccan, ezer villám robban! Macskák, az egérlyukba! Hess, vihar!

Pöttyös néni óvatosan leereszkedik a felhővel. Ügyesen landol a gyepen.

A vihar erre egy pillanat alatt elcsitul. A varázslat, úgy látszik, működik, a szél karjait letöri, a fa ágait megtöri. A fa újra gesztenyefa. Az Epreskert szobrai kedves kőszobrok. Még Küklopsz szobra is mosolyog.

A gyerekek nem haboznak sokáig, nem kell nekik kétszer mondani, felpattannak a felhőre.

Terézváros felett lebegnek, amikor eláll az eső, és a szél is elcsendesedik.

– Huh, megmenekültünk. Ez meleg volt! Ez nagy vihar volt, ugye? – kérdezi Dodó Pöttyös nénit.

– Aha, de vége, eltüntettem – mondja nevetve Pöttyös néni –, komoly bajotok eshetett volna, ha nem küldöm el a szelet időben. Viharban a fák nagyon veszélyesek. A város legszebb kertje is gonoszkodik.

– Én tényleg kérek eperfagyit, úgy imádom! Végig arra gondoltam – Amália megrázza vizes fejét, és beletörli pólójába az arcát. – Képzeld, Pöttyös néni, elszállt az óvodánk...

– Hát persze. Én varázsoltam egy kis vihart, elnézést. Már visszaraktam az óvodátokat. Újra áll a Bajza utca 44. Csak tudjátok, a Szív utcai szerelő úgy megjavította a kapcsolószekrényemet, hogy először azt sem tudtam, merre nyúljak. A kapcsológombok színeit felcserélte, és új feladatot kaptak. Minden összevissza lett megint.

– Te véletlenül varázsoltad el az óvodánkat? – lepődik meg Dodó.

Pöttyös néni megvonja a vállát. Lesüti a szemét.

– Én csak gyakoroltam a kapcsolást. Néha edzenem is kell. Véletlenül vihart varázsoltam. Én sem vagyok tökéletes, na. A kapcsoló azt a parancsot kapta, hogy emelje fel a pesti óvodákat.

– Pöttyös néni, te szoktál hibázni? – most meg Amália lepődik meg.

– Dehogyan, nem annyira – rázza a fejét a néni. – Ma ilyen kusza napom van.

A felhő tovább lebeg, tetején a fáradtan pihegő, eső áztatta gyerekekkel. Miközben a gangon és a kapualjban újra megindul az élet.

– Jaj, most látom, a ruhátok csuromvíz. A hajatok egy madárfészek, por és eső. Gyerünk, azonnal indulunk! Sipirc haját szárítani! Ott a hajszárító a kapcsolószekrény mellett.

Dodó és Amál hajszárítás közben kicsit még libabőrös, aztán egészen átmelegedik a testük. Sose szárítottak még haját egy felhő tetején ücsörögve.

Miután elkészülnek, a hajuk és a ruhájuk is tiszta, Pöttyös néni leírnyítja a felhőt a Bajza utcai járdára. Leereszkednek, pont a kapu előtt landolnak.

Két patyolattiszta gyerek sétál be az óvoda ajtaján. A dadustól teát és kalácsot kapnak tízóráira. A komor felhők seperc alatt eltűnnek az égről. Terézvárosban szikrázik a nap, úgyhogy délután lehet az udvaron fogócskázni. Hintázni és kuglizni. Huh, azután vége az ilyen fura napnak is.

Ötödik rész

PÖTTYÖS NÉNI MACSKÁS HÁZA

Amál és Dodó imádják, ha vendégek érkeznek hozzájuk. Ennél már csak az jobb, ha ők mehetnek vendégségbe. Pont olyan jó, mint a mákos palacsinta megsült széle, vagy a sima porcukor, palacsinta nélkül. A hivatlan, váratlan vendég bármelyik napszakban beeshet az ablakon, benne meg ez a legjobb.

Most épp nagy rumli ül a gyerekzsoba szőnyegén. A pakolási kedv mutatója nullán áll.

Ó, bárcsak beesne valaki, aki megmenti az ikreket a rendrakástól! Anya négyszer szolt már. A gyerekek párnákkal és székekkel barikádozzák el a szobájuk ajtaját. Leselkednek kifelé a kulcslukon.

Tiszta a levegő, anya levelezik a számítógépén, lehet tovább rendetlenkedni.

A szoba kitágul, az ablak részre nyílik. Amália a szekrényben kotorászik, keres valamit, ami épp megint elveszett. Furcsa hangokat hallani. Dodó szerint valaki van odakint, mintha a Bosnyák tér felől jönnének a hangok. Hollók kárognak: krúg, krúg! Aztán egy koccanást hallani:

– Amál, nézz oda! Az ablakba! Valaki veri az üveget!

Dörömbölés.

– Keresem az ugrókötelem. Nem találom. Inkább segíts, lécci, Dodó!

Egyre sűrűbb a kárognás és egyre élesebb. Hopp, valami berepült az ablakrésen! Dodó odarohan és felveszi. Egy fehér boríték. A fekete holló ejtette ki a csőréből.

– Nézd csak, Amál! Ott köröz a fák fölött.

– Nem szeretem annyira a fekete hollót, félek tőle. Megvan a kötelem! Menjünk ki a játszótérre, Dodó!

– Én egyáltalán nem is félek a hollóktól. Olyan szép feketék. Ha jön egy rossz holló, majd elkergetem, jó? – mondja Dodó, és kinyitja a borítékot, amelyet a holló dobott be: – Mi lehet benne?

– Nekem mindegy – húzza a száját Amália. De mikor meglátja a levél pöttyös pecsétjét, kikapja Dodó kezéből a papírt.

– Felolvasom, jó? – nevet Amália.

– Nem is tudsz olvasni! – hitetlenkedik Dodó.

– Titkosírást tudok. – Amália kibontja a borítékot. – Nézd csak, ovis jelek vannak rajta! Meg egy térkép.

Dodó magához ragadja a levelet: – Pfű, ezt repülőről rajzolták. Középen barna, sáros folyó kanyarog. A Parlament rózsaszín tortahab. Cukortetők. Ott a halászbástya, homokozóban vödörvár. Sovány hidak. A nyakláncos híd lábán lusta oroszlánok heverésznek. Nyelvük nincs, csak foguk. A folyó közepén egy rejtelmes sziget nyúlik, a szigetből létra vezet az égbe.

Az ikrek izgatottan forgatják a levélpapírt. Dodó biztos benne, hogy Pöttyös néni küldte. Neki van pöttyös pecsétje és égi térképe. A város pedig Budapest.

– Várj, Dodó, megszagolom. – Amália megszagolja a papírt, majd megnyalja a száját: – Sütiszag. – fintorog: – És macskaszag... Akkor ez csak ő lehet! Pöttyös néni postája. Meghívó délutáni sütire. Imádom a zsúrokat!

Mivel Gülü matricája is ott van a levél alján, ez csakis az ő névnapi zsúrja lehet.

Irtó izgi! A gyerekek kíváncsiak, milyen Pöttyös néni lakása. Még sosem jártak ott, mert oda akárki azért csak úgy nem mehet fel. Hivatalos felhőmeghívó kell, és ez most egy olyan meghívó, pöttyös pecséttel.

Vajon hol alszik? Van fürdőszobája? Hány macskával él? Sötét és ijesztő a padlása?

Szélsebesen rendet raknak a szobájukban. Mikor végeznek, hangokat hallani az ég felől. Kurutty, kurutty! Nyam-nyam! Hólyagpukkanás.

– Gyertek, itt vagyok! Itt, erre, nem arra! Az égben! – Gülü hangja. Amália megismeri a kuruttyoló cuppogást.

Gülü nevetve terül el az égen, lebeg és kapalózik, nagyon boldognak tűnik.

– Várunk titeket névnapi uzsonnára. Csokis szűnyog is lesz és fagyalt! A térképet kövessétek! Na, induljatok. Mire vártok? A hangját elviszi a szél.

Néma, hűvös csönd lesz az égen. A boldog varangy teste felszívódik a felhők között.

Amália fejéből hirtelen kipattan egy újabb ötlet:

– Süssünk palacsintát! Még pont annyi időnk van.

– Benne vagyok – vágja rá Dodó. – Illik valami ajándékot vinni. Üres békalábbal nem mehetünk.

Az ikrek kimennek a konyhába, megsütnek pár palacsintát, és jól megszóriják kakaóval. Rákennek egy csomó Nutellát. Mikor elkészül, Amália elpakolja a szennyest a mosogatógépbe. Kekszet és almát hoz a konyhából, hosszú út vár rájuk, két kulacsot is betesz a hátizsákjába, teli vízzel. Dodó gumicsizmát, focimezt és kártyát pakol be.

Sietve elindulnak a Margitszigetre.

A felhőlétra az égig ér, szuper magas. Szédülve másznak, fokról fokra. Negyvenöt lépcsőfokot mentek, és a létra még mindig a végtelenbe tart, a fodros felhőkön túl végződik. Amália megáll, nem lép tovább. Nyüszögve felsóhajt:

– Nem bírom ki. Nincs kedvem névnapozni. Meggondoltam magam. Visszamegyek az ugrókötelemért, és lemegyek inkább a játszótérre. Felőlem a hollók is károghatnak. Szédülök, fáj a fejem.

– Mindjárt ott vagyunk, Amál, ne add fel! Már látom a felhőlakás bejáratát.

– Jó, de akkor legalább kérek egy palacsintát. Megéheztem. Szomjas vagyok.

Dodó előveszi az alufóliába csomagolt palacsintákat. Egy, kettő, három, mind lecsúszik. Mielőtt az utolsó darabot Amália a szájához emeli, Dodó odanyúl érte, és gyorsan visszacsomagolja. – Gülünek elég lesz ez az egy, úgyis mindent azonnal felfal.

– Ja, igen, Gülü, teljesen kiment a fejemből – sóhajt sóvárogva Amália.

Mikor az ikrek a felhőlakás bejáratához érnek, Amália húzza meg először a csengő zsinórját. Senki nem válaszol. Néma csend. Dodó is meghúzza.

Távoli hangok érkeznek odabentről.

– Rohanok! Veszem a köpenyem. Nyitom! – Pöttyös néni öltözködik, nem találja a nagy kavalkádban a kedvenc vendégváró pongyoláját.

Dőlnek a vázák a szekrényről, sorban, egymás után repkednek lefelé a polcról pongyolák.

Macsoknyávogást hallani.

– Csitt legyen! Sicc! Összerágtatok a küszöböt!

Pöttyös néni kinyitja végre az ajtót. Közben a mamuszával megállítja a macskákat, akik ki akarnak szökni az ajtórésen.

Egerek rohannak végig a parkettán. Aztán fel a padra, az asztalon át a székekre. Cincognak és viháncolnak. Látszik, milyen boldogok, a macska rájuk sem hederít.

A gyerekek lábát szagolhatják.

– Nálam macska és egér jó barát. Egyik sem bánt – mondja Pöttyös néni.

Az ikrek ott állnak a sötét előszobában.

– Felraktam az előbb egy kis felhős kakaót nektek, megyek, nehogy odaégjen. Nagyon vártalak titeket! Pakoljátok le a cuccotok, aztán gyertek a kerek ebédlőbe!

Pöttyös néni eltűnik a kakaószagú konyhába.

– Azta! Mekkora felhőlakás! – csodálkozik Amália. – Szerinted most merre menjünk?

– Fogalmam sincs. – Dodó körbe-körbe pislog. – Úgy elrohant. Tiszta rumli van. Alig látok valamit.

– Odanézz, Amál, vagy száz szandál! Sámfa, gombolyag, lerágott gumilabdák. Azta, mennyi bakancs, szatyor, esőkabát. Dodó eltologatja az útból a bútorokat. Egy fiókos komód, horgolt, fehér terítőkkal. Két régi tonettszék.

Amáliának olyan furcsa érzése támad.

– Én nem tudtam, hogy itt a felhőn ilyen sötét lesz. Nedves, nyálas, pókos éjszakai sötét. Nem látok semmit. Dodó, menjünk vissza a Kolumbusz utcába!

Dodó a fejét csóválja. Nem lehet. Túl hosszú az út, lefelé pedig nagyon veszélyes a létra.

Hirtelen maró macskaszagot lehet érezni, az előszoba áporodott levegője eltelik a bűzzel.

Amália nagyot tüszzent. A macskák erre kórusban visszaprüszkölnek. Oltári nyávogás lesz, minden zegből-zugból ébredő macskák bújnak elő. Kicsi, nagy, rusnya, tépett és tündöklő, selymes macskák. Cirmos, szíami, vörös hajú. Akár az újszülött csecsemők egy kórházi osztályon, beindul a cicák bömbölő kórusa. Nyávogó hadviselés.

– Sicccc! Menj innen! – Dodó kiabálására egyik macska sem reagál.

A cicák támadásba lendülnek. Megkarmolják Amália bokáját. A polcokról, a komódról ugranak. A fotelből, a székekről, mindenholn macskák kapálóznak. Ugrás közben hosszan repülnek a levegőben. Dodónak sikerül párat megfognia a nyakánál és arrébb löknie.

– Gülü, hol vagy? – az ikrek kétségbeesetten keresik a barátjukat.

A távolból egy torz hang válaszol.

– Itt vagyok! Dodó, Amália, ti vagytok? Erre gyertek!

– Merre? – kérdezi Dodó.

– Erre, arra. Aztán megint erre. Itt, a befőttesüvegemben csücsülök. Hahó! Brekk!

A macskák még mindig a gyerekek combjába kapaszkodnak, így nehéz lesz megmozdulni. Dodó javaslatára behunyják a szemüket.

Amália háromig elszámol. Semmi eredménye. A macskák tovább visítanak. Táncolnak és énekelnek, kész macskabál van az előszobában: – Csikizzétek meg őket, akkor abbahagyják – kiabál Gülü.

Könnyű azt mondani. Amália meg sem bírja mozdítani a kezét, annyi cica lóg a nyakán. De mikor végre az egyiket sikerül megsimogatnia, a többiek is szelíden dörgölöznek. Elcsitulnak a cicák, és smúzolva nyújtózkodnak.

Dodónak eszébe jut, hogy mi lenne, ha kitennék nekik azt a maradék nutellás palacsintát. A macskák seperc alatt befalják a palacsintát. Mikor elfogy, újra dörgölöznenek, de addigra a gyerekek átlépnek rajtuk.

Az ebédlőben Gülü ott ül az asztalon egy befőttesüveg alján, épp egy legyen nyámmog.

Pöttyös néni kikiabál a konyhából: – Hol vagytok, egerkéim? Kiscicák? Egyem a szívetek! Szőrötök, bajszotok tiszta csoki. Mit ettetek? Jól laktatok?

– Naná! Hisz megették a palacsintámat. – Gülü elpityeredik. Biztos benne, hogy az a szúnyogos, csokis palacsinta, aminek a maradéka ott lóg a macskák bajuszán, az ő ajándéka volt.

– Ne sírj, Gülü! Nem volt benne szúnyog, csak sima csokis volt – vág közbe Amália. – Süthetünk még, ha van itthon liszt, tojás és tej!

– Hát persze hogy van! Gyertek a felhőkonyhámba – mondja Pöttyös néni. – Sicc, cicák! Nyomás a Margitszigetre, ott egerészhettek!

Egy mozdulattal kisépri a felhőlakásból a macskáit, egy másik mozdulattal lesöpri az asztalt a kerek ebédlőben. Az ikrek és a béka átmennek a konyhába, nekiállnak palacsintát sütni. Kész-passz, kész is van a sok palacsinta!

Aztán csak nyeléseket hallani. Jóízű csámcsogás, a nyál összekeveredik a finom tésztával. Csokis mindenkinek a szája széle, Amáliának még a combja is. Mikor végeztek minden falattal, Dodó szólal meg először.

– Legközelebb, Gülü, ha nem haragszol, nem az égben ünnepelünk. Hanem mondjuk, a Margitszigeten. Hm? Mit szólsz?

– Kutykurutty. Alig várom, hogy újra névnapom légy. Vagyis legyen. Hányat kell még aludni szerintetek? Bár én, őszintén brekegve, a férges, a pókos és a csigás palacsintát jobban szeretem, mint a csokisat. Jövőre, lécci, olyat hozzatok!

Amália megtörli Gülü és Dodó száját szalvétával.

– Rendben, jövőre jobban figyelünk rád, és útközben sem fogom megkívánni az ajándékokat, mielőtt elindulunk a vendégségbe, jól teletömjük a hasunkat Nutellával.

Jót nevetnek, mert Amáliának a saját szája viszont tiszta csoki, a haja és még a füle is porcukros lett.

Gülü körbetörli Amáliát. Cserébe kap egy puszit.

Ekkor hirtelen nagy csattanásokat hallani az előszobából.

Pöttyös néni már az uzsonna közben kiment pakolni. Irtó ideges hangon kiabál. Körbe forog és jajgat: – Fene, mennyit kell még ma pakolni lámpaoltásig! Hogy itt sosincs magától rend!

Az izgatottságtól egészen felfújódik a pongyolája, betölti az egész teret. A hangja megremegetti a felhőlakás habfalait.

Amália, Dodó és Gülü felállnak, tágra nyílt szemmel bámulják. Dodó nem bírja tovább szó nélkül:

– Pöttyös néni, kérdezhetek valamit?

– Ja – válaszolja kurtán Pöttyös néni.

– Te nem szeretsz rendet rakni?

– Utálok. Én a sötétet szeretem és a káoszt. Ezért lettem lámpaoltó. A sötétben sosem látom, milyen rendetlenség van körülöttem. Mégis, néha muszáj elpakolni. Ekkor ránéz az órájára.

– Ó, mindjárt itt az este. Későre jár. Gyerekek, vége a névnapi vendégségnek, indulunk haza!

Amália és Dodó számára véget ér a zsúr. Elbúcsúznak Gülütől.

Pöttyös néni felajánlja, hogy hazaviszi őket a felhőn, így a gyerekeknek nem kell újra végigmenni a létrán. Ami ugye nem veszélytelen vállalkozás palacsintával teli hassal. Ezt persze nem kell kétszer mondani.

Az ikrek beszállnak a sístergő felhőbe, hazarepülnek. A Kolumbusz utcai társasház ablakában elbúcsúznak kedvenc lámpaoltójuktól. Pöttyös néni száguld tovább, lebeg a város felett, pár perc sem telik el, kapcsolók csatogását hallani, és kihunynak a fények. Fú, ez elég jó nap volt.

Hatodik rész

REPÜLŐSÓ

Csörög az ébresztőóra. Olyan hangosan berreg, hogy a madarak még a nyolcadik kerületben is felrebbennek az ágakról. A nap lassan kászálódik Zugló fölé. Ragadós, morzsás szemmel ébred a város.

Hopp, ott mozog a paplan alatt egy kupac gyerek. Amália kézfeje. Még álmodik, csukva a szeme. Szája a babáján, ráfolyt a nyál. Dodó a maciját szorongatja.

Ma reggel a gyerekek szobájában a függöny sem úgy áll, ahogy máskor szokott. Valaki járhatott itt és meghúzkodta? A szél ráncigálta meg így?

Amália gyorsan kipattan az ágyból. Egyáltalán nincs kedve lustálkodni. Izgatott, mehetnékje van, mintha öt bolhát raktak volna a pizzamája szárába. Érti, ahogy egyre hevesebben ver a szíve. Először fejkörzéseket végez. Aztán meggondolja magát. Nem, nem a szobában szeretne reggel tornázni, hanem odakint a szabadban, valahol a Duna-parton: – Kirándulni akarok! Most azonnal, induljunk!

Odamegy Dodó ágyához, és megcsiklandozza a testvére lábujját:

– Tudod, mit kérek a születésnapomra? Dodó, ébresztő!

– Alszom, hagyjál. Nincs is születésnapod!

– Majd lesz! – fogadkozik Amál. – Meglátod, milyen szép születésnapom lesz.

Megfogja Dodó műanyag kardját, feláll egy székre, beveszi a lába közé a kard élét, és ugrál, egyre magasabbra és egyre gyorsabban emelkedik. Amikor egyszer csak a szék lába hirtelen kibillen, és Amálka leesik.

– Ez mi volt? – pattan ki az ágyból Dodó.

– Semmiség – mondja szomorúan Amália. – Csak leestem a biciklimről.

– Nincs is biciklid! – vág közbe Dodó.

– A születésnapomra lesz. Minden nap, mikor felébredek, arra gondolok, hogy biciklizek. Szereltetek rá repülőst. Felemelkedek az égbe, és akkor bármikor átmegek Pöttyös nénihez vendégségbe. Amikor csak akarok. Elhiszed?

Dodó ezen elgondolkodik.

– Nem is hívott meg téged. Csak úgy odamész?

Amália előveszi a játék mobiltelefonját.

– Háromezer-öt, négyszáz, kettő. Hatvanhat. Halló, Pöttyös néni?

Dodó tátott szájjal figyel. Nincs válasz. Amália csalódottan leteszi a telefont.

– Hát nem veszi fel. Akkor nincs otthon. Küldök neki esemest.

Valaki dörömböl az ablakon. Aztán nagy huppanást hallani.

Egy vászonkupac zuhan be a gyerekszoba ablakán. Furcsa domb nő a szoba közepére.

– Sósák! – sikít Amália.

– Odass, megvan a repülőst a biciklidhez! – mondja csillogó szemmel Dodó.

– Ki küldhette? – Amália összevissza fogdossa a zsákot, de nem találja a száját.

A zsák moccan. Kifeszül a szövete. Hirtelen valaki kidugja az ujját a vászonból. Aztán a hátát, majd a fejét... Pöttyös néni, hát persze, ki más

volna. Aki így odavarázsolja magát akárhová. Szépen leporolja a pongyoláját:

– Fenékre estem, jaj, fáj is a derekam tőle – kiül a zsákból a szőnyegre, és megrázza magát. Hull a macskaszőr, szálanként az egerek bajsza.

– Hívtatok? Na, hát itt vagyok. Csiribi-csiribá. A városi villanykapcsoló rendben, szépen indult ez a nap, az éjjel mindent átellenőriztettem. Sötétben lehet a legjobban dolgozni, nem győzöm elégszer mondani. Remek, ahogy a Thököly úton zúg a reggeli csúcsforgalom. Zene füleimnek. Óh, te verőfényes napindító világosság! Pihenhettek.

– Gült miért nem hoztad? – kérdezi Amália.

– Gült? Elugrált az iskolába. Ne feledjétek, ő iskolás, halaszthatatlan dolga van minden nap! Mit csináljunk? Mihez volna ma kedvetek?

Amália izgatott, nem bírja tovább, el kell mondania az álmát.

– Pöttyös néni, én nagyon-nagyon szeretnék biciklizni!

– Nem is tudsz pedálozni! – vág közbe Dodó.

– De tudok! – Amália nem hagyja magát.

– Repülni se tudsz! Ducijuci vagy. Nem bír el a szél. Apa mondta.

– Te meg giliszta vagy, mert nem eszel rendesen, azt is apa mondta.

Pöttyös néni csóválja a fejét. Ezt nem bírja tovább hallgatni, befogja a fülét:

– Kár volt idejönnöm. Nyugtázza és elindul az ablakhoz.

– Ne menj el, maradj! – mondják egyszerre az ikrek.

– Hm, most, hogy jobban belegondolok... – Pöttyös néni feláll, és a kezével hadonászva folytatja: – Eszembe jutott valami a biciklizésről. Még hozzá a repülés. Volna egy csuda ötletem! Biztosan élnek Budapesten nem veszekedős gyerekek. Velük szívesen kimennék a Római-partra, mert bizony ott a legszebb a Duna. Homokos a part, selymes és virágos a sétány. Platánfák, stégek, csónakházak. Na, ott tudnánk kerékpározni, meg felülnénk a ringlispíltre.

Dodó közbevág:

– Nem, Pöttyös néni, olyan gyerekek, akik sosem veszekednek, nem élnek sehol.

– Hogyhogy? Honnan tudod? – kérdez vissza Pöttyös néni.

– Szerintem meghaltak, vagy ilyesmi. Mert én csak veszekedős és verekedős gyerekeket ismerek. Az oviban mindenki verekszik, például.

– Akkor jó! – mondja Pöttyös néni. – Én is pont így gondoltam. Kíváncsi voltam, mit válaszoltok. Szóval, aki ma nem veszekszik egész nap, azt elviszem biciklizni.

– Akkor veszünk még repülősöt? – Amália izgatott.
– Nem kell venni, hát itt van elég – mutat a szoba közepén a kupacra –, a zsákomban hoztam.
– Kaptok tőlem egy-egy pedálos biciklit. A Duna-parton kipróbálhatjuk.
– Hű, ez jó! Oda hogy kell menni? – kérdezi Amália.
– Repülünk, Amál, ez tuti – morogja Dodó –, még mindig nem érted. Olyan süket vagy!

Mielőtt Amália pimaszul kiosztaná Dodót az újabb sértés miatt, Pöttyös néni akcióba lép. Gyorsan terpeszbe teszi a lábait. Kalimpál, még egyet, aztán fordítva, és máris ott a térkép a kezében.

– Látod, Dodó, mondtam, hogy varázsol. – Amália boldogan kihúzza magát.

Pöttyös néni óvatosan kinyitja a térképet: – Az ott a Duna. Látjátok? A Hajógyári-sziget, fölötte a Szentendrei-sziget. Ott középen Aquincum és a Római-part. – Mikor varázsolod már a bicikliket? – sóhajt sóvárogva és türelmetlenül Amália.

– Most. Azonnal! Ha csend lesz. Ha nem marakodtok minden szón. Pszt!

Pöttyös néni megint kalimpál egyet. Aztán kivesz a zsákjából egy maréknyi repülősöt, és felszórja az égbe. Úgy, hogy mind a hármukra visszaszáll a csillogó sókristály, akár a Holle anyó tollpárnája, pereg szanaszét, és milyen jó illata van.

– Csukjátok be a szemetek. Egy, kettő, három... Ezeröttszázötvenhárom. Kinyithatjátok!

Süvit és repül. Forr a felhő motorja, összepöfékeli a fél légteret. Felette fodrozódik az ég, és a repülő ikrek ott ülnek a felhőn, lógatják a városra a lábukat. Alattuk a folyó egy miniatűr játszótér. A Duna-parti hordalék pedig világító gyöngysor. Öt percbe sem telik, és a Duna partjára pottyannak. Két szuper biciklin ülnek.

Dodó megdörzsöli a szemét, hunyorog a napsugártól. A szájuk és a szemük is sós. Mintha tiszta morzsa volna, ragad és szúr.

– Tartsátok az útírányt! Hatalmas a forgalom! – kiabál Pöttyös néni, régi Csepel bringán hajt utánuk a kerékpárúton. – Ettől kezdve ti feleltetek magatokért!

Az út tiszta hepe-hupa. Amália a kőbuckák közé hajt, feldobja az egyik bucka, felsikít, mert majdnem leesik a bicikliről: – Szédülök. Forog a világ, ahogy taposom a pedált.

– A város forog a földdel együtt, Amál, te ezt nem tudtad? – okoskodik Dodó.

– Hagyjál, Dodó, ne kekeckedj! Engem ez a repülő só nagyon megemelt. Alig bírom tartani az irányt.

– Mintha repülnék, pont az benne a jó – Dodó egyre sebesebben hajt.

Pöttyös néni előrehajol, és a levegőbe szagol: – Ó, Duna-szag és iszap-illat! Imádom! Hal, mocsár, sajtos-tejfölös lángos. Megérkeztünk, gyerekek, ez már a római illata. Nem lehet eltéveszteni. Kovászos uborka papírtálcán, rozsdás csónakházak és a tárva-nyitva öltözők régi lakatai – ezt már szeretem!

Dodó rá se hederít Pöttyös néni örömsóhajtozására, nem hatja meg ez a túlzott sóvárgás az olajos halszagra. Iszonyúan meghajtja a pedált. Egyre jobban kacsázik a térdeivel, a legmagasabb sebességbe kapcsol.

Azt képzele, hogy a biciklijére már nem is bicikli, hanem egy repülő autó. Elemelkedik a földtől, talpa alatt hagyja a várost. A partot, a kenukat, ezt az egész napot, még Amáliát is. Egyre magasabbra és magasabbra repül.

Miközben a földúton hatalmas, tátongó gödör széléhez kerül. A padka jól megdobja a kerékpár gumiját. Fejben már a Marson hajtja a pedált, aztán a végtelen űrben lebeg. Így nem hallja Pöttyös néni utasításait, Amália sikító figyelmeztetését, hogy STOP. Dodó számára eltűnik a világ.

Dodó szeme csukva van az álmodozástól.

A föld nincs már alatta, mikor a padka feldobja a biciklijét, Dodó tényleg irtó nagyot repül a levegőben, aztán beesik a gödörbe.

Óriási huppanás, aztán könnyek és hüppögés. Elképesztő nagy ez a bukás.

A bicikli első kereke kifordul, a lánc leszakad. A kerékpár kormányja is kicsorbul. Ott fekszik a földön egy kislány, meg sem tud megmozdulni.

– Leesett a láncom – hüppögi nemsokára.

Pöttyös néni és Amália megállnak, odamennek Dodóhoz:

– Maradj a földön! Ne mozdulj! – Pöttyös néni megsimogatja Dodó arcát, és látja, hogy csurog az orrából a vér. A kislány először a pólójába törli a szája szélére folyó vércseppeket. Amália elővesz egy zsebkendőt, és odanyújtja neki. Bedugják a zsebkendő szélével Dodó orrát. Nemsokára eláll a vérzés. Csak a szípgógás marad és a könnycseppek az arcán, a horzsolások, meg a sok koszfoltt az egész testén.

Pöttyös néni széleseben kifundál valamit. Előveszi a maradék sózsákot, és szépen, óvatosan kirázogatja. Száll a por a zsákból, a macskaszőr és a só.

Odaszáll a sáros gödör szélére, ahol Dodó épp nagyokat szírog még. Fel-szárítja a vért és a könnyeket. A só fertőtleníti a horzsolást és a sebeket.

– Csjátok be a szemeteket! – mondja Pöttyös néni halkán, suttogva a gyerekeknek.

Mind a hárman összedugják a fejüket.

– Egy, két, há', ezerötszázhuszonhárom.

Az égből kötszerek és gyógyszerek potyognak. Orvosi olló és ampullák.

– Készen is vagyok, így ni. Tedd ide a fejedet, Dodó! – mondja Pöttyös néni. – Berakok egy rendes tampont az orrodba. – Odahúzza magához a kislejű fejét és bedugaszolja steril vattával a nóziját.

Dodó már egyáltalán nem akar hős lenni, sem autóversenyző, sem biciklista, sem Darth Vader:

– Nem én vagyok beteg. Az egy másik gyerek volt, aki elesett és megsérült. Nekem nem is vérzik az orrom, nem fáj a fejem egyáltalán. Amúgy sem látok semmit. Meg szúr picit a hasam, de meg fogok gyógyulni. Ugye?

Pöttyös néni lerakja a kötszereket, és megsimogatja a kislejű arcát. A Római-parton ekkorra már nagy a délutáni zivaj. Letörlik a sáros, koszos könnyeket Dodó arcáról és combjáról.

Mikor végeznek, elsétálnak egy padhoz.

Ülnek a padon, csukott szemmel. Nem történik semmi és most épp ez a jó. A semmi, az unalom a legjobb dolog a világon a meleg, napsütötte Duna-parton.

Egyszer csak, mint akiben elemet cseréltek, Dodó szeme kipattan. Ez egy másik gyerek, egy másik gyerekdodó. Felugrik, a lába közé veszi a biciklijét:

– Kérem a lángost! Sajtos-tejfölőset. Utána a vattacukrot. Fagyit meg a gesztenyepürét. Meggyógyultam.

Amália bólogat, de Pöttyös néni csóválja a fejét: – Csak óvatosan. Tudod, hogy én aztán imádok repülni, enni és kapkodni, de most állt el az orrod vére. Úgy döntöttem, ma nem ülünk fel többet a biciklire. A repülős is elfogyott, üres a zsák. Odatoljuk a büféhez a kerékpárokat, és eszünk egy lángost. Benne vagytok?

– Naná! – bólogatnak egyszerre az ikrek.

A büfében három lángost rendelnek, sajttal és fohagymával. Ízlik mindenkinek, Pöttyös néninek tiszta olaj lesz a szája széle, ezen megy végig a kuncogás.

Utána elmennek kezet mosni, aztán a hintához, felmásznak párszor a mászókára. Mikor jól kijátszották magukat, a néni hirtelen felrikolt:

– Indulás haza! Ne halljak ellenkező szavakat! – A felhő időközben visszacsurgott a Margit-hídig. Úgy kell utánafütyülni.

Az ikrek berezelnek a rikoltástól, és egy szempillantás alatt a fedélzeten vannak.

Mikor megérkeznek Zuglóba, Pöttyös néni ébresztgeti őket, Amália és Dodó mély álomba merülve alszanak a fedélzeten. Rettenetesen kimerítő dolog a biciklizés és az orrvérzés. Este olyan fáradtan dőlnek az ágyukba, hogy anya esti meséje is elmarad Lámpaoltó Pöttyös néniről.

Térey János

FÉKEK ÉS ELLENSÚLYOK AVAGY SHOWMAN A CÍVISEK KÖZÖTT

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLYRÓL

Cimbalom, a borvirágos képű, kulacsától és pipájától elválaszthatatlan showman? Rossz alvó; így lett a Kollégium éjszakázó renitense. A korszak valamennyi eszmeáramlatát és írásmódját egyetemesen és harmonikusan ötvöző, harminckét évet élt nagymester, aki bevitte kalandvagyó tanítványait a (Nagy)erdőbe¹. Ő volna egyúttal a debreceni mélabús Jacques, és ez a kocsányos tölgyes volna az ő ardennes-i erdeje?² Villanásokra tűnhet úgy is. Pedig dehogy, ez a minden megmozdulásában tudatos költő és szelíd filozófus a mozarti örömeiv híve. Többször kinyilvánítja, mennyire „vidám természetű poéta” is ő, félre tehát a gyászos ciprusokkal meg a siralmasan bőgetett oboával, az ő poézise igenis a látható, hallható és tapintható földi kéjeket hirdeti; nem annyira rokkó kiáltványként, mint inkább egyszerű életigenlésből.

¹ Debreceniül úgy mondanák: kivitte tanítványait a Nagyerdőre.

² „His function seems to be to provide a sharp foil for the wit of other characters, but also to create a shadow within the sunny forest. Jaques is a constant reminder that in the real world time is not suspended, and grief, sorrow and death provide a counterpoint to all human joys, a kind of embodied presentiment of Poussin's 'Et in Arcadia ego.'” (https://en.wikipedia.org/wiki/Jaques_%28As_You_Like_It%29)

*Nékem inkább olly bokréta
Árnyékozza képemet,
Mellyet nyér a víg poéta,
Múlatván a szépnemet:
Ezt a vidámabb múzsáknak
S a mosolygó gráciáknak
Fűzzék össze rózsaszínű újjai,
Élesztgessék borba ferdett csókjai.
(Az én poézisom természete)*

Jácint, rózsza, nárcisz és a többi. „Gyönyörű kis tulipánt!” Összetéveszthetetlen, ahogyan a természeti jelenségeket emberszabásúnak ábrázolja, érzéken és végtelen könnyedséggel. Jól adja a naiv belefeledkezőt. Nyíratlan, kerítésektől és gátaktól mentes, szabad természet az övé. Mintha folyamatos bulizásból állna a nappal meg az éjjel, asztali örömök és rengő táncparkett. Idill az aszfalt, a vasút és a műanyag előtti időkben.

Mégis állandók a borulatok Vitéz egén.

Ha nyolcadéves deákként sikerült volna korrektül elszámolnia a kiskunhalasi legációs pénzzel, vajon akkor is kivágták volna a Kollégiumból? Ki hát. Ha nem a pénzügyek, akkor nyomós ok lett volna a lapátra tételre a Kazinczyval folytatott levelezés, s a ki nem mondott főbűn: jelen volt a jakobinusok kivégzésén, ráadásul tanítási időben.

Garabonciás? Nem szeretem ezt a címkét, túl könnyen ragasztják arra, aki nem tagozható be szokványosan, vagyis „furcsa”. Engem a nádfedeles Darabos utcában egész világot teremtő és a (jórészt iskolai dobogókon vagy képzeletbeli deszkákon) színházat csináló Csokonai érdekel. Ez a nagyszabású Ember. És az ő akadályoztatásának története. A frusztrái. Jegyezzük meg, életében hivatásos színészek egyetlen saját darabját sem adták elő, csurgói helyettes tanárként ő maga rendezte és kísérte őket hangszeren.

Törvényszerű a felsülése egyszemélyes versfolyóiratával, amelyet az országgyűlésen terjesztett: elvileg nem olyan rossz ötlet, annyi dűsgazdag, potenciális támogató nyüzsög ott! (Aha, persze, majd pont ilyesmit fognak finanszírozni.) Hogyan kényszerült ez a teljes mértékben korszerű és európai szellem minduntalan a hófúttá, kánikulától gyötört provinciára? Ő, ez a „szemlélődő hedonista”, ez a kenyérre kenhető és báránytürelmű, lenyűgözően vonzó és haragot sohasem tartó ember lett volna alkatilag hajlamos az ütközésekre? Dehogy. Mostoha környezete okozta a töréseket? De hiszen iskolájának első számú tréfacsinálója és parodistája volt, meg hát

egyetemes zseni, „apostoli, őszinte, kiáradó nagy lélek” (ahogyan Móricz jellemzi), imádták. Attól kezdve tilos volt vele szóba állni. Sorozatos emberi mulasztásokról volna szó? A közeg, amelyben naponta mozgunk, a levegő, amelyet belélegzünk, kétségtelenül meghatározza közérzetünket, sőt mentális állapotunkat, a hely láthatatlan múltja és szembetűnő jelene egyaránt.

Ragadjuk meg az alkalmat, hogy ragadós tévhiteket oszlassunk. Nem minden értelemben rideg hely Debrecen, nem mindenki nyársat nyelten komoly, aki protestáns. Biztos, hogy ez a füstös, őszöreg parasztváros a szűk látókörű maradiság és „a hájfejű, kifent bajszerű provincializmus” őrhelye és melegágya, mindörökké?

Á, nem. Nem csak az.

Kalácsillatú ez a füst.

Pirosposzsgás ez a szigorúság.

„Ez a polgárság olykor a pokollal is alkura kész, pénzeszsákján kuporgó nyárspolgár tulajdonságaival riaszt el, ugyanakkor legjobbjai – a kultúra területén – minden értéket tág szívvel befogadnak”, jelenti ki Julow Viktor, alappal. Csokonai első ínyenc közönségére itt talált, a sívó homokon. Jó, nem tomboló tömegre, maroknyi értő emberre csupán. (De hát mi vajon többre jutunk 2018-ban?)

„Egy nádasházba szorult kozmopolita”, jellemzi önmagát mint legilletékesebb személy. Érdekel, ki mit vesz észre belőle. Petőfi a szépnevű borisszát, a feledékeny linket, mert azt könnyű. Így lett az ő versének refrénje az én legelső, kisleánykori Csokonai-élményem: „Csapot, papot, mindent felejtett / Csokonai Vitéz Mihály”. A mai napig látom Kass János rajzán a bedugaszolatlan hordóból kifolyt bor kékjét. Ady a pánerotikus gurut csodálta: „Kandi vérrel járt Pán nyomában / S megleste a fürdőző lányokat.” Az érzékiséget aligha nevezhetnénk protestáns vonásnak, ráadásul Vitéznél újító szellemmel párosul, és ezt a fajta rázókeveréket a mai napig rosszul viseli a református egyház. Sokan a csigás hajú, kiálló arccsontú, hevesen gesztikuláló, szilvaszemű préceptort észlelik; az alacsony (161,5 centis), gírhés-himlőhelyes vesztest (aki amúgy nagy vagabund, naná, csak aztán bele ne haljon!). Tóth Árpád Vitéze szintén „vén diák csak, kálvinista, / Ki kósza farsang víg kulacsát itta, / S a gráciák kezébe tette sorsát”.

Háy János a korszakos költészeti reformok mellett olyan esztétikai mindenhatóságot tulajdonít neki, olyan költői őserőt, amelyet később Weöres nevéhez szokás kapcsolni. Kemény István azt az „extrém trendérzékenysé-
gű” szerzőt látja, akit nem méltányoltak eléggé korának wannabe-Goethéi,

aki fölfedezte a kultúra számára Közép-Európát mint régiót, és aki először írta le magyarul az *ananász* szót. Még szép, hogy a *kanászra* rímel (*Jövedülés az első oskoláról a Somogyban*). És tényleg, ez is fő-fő költői truváj, szavakat ajándékozni a nemzetnek, mint például azt, hogy *világpolgár*. Az övé, tényleg. Ne feledjük, az ő idejében még legitim a *halál-talál* rímpár, ő maga is papírra veti párszor; és még lehet verset kezdeni azzal a szóval, hogy *midőn*. (Hát hogyne volna ő az első magyar világpolgár, amikor öelőtte még a szó sem létezett?)

A gördülékeny léptű, párrímes, felező tizenkettest konyhakészen adja át Arany Jánosnak – akinek varázskezén szempillantás alatt válik komótoszá és régimódivá... Műgond, átírási mánia, lásd még Szabó Lőrincet, Kálnokyt és Kukorelyt. Messzemenő jártasság a szaktudományokban. Újdonság az is, hogy különféle szaknyelvekből, hivalkodóan költőietlen elemekkel táplálja költészetét. Nevéhez fűződik a magyaros és az időmértékes verselés házasítása. Ő írt először szonettet magyarul (*Az esztendő négy szakasza*), és ő írta az első igazi, rímes-jambikus költeményt is (*A rövid nap s hosszú éj*). Kazinczy hazájában mindkét érdemét szokás vitatni, centivel szótagszámot méricskélve.

Hát ő aztán csöppet sem volt provinciális, sem megkésett, (rizs)poros, rokokó verselő, s legalább akkora, ha nem sokkal nagyobb európeérnek látszik *innen nézve*, mint Kazinczy. (Akit börtönből való szabadulásakor barátjaként ünnepel Csokonai, akin fiúi szeretettel csüng! Valójában egyik féltékeny fékezője volt Kazinczy, aki áldotta az eget, hogy költőtársa nem tudta befejezni tervezett Árpád-eposzát, amely szerinte borítékolható kudarc lett volna. „Én a Csokonai Verseit a minden lapon elhullatott disznóságai miatt... kezembe is átallom venni.” Borzasztó, hogy ilyesmit képes leírni. Szinte látom, ahogy sziszeg a dühtől, ahogy belesápad az irigységbe egy-egy szikrázó vitézi leleményt latolva. Most képzeljük el, milyen lenne, ha én egy „rivális” írókollégám *meg nem írt* művét minősíteném. És ez a malackodós bélyeg sajnálatosan hagyományozódott, egészen Szerb Antalig, akinek fülét Csokonai helyenkénti „neveletlensége” és „faragatlansága” bántja, vazze.

Nádas Péter ezzel szemben őrjítően mulatságosnak találja Csokonait. Bevallja, valósággal falta ifjúkori olvasmányként. Hogy ő maga, mármint CsVM, olyan jól szórakozott-e rövid életének hosszú estéin, karcos homoki vinkó mellett, persze, kérdés. Sejttem. Néha határozottan igen. A pálya végének melabúját leszámítva az élet érzéki szemlélete jellemzi őt magát, és kicsattanó öröm a költeményeit. Szépelgés, szenvelgés Vitéztől alkati-

lag idegen művészfaksznik. Mint láttuk, melankólia-iszonyáról versben is félreérthetetlenül nyilatkozik.

A *Marosvásárhelyi gondolatok* európai körpanorámája, és az abból nyíló armageddon-vízió, és abból nyíló optimista távlat! Kijózanító élmény volt újraolvasni egy ottani szállodában, jelenlegi nevén a Rózsák terén (románul Piața Trandafirilor), „végignézvén a székely földeken”³. Ha látná Csokonaink, mi lett azokból a földekből. Sokszor gondolkodom rá, hogy ő, a gyalogjáró verselő, aki annyira fogékony volt az újdonságra, mit szólt volna a kolozsvári vagy a szebeni autópályához, az internethez, az okostelefonhoz vagy akár a lifthez? Józanul nézne Nagy-Romániára is, azt hiszem. Az ész díszére épül a templom; és látni a barokk tornyokkal versengő, mívés ortodox bazilikát is a múlt század húszas éveiből. Az emberi jószág! És annak elfojtása vagy eredendő hiánya. Vitéz a zárlatban országgyarapítást remél, egészen a Pontus (vagyis a Fekete-tenger) habjaiig. Erre nem is mondok semmit.

Tegyük hozzá, Csokonai nemcsak Vásárhelyre, Debrecenre sem ismerne rá. Professzorai nem segítették külföldre, a világ körüli utakat mindössze elképzelnie adatott („Víg borzadással jártam el a görög / Szépségek és a római nagy világ / Pompás maradványit”, *Az ember, a poézis első tárgya*), narancsot nyilván sohasem szedett sem fáról, sem szatócsbolti polcra.

És a helyiek hogyan látják földijüket? Gulyás Pál egy kiadós őszi sétán bukkan rá szellemalakban, „ki beteg volt, melle horpadt, / s nézte a fennlengő Holdat... Egy piramis-érc alatt / itt leled szegényt hanyatt.” A szegediből debreceni lokálpatriótává lett Mocsár Gábor, legfontosabb könyve, a *Déliábjaim városa* főalakjának tette meg Csokonait. (És Béber Lászlónak is fontos, aki a hatvanas években csodálatosan szedte össze a régi Debrecen minden tücskét-bogarát.) Nem, nem Csokonai volt az első szellemileg nagykorú ember az ugaron. Hiszen a zordnak mondott Debrecen lelkészjelöltjei rendszeresen Wittenbergbe, Németalföldre, Svájcba, Angliába jártak legációba, és speciális közép-európai nézőpontjukat gazdagította a keleti kultúrkinccs ismerete is. Városuk ideális földrajzi középpontban helyezkedett el, „A világ abroszán legkritikusabb hely”-en! Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály botanizált a kocsányos tölgyek alatt. A *Ludas*

³ TRANDAFIRILOR! Ez nem úgy hangzik, mintha Kurt Vonnegut Tralfamador bolygójának szomszédja volna? Annak lakói rabolták el Billy Pilgrimet, aki ezáltal kiesett az időből, és utána kedvére csatangolt élete különböző időrétegei között, a bölcsőtől a kaporsóig... Marosvásárhely ma pont ilyen, egyszerre nagyon ősi és zavarba ejtően új.

Matyi jeleneteit ábrázoló bronz domborműveiről gyerekkorom óta ismerem a Piac utcai bérházat, amelynek helyén valaha Fazekas kertje zöldellt.

Ez nektek nem eléggé Európa? Akkor micsoda Európa?

Egyébként ki tudja, hányan laktak Csokonai születésének idején Debrecenben? Valamivel több mint harmincezren. Jászberény- vagy Celldömölk-méretű település volt, e száraz adat azonban helyi értékén kezelendő. Jegyezzük meg, ilyen lélekszámmal lehetett Debrecen a korabeli Magyarország *legnagyobb* városa, Budát, Pestet és Pozsonyt is előzve, Csokonai születésének századában. Tövisből font sövénykerítéssel. Százötvenezer holdnyi, vagyis országnyi határral, saját Tisza-parttal a városhatáron belül!

Hajdani lakóinak porladó csontján, itt hagyott és múzeumi vitrinbe pakolt tárgyain, gótikus épületeinek alapfalán és tölgyesein kívül ma semmi sem emlékeztet arra a városra, Csokonai Debrecenjére. Nincs közös felület. Egyetlen vízfolyás, egyetlen utcarészlet sem. Házak közül is csak néhány polgárház, a (hajdan) hagymakupolás Kistemplom a Piac utca meg a Széchenyi sarkán, a postakocsi-állomás, ahol a svéd király is megszállt. Ja, meg egy Piac utcai vendéglő épülete, ma belga söröző. Ennyi. A Nagytemplom és Szent Anna-templom tornyai évek, illetve évtizedek múlva épültek.

„Sokat fázott”, véli Csokonairól Kukorelly. El tudja valaki képzelni, milyen volt és hogyan telt akkoriban egy debreceni tél? Némi fogalma lehet róla annak, aki helyben élte meg 1987 fájdalmasan fehér februárját. Képzeljünk a díszburkolat helyett fagyos, síkos fapallót a Piac utcára. Képzeljük el a vastag cívis bundákat és kucsmákat a csúszkán. Képzeljük el a disznótorban dukáló hajnali pálinkákat s az elemi erejű farsangot, a rendhagyás, a kötelező szabályszegés idejét – itt.

*Csupán az örvendő Fársáng víg zászlója
Lett az elzsibbadt szív megvigasztalója.*

(A Tél)

Esti programnak vajon mi kínálkozhatott akkoriban az evés-ivás, no meg a kártya mellé? A hosszú farsangot, ezt a hathetes leányvásárt eleve azért találták ki, hogy ezt az időszakot átvészelhessék, nem? Egy ropogós bált, mondjuk a Fehér Ló szállóban. Látjuk, amint csengős szánon futnak be a ház elé a „pogácsaarcú polgárlányok”. Leesett állal leshetjük a dámákat a hasas cserépkályha mellől. És jaj annak, akit Karnevál herceg kihúz a listájáról, mint Kiss Tamás Csokonai-regényében.

„Az utcákon kövezetnek híre sincs, csupán a legélénkebben vannak lerakva gerendák a gyalogjárók számára”, rögzíti Robert Townson angol természettudós és utazó 1793-ban, a Martinovics-felkelés idején, Csokonai húszéves korában, Kollégiumból való kicsapatásának idején. Townsonnak, aki egész könyvet írt hazánkról, hetykén megmászta a Tátrát, és élete alkonyán Ausztráliába költözött, nem jött be Debrecen. Nyáron homoktenger, ősszel fölhabzó, taréjokat vető sár. (Nyilván a báli szezonban kellett volna jönnie.) Az a hosszan elnyúló palló ma is megvan, kiásták, üveg alatt látható, úgy másfél méter mélyen. A Kistemplom padlója ugyanígy, bő egy méterrel a járda mostani síkja alatt terül el. Pontosan annyit emelkedett azóta a város nulla szintje a szálló por következtében, szilárd burkolat hiányában. Tehát cimboránk, az oldottan barátkozó, széles taglejtésekkel élő, nyiszlett Csokonai alattunk járt. Meg lehet nézni, milyen fizikai platformon alapult az ő mindennapi működése. Olyan, amilyen; ám a műve nem is nyugodhatna szilárdabb szellemi alapokon.

Ugyan mitől lett volna jókedvű 1793-ban ez a város, kérdezi Szabó Magda. (A császári trónon éppen I. Ferenc.) Tényleg, mi a fészkes fenétől, Habsburg-abszolutizmustól sújtva, iskoláiban kötelező német-oktatással nyúzva. Városi kiváltságai törölve, kereskedelme vámhatártól gyötörtetve. II. József türelmi rendelete hozott némi enyhülést a kálvinista egyháznak. Kérdés, mennyire tudatosult a polgároknak, hogy az állandó védelemre berendezkedés hátrányos helyzet volna? Sokaknak bőven elegendő univerzum a maguk portája és kályhasutja. A frázis-Debrecen a szalonnás káposzta, a homokkerti vinkó, a makrapipa és a hatlovas szekér világa. Ugyanaz a lapály, ahol Csokonai verse a csikóbőrös kulacsról majd folklórrá válik, szép elégtételül.

Vitéz az emberábrázolás mint elsődleges költői feladat mellett teszi le a voksát. Portréiban diákkora óta remekel. Aztán mégiscsak *A Magánossághoz* menekül. Embermentes vidékre. Tiszta rezignációba. „Timonná kell lennem, Uraim! misantropus Timonná!...”, írta korábban, Magányát megsosztani az irgalmazó arborétummal, ha már a szomszédos emberi lélekkel nem lehet. Kultúrpezzimizmus és zsenikultusz, ez az. Merre is van Kisasszond? Somogyban, Kaposvártól néhány kilométerre. A gondoskodó mecénás, Sárközy Károly „kisdud kastélyában” időzve, szobájából egy virágba borult gesztenyésre lát Vitéz. Napjait a közeli völgyben, óriásbükkök, mohos gyertyánok árnyékában tölti. Egy villámütötte fa tövéből forrás buzog föl, vize csörgedezve fut a tóig. Költőnk éjjel is leballag a partra, és látja, hogyan csalja elő a telihold fátylas fénye a nimfákat a kákasátorokból. Vitéz

tehát offol, lelép szokott és unt közegéből, az angol utazó által „lugubris tónusúnak” csúfolt városából. A társadalom ihletadó élménye igazából csak a társadalomtól távol átélhető és értékelhető. *Weltschmerz*. El tudjuk-e képzelni, hogy korunk valamelyik mágnása, médiaoligarchája, olajmilliárdosa vidéki uradalmán vendégel egy magyar szépíró, zenészt vagy festőt? (Azaz nem kártyára és kopóra költ.) Miért? Mert élvezzi a társaságát, mivel termékenynek találja a vele való együttlétet; és még a halhatatlanságba való beiratkozás sem kizárt a művész egy kósza félsora vagy szíves ajánlása által. Érdekes errefelé kacsintgatni? Annyi fontosabb gondja van egy duzzadó tőkepénzesnek. Amúgy meg érdemes. Ez akkoriban normális volt. Nobilis ambíció. Így cselekedtek az Erdődyek, Széchényiek, Festetichek, Károlyiak, Koháryak, Esterházyak, a számára végzetes Rhédeyek (akiknek meghívásába kvázi belehalt, meghűlve a grófnő temetésén).

Vajon kilincsel, könyörgött a meghívásért? Kéziratokkal házalt? Megalázkodott előttük? Hát hogyne, ő, a plebejus, Rousseau-fanatikus lázadó, „a Kollégium bukott angyala” (Mocsár Gábor). A *Tempefői* valósággal forr az úri gőg utálatától. Máshol meg azt írja: „A felettem valókat vagy szerettem vagy tiszteltem vagy kerültem. Fáztam gyakran, de sokszor égtem tőlük.” S a grófok pénzét valóban az istentelen Voltaire-re költötte, így zárult be a kör? Nem. Végül azt is meg kellett érnie, hogy bodzafájával, fesható rózsáival az anyai ház is porig ég 1802 júniusában. Es állás helyett megint csak könyöradományokhoz jutott halálos betegen.

Halálának helyszínén jelenleg nemzeti dohánybolt áll.

„Megkönnyezetlen kell hamuhodni hát / Ákászod alján”, írja a magyar költészet egyik megejtő fűzésű mondatában *Dr. Földi sírhalma fölött*, mentora, a hajdúsági tisztiorvos-irodalmár-nyelvész emlékének töprengve. A temetőt, ahol aztán ő nyugodott, a huszadik század közepére fölfalta a város; Csokonait – addigra már társaságok, utcák, iskolák és a nagyszínház névadóját – áthelyezni tervezték, egyébként nem rossz helyre, a Nagyerdőre. Gulyás Pál mégis szenvedélyesen kelt ki a sír tervezett elmozdítása ellen:

*Hagyjátok ott a sírt, ahol van,
ővele már végeztetek:
miattatok mállt szét koponyája,
miattatok lett nagybeteg,
miattatok süppedt be melle,*

*miattatok lett fekete
a nyelve, miattatok vált üszökké,
önmaga rút kísértete!*
(Csokonai gúlája előtt)

A sír a helyén maradt, meglepően fölmeredő vasgúlájával a dombtetőn, egy szedett-vedett kertvárosi utca kellős közepén. Amaz ádáz polémia a felirat szövegéről, amelyik Csokonai síremlékének állításakor zajlott a debreceni akácok alatt, ugyancsak őt igazolta. A vita fő kérdése köztudomásúan az volt: vajon Árkádia tényleg a művészetek idilli szféráját jelenti-e? Vagy mégiscsak marhalegelőt jelent, főleg szamarak számára? Mint Ambrosius Calepinus közkezen forgó latin–magyar szótárában áll.

KÖNYVHUZAMOK

Domokos Zsófia

SZOROSRA FÜZÖTT DETEKTÍVREGÉNY – KÉNYELMES SZOCIOGRÁFIA

BÖSZÖRMÉNYI GYULA: *AMBRÓZY BÁRÓ ESETEI I–IV.*

SZEGED, KÖNYVMOLYKÉPZŐ KIADÓ, 2014–2017.

SZÉCSI NOÉMI – GÉRA ELEONÓRA: *A BUDAPESTI ÚRINŐ
MAGÁNÉLETE (1860–1914).* BUDAPEST, EURÓPA, 2016.

Ambrózy báró eseteit olvasva a legkülönösebb befogadói tapasztalat, hogy a magát sorozatcímével detektívtörténetként, az egyes részek címeivel (kiemelten a harmadikkal: *Ármány és kézfogó*, illetve a negyedikkel: *Nász és téboly*) és a borítókkal lektűrszerű-romantikus könyvként kínáló regényfolyam gazdagon lábjegyzetelt. A XIX–XX. századfordulós Budapesten játszódó történetekhez fűzött magyarázatok a lapokon feltűnő szereplőkről bizonyítják, hogy azok tényleg éltek, vagy nyelvi kérdésekben igazítanak el, esetleg a korabeli tárgyi kultúráról, például ruhadarabokról tájékoztatnak. Ez a sajátos hatású gyakorlat az amúgy dinamikus történetmeséléséről ismert műfajt erőteljesen a szociográfia irányába mozdítja. A – már az elején érdemes leszögezni – magukkal ragadó Ambrózy-könyvek párhuzamaként ezért kínálkozik a Szécsi–Géra-szerzőpáros kötete, mely térben és időben érintkezik a regényekkel, számos közös szereplőről szól, de explicite tudományos igénnyel közelít a kiegészítés és az első világháború kirobbanása közötti időszak budapesti asszonyainak életmódjához. Megerősíti a recenzenst a munka elején még relatíve „ártatlan”-tudatlan témaválasztásának indokoltágában, hogy a két könyv, mint az utánaolvasás kideríti, vállaltan kapcsolatban áll egymással. Együtt tanulságos és szórakoztató krónikáját adják az Osztrák–Magyar Monarchia békebeliként – és „hamis mázzal” bevon-

va (l. Böszörményi Gyula interjúját a *Librariuson*: „*A Trianon előtti Magyarországot hamis máz takarja*”, 2017. dec. 17., letöltve: 2018. ápr. 8.), a női szempontot illetően „torz művelődéstörténeti képben” (Szécsi Noémi véleménye a *Könyvjelző* 2015. decemberi számában) megjelenített éveiről.

Hatásvadász módon azt mondhatni, a nők által valószínűleg immár végleg levetett kényelmetlen ruhadarab, a halcsontos fűző az egyik szerves kapcsolódási pont a könyvek között. Az Ambrózy-kötetek szerzője bevallottan sok kérdésben tájékozódott ugyanis Szécsi Noémi író blogjáról, mely a fenti viseleti darab nevét kapta (<http://halcsontosfuzo.reblog.hu/>). És amely kiindulópontjául szolgált *A budapesti úrinő magánélete* megírásának, tájékozott szakember, Géra Eleonóra, az ELTE BTK Művelődéstörténeti tanszékének docense társszerzőségével, a blogon felvetett témák rendszeres (a két nagy rész, a magánélet és a nyilvános szféra vizsgálata, további alfejezetekre tagolódnak), számtalan forrás bevonására alapozó tárgyalásával. Nem cél itt az internetes oldal címéről spekulálni, de könnyen adódik a magyarázat, hogy a fűző a női világ minden sajátosságának, a nők megítélésének és társadalmi létük minden paradoxonának (egyetlen, közhelyet tartalmazó ellentéppárral élve: szép, de lélegzetelállítóan kényelmetlen) frappáns metaforájaként adja magát. Analóg lehet a párbajképes férfi eszméjével a „fűzőképes” nőé, illetve tekinthető a Szécsi–Géra-kötet címében szereplő „úrinő” megfelelőjének is: hiszen (paraszti származású) cseléd vagy más, lenézett etnikumú nő tipikusan nem fűzi magát.

Regényes példa erre, hogy Hangay Emília, azaz Mili kisasszony, marosvásárhelyi polgárleány, aki a címszereplő Ambrózy báró kotnyeles, de egyre ügyesebb társa lesz a négy kötetten át, saját családját érintő sötét ügyek felderítésében is, amikor a nyomozás érdekében énekes-táncos cigánylánynak öltözik, egy cigánylány segítségével, akkor toalettjének darabjai között szó sem esik erről a decens darabról (III/497). Ahogy akkor is nélkülözi, amikor veszélyes, nők számára pedig a kor felfogásában teljességgel elképzelhetetlen nyomozói munkára indul. Az ő egyes szám első személyű elbeszélésében játszódnak le a csavaros események, mondhatni tehát, hogy női szempontja értelmezi és tárja az olvasók elé a címszereplő ifjú „magánzó detektív”, a századfordulós Budapest és a bűnesetek világát. Alig több játéknál, de talán említésre érdemes, hogy tulajdonképpen az úri osztály női viseletéhez igazodó habitusa, magyarán: az, hogy visel fűzőt, óvja meg az életét a balesetben, amikor Ambrózy Richárd konflisának kerekéi elé zuhan (I/56). Így fonódnak össze a szálak, ez a szerencsés körülmény generálja a négy vaskos kötetnyi regényizgalmat.

Mely azonban nem csak a gonosztevők kockázatos lefüleléséből ered. A kötetek detektívtörténetre jellemző kellékeket és fordulatokat alkalmaznak: feltűnik a zseniális magánnyomozó és középszerű, sőt közönséges hivatásos kopó kettőse; a fejezetek, sőt egyes kötetek végén jellemző, cseppet talán túlzásba vitt, Umberto Eco által leírt „rátaposás a gázra”, tehát végek feszültségben-függőben hagyása. Sőt tudatosan ironizálnak ezek fölött az előképek fölött; lásd például a címszereplő báró kifakadását, a „valós nyomozói munka nem olyan, miként az (!) Sir Arthur Conan Doyle a regényeiben lefesti” (II/301) vagy Mili benyomását: az Ambrózy-villa „elhagyatottá válva kezdte egy skót kísértetkastély nyugtalan, idegborzoló tulajdonságait ölteni” (II/397). Ezeken túl beépítik a szerelmi és nevelődési tárgyú elbeszélések sajátos eszközeit, cselekményvezetési módjait is. Ennél a többféle tekintésnél azonban talán még érdekesebb az a már említett mondhatni „enciklopédikus” igény, mellyel a korábrázolás felé fordulnak, számos, akár ingyencsésnek számító művelődéstörténeti érdekességet ábrázolva, a tudatos és talán éppen most „horogra akadó”, az úgymond történelmi regények ízére rákapó olvasók öröme. Ugyanaz a „hibrid” műfaji képlet jellemző itt tehát, mint amelyről egy recensens a Szécsi–Géra-kötet kapcsán találoán értekezik, egyként tekintve azt nőtörténeti kézikönyvnek, mikrohistóriának, a mindennapok történetének és többgenerációs családregegynek (l. Tóth Orsolya: *A budapesti úrinő lányai*. Jelenkor. net, 2016. dec. 14. Letöltve: 2018. ápr. 8.).

Utóbbi magyarázataként annyit, hogy egyes családi levéltárak női „szereplői” foghatók fel ilyen vissza-visszatérő figuráknak, akik az egyébként tematikus szempont mentén szerveződő anyagot úgymond narratív betétekkel egészítik ki. Az életmódtörténetekben tipikusabban alkalmazott források, így a sajtó vagy publikációk, például memoárok mellett épp a családi levelezésanyagok hasznosítása az egyik fontos értéke *A budapesti úrinő magánéletének*. A szerzők különös érdeme, hogy a missziliseket a tematikus csomópontok mentén olvassák és építik be gondolatmenetükbe, míg egy-egy, a Méhely vagy Schön hölgyektől származó irat a korabeli „cselédmizériákról”, fogamzásgátló módszerekről vagy lakberendezési tendenciákról egyaránt vallani tud. A kreatív olvasásuk eredménye az a sok, idézetformájú alcím, mely a korabeli szöveganyagból származik, és dinamikusan tagolja értekező prózájukat. Például: „Órzóangyal a paradicsomos káposzta fölött”; „Nehogy valaminek nézzenek benneteket”; „[a kékharisnyák] Mindig kékebbek lettek...”

Árnyalt, a szó legjobb értelmében érdekfeszítő részleteket feltáró, összefüggésekre rávilágító kötet áll össze Szécsi Noémi és Géra Eleonóra

kutatómunkája. Mely nagy léptékű, össztársadalmi méretű folyamatokat (így a női szavazati jog vagy egyetemi szintű képzésük kiharcolása) és apróbb sajátosságokat (honnan ered, hogy Szeged számít az „eredeti”, „magyaros” receptek lelőhelyének?) világít meg úgymond „kisemberek” példáján keresztül, e nóvum mellett természetesen hivatkozva a történelmi-művelődés-történeti munkákban eddig is szép számmal szereplő hírességek, így Jókai és a körülötte élt nők köre, előadóművésznők – Blaha Lujza, Fedák Sári, Jászai Mari – vagy írók, például Erdős Renée vagy Kaffka Margit eseteire. A rendszerint eddig is ismert elsők és láthatók, így Hugonnai Vilma orvosnő említése mellett a sok, velük érintkező, velük szinte egyszerre induló nő mozgalmának „húzóereje” lesz érthetőbbé a kötet olvastán, a kimagaslók mellett környezetük; a korabeli életmód valóban több dimenziót és szint nyer az alapos körüljárásnak köszönhetően.

Nagyon izgalmas ugyanakkor azt az „áttétet” figyelni, mely Böszörményi Gyula regénysorozatában végbemegy. A jelenség így foglalható össze: a szerző, explicit céljának megfelelően („Első pillanattól fogva tudtam, hogy nem elégszem meg a felszínes történetmeséléssel. Ha a századforduló korába utazom, akkor tényleg legyenek ott, vagyis a legapróbb epizód szereplők sem lehetnek mások, csakis valóban élt emberek” – l. az idézett interjú a *Librariusból*), egy, a szociográfia által számos aspektusában feltárt világhoz a megszólalásig hasonlót épít, tehetségesen alkalmazott irodalmi eszközökkel, miközben szükségét érzi ennek az amúgy is igen jól működő világnak a folyamatos alátámasztását. Vitatható, mennyiben szükséges ez a gyakorlat, még akkor is, ha a kötetek a Könyvmolyképző Kiadónál, A Vörös pöttyös könyvek sorozatban („élményt keresőknek – pont neked”) jelentek meg, egy olyan orgánumnál és kontextusban tehát, mely, a kiadó honlapja szerint, vállalt küldetésének tekinti „tenni azért, hogy gyermekeink visszatérjenek a könyvekhez”. Ezért is nagyon fontos e sorozatokra is komoly irodalomtudósi figyelmet fordítani. Kétségtelen, hogy az értetlenségre, egy-egy nyelvi vagy tárgyi elem idegenségére lapalji jegyzetben érkező azonnali, kézenfekvő válasz segítség lehet ezen az úton. Helyenként mégis zavaró ez a folyamatos második, reflektáló szöveg – hiszen, a könyv érdemeként legyen mondva, fölöslegesnek is nevezhető.

A budapesti úrinő magánélete szerzői sem tartózkodnak egy-egy megjegyzés erejéig a szubjektív megnyilvánulásoktól. Így Gyulai Pál korszakos súlyú irodalomtörténészről: „befolyásos kritikummumus” (407); „egy különösen ostoba recenzió” (411): ezek az apró szubverzív „nyelvbtlások” lazítják-tágítják jótékonyan a tudományos munka kereteit. A regényben második

én-elbeszélőt vagy értelmezőt építenek, aki következetesen megakasztja a belefeledkező olvasásmódot. Egy-egy különleges üzeneten („2016. július 14-én délután, miközben a fenti jelenetet írtam, elment egy igazi gróf – meghalt Esterházy Péter, korunk legnagyobb magyar írója, a barátom. Hát szer’usz, Péter, majd még valahol, valamikor, talán...” III/362) túl ezek a betekintések az írói műhelybe, megkerülhetőnek tűnnek.

A kérdés az, hogy az Ambrózy-sorozat kötetei a múltból mesélés mely típusába tartoznak, az Eco (*Széljegyzetek A rózsza nevéhez*) rögzítette három közül: „kard és köpeny”-regények-e, tehát reális térben játszódó, e referencialitást ismert személyiségek felbukkanásával hitelesítő, de időben tetszőlegesen mozgatható eseménysorról szólnak-e? Avagy történelmi regényként működnek anélkül is, hogy ilyen „tekintélyérvekre” szükségük volna, hisz a szereplők mentalitása, tettei és a sajátosan a korra és térre jellemző körülmények félreérthetetlenül egyetlen irányba: egymásra mutatnak? A válasz valószínűleg az, hogy a sok rajongó olvasó remek történelmi regényt tarthat kézben, természetesen néhány „kard és köpeny”-elemmel kiegészítve, vagyis a szerzői igénnyel megformálva, hogy teremtett univerzumának hitelességét közönsége előtt bizonyítsa. Ez teszi egyébként hatásában helyenként „feszültté” – mintha, kissé képzavarosan mondva, decens, szoros fűzőt viselne. Ilyenek lehetnek a Mili találkozásai a már említett, legendás Jászai Marival vagy Széll Kálmán miniszterelnökkel, szoros barátsága a szintén a kor egyik női arcává váló Erdős Renée-vel, az, hogy az egyik bűnözőről kiderül: Kafka *Az átváltozásának* alapötletét ő sugallta. Szintén archetipikus történetem a címszereplő Richárd báró sziklaszilárd jelleme, férfias karaktere.

Ezeknél azonban sokkal finomabb, minden kétséget kizáróan hitelesítő eszközök inkább azok, mint egy-egy mellékszereplő a budapesti név- és lakcímjegyzékkel dokumentálható létezése (a szerző szavával: „valóságzilánk”), hogy Mili kisasszony a támadóját egy, a korban elengedhetetlen közép- és felsőosztálybeli lakáskiegészítő, egy Makart-csokor segítségével hatástalanítja (II/405); hogy társaságbeli elfogadottságának feltétele (kudarcos) bemutatkozása a férfiak által mintegy „vigaszdíj” kezdeményezett Női Kaszinó közönsége előtt (II/232); hogy Richárddal közös gyanúsítottjuk a korban divatos magnetizmus művelői közül kerül ki; vagy hogy nővére mentalitásában világosan felismerhetők az urbanitásról való gondolkodás sajátos XIX. század végi mintázatai. „Odakinn [Budapesten] szürke, komor, sáros és hideg téli délután honolt, amiről rögvést a hóval lepett, szűziesen fehér Marosvásárhely jutott eszébe, hát nyomban elfacsarodott

a szíve” (III/328). A bűnös nagyváros és a romlatlan vidék ellentéte a kor irodalmában nemcsak tematikus, hanem az ábrázolás lehetőségeiről vitázva esztétikai kérdéssé is vált. Ezt is nagyszerűen leképezi a sorozat például Mili ragaszkodása tárgyának megváltozásával, (egy toloncházban töltött éjszakán) a legsötétebb arcuataiban is megismert Budapest utáni vágyakozásában, az otthonos és biztonságos, de túlzottan csendes Marosvásárhellyel szemben.

Hogy ez a mintázat, a békés vidék vagy Erdély nosztalgikus, sőt egzotikus lát(tat)ása a legtudatosabb szólamban, a szereplő-narrátor Miliében is ott van („Engem azonban más fából /de még mennyire másból: az erdélyi Havasok viharos szeleket álló, hajlékony fenyőiből!/ faragtak” – I/288), az a Böszörményi-szövegek kicsit kevésbé sikerült jellemvonásaként említhető. Implicite ugyanerre a sémára utal például az erdélyi származású házzvezetőnő Terka asszony archaizáló, regionalizmusokban válogatás nélkül bővelkedő idiolektusa. (E nyelvváltozat sokkal tudatosabb pandant-jának tűnik a Szécsi-Géra-munkában is kiemelt sokszínű „pesti nyelv” kidolgozottsága, számtalan mellékszereplő szájába adva, a köteteket jellemző remek alakteremtés kiemelendő teljesítményeként, egyénítésük alkalmas eszközeként.) Mindez ellentmond ugyanis a jegyzetekben hangját hallható szerző gyakori „kikacsintásainak” vagy akár annak, hogy máskor meglepően modern, kvázi politikailag korrekt felismerések jellemzik a főszereplő lányt, például amikor a cigánysággal szembeni előítéletek tanult, levetközni oly nehéz, személyétől független voltával vigasztalja cigány barátját (III/496). Az ehhez hasonló tudatos gesztusok annak az oly szükséges feltáró, elemző munkának az eredményei lehetnek, mely a Szécsi-Géra-szerzőpáros életmód- és mentalitástörténeti könyvét szülte.

Böszörményi Gyula Ambrózy-sorozata és *A budapesti úrinő magánélete* egymással szépen beszélgető két ábrázolása a századfordulós Budapestnek, az akkoriban egyre jobban központosodó magyar művelődés, annak szereplői, tendenciái gyűjtőhelyének. Más-más műfaji igénnyel lép fel a regényfolyam és az író-társadalomtörténész kettős tudományos munkája, de kölcsönösen közelednek egymás határai felé: az *Ambrózy báró esetei* a megírást megelőző alapos dokumentálódást rögzítő, „szabályosító” jegyzeteivel, saját műfaji mintái fölötti enyhe ironizálásával, a Szécsi-Géra-kötet pedig a szerzők preferenciáit villanásokra megmutató, a tudományosságot az észszé irányába lazító, személyes hangú értelmező fordulataival, bőséges szemelvényeivel a kortárs szépirodalomból. Együttesen hozzásegítenek ahhoz, hogy múltunk párbajozós, halcsontos fűzős korszeletét izgalmas részletei-
ig menően megismerjük.

Codău Annamária

FÁJDALMAK
BEJÁRÁSALUCIA BERLIN: *BEJÁRÓNŐK KÉZIKÖNYVE*. FORDÍTOTTA
BÍRÓ JÚLIA. BUDAPEST, JELENKOR KIADÓ, 2017.

A kötet egyik legrepresentatívabb mozzanata, amikor az amputált lábát fájlaló páciens kapcsán egy Florida nevű ápolónő vállat vonva megjegyzi: „Minden fájdalom igazi.” (*Fantomfájdalom* című elbeszélés, 94.) Tartalmi mélység és empátia látszólagos formai egyszerűséggel, érzelgősségtől mentesen és természetességgel. A jelenet egyszerre egy élethelyzet tragikumának a felfedése, elismerése és a vállvonás gesztusával ennek valamilyen szintű oldása – nem megoldás vagy vigasz formájában, hanem a talpon maradás érdekében való távol tartása –, mindez a berlini prózának olyan sajátossága, amely a hatszáz oldalas válogatást elejétől végéig kiemelkedő olvasmánnyá avatja. Lucia Berlin legtöbb elbeszélése ugyanis szenvedésről, betegségről, félreértésekről, szenvedélyekről szól, miközben apró csavarokkal, finom humorral és iróniával itt-ott eljátszik a történetmondás lehetőségeivel, a kötet vége felé egyre líraibbá, elmékedőbbé, egyre rezignáltabbá válva, de mégis azt sugallva, hogy a szenvedés is megengedi a játékot, a kalandot, az életigenlést.

Ha bármilyen, Lucia Berlinnel kapcsolatos előzetes tudás nélkül vesszük kézbe a *Bejárónők kézikönyvét*, az első szövegek olvasásakor még nem feltétlenül számolunk az autofikció valamilyen formájának lehetőségével. A történetek és szereplők közötti kapcsolódások szerre bontakoznak ki: a *Dr. H. A. Moynihanban* a felvezetés épp csak megemlíti, hogy az elbeszélőt kicsapták az iskolából, a következő szöveg témája pedig már ennek az eseménynek a feldolgozása anélkül, hogy teljesen explicitté válna, a két elbeszélő ugyanaz a személy lehet. Később az egyes szám első személyű narrátorok között lesz „Lucia”, „Lu” és „Lou” is, ami felébreszti az életrajziség gyanúját, majd a *Nézőpont* című novellának előbb önreflexív kommentár-

jai („A legtöbb író a saját életéből veszi a kellékeket és a jeleneteket. Az én Henriettám például...” 77.), aztán a „Henrietta” nevű szereplő rutinjának egyes szám harmadik személyű elbeszéléséből első személybe siklása is önleleplezésként olvashatók. A kötet végére illesztett életrajzi összefoglaló nemcsak nyilvánvalóvá teszi, hogy Lucia Berlin saját életéből vett témákkal, epizódokkal van dolgunk, hanem az életrajzi olvasatot kínálja és erősíti azáltal is, hogy linearizálja azt az életutat, amelynek stációi a kötetben szóródnak szét, íródnak újra és újra más elbeszélőkkel, más fókuszokkal.

Pedig korántsem ez a referencialitás a legérdekesebb aspektusa Berlin műveinek. Találó Lydia Davis megfogalmazása, miszerint Berlin nem önmagáról ír, hanem olyan nőkről, akik szintén négy fiút neveltek fel, szintén olyan szakmákban dolgoztak, mint ő maga stb. Nem is arról van szó, hogy általánosítaná a tapasztalatait, hanem mintha azzal kísérletezne, hogyan szólhatna a személyesről úgy, hogy az egyszerre lehessen érvényes az én és az énen kívüli perspektívából is. „A baj az, hogy még mindig nem tudom, miképp kerülhettem volna el, hogy hamis benyomást keltsek.” (31.) – mondja a *Csillagok és szentek* elbeszélője, visszaemlékezve gyermekkori törekvéseire, hogy elfogadtassa magát az iskolai közösségben. A fikcionalizáló és eltávolító, „igaz benyomást” kereső kísérletezés része, hogy a négygyermekes, alkoholizmussal küszködő, különböző helyeken (Chile, Albuquerque, El Paso, Oakland, Berkeley stb.), különböző viszonyokba keveredő, rákos testvérét ápoló, szüleivel problémás kapcsolatban lévő nő tapasztalatai hol első személyben, hol harmadik személyben beszélődnek el, neve hol Eloise, hol Carlotta vagy Loretta, látjuk őt kívülről, üdülőhelyen kártyázó nyugdíjasok vagy ügyvéd szemével is.

Az énmegsokszorozódás logikájába beilleszthető a szakmák sokfélesége is: leggyakoribb a tanári, ápolói, recepciós és bejárónői munkakör, amelyek mind az emberek felé fordulás szakmái – az utóbbi kapcsán utal is erre: „Szeretem a házakat, mindent, amiről mesélnek, például ez az egyik oka, amiért nem bánom, hogy takarítónőként keresem a kenyerem. Pont olyan, mint könyvet olvasni.” (347.) E hagyományosan „női” vagy „feminizálódott” foglalkozások Berlinnél amiatt válnak fontossá, hogy sokféle kiszolgáltatott, félreértett emberrel való találkozás terepeivé válnak. De a tét sosem az áldozat vitrinbe állítása, hanem a nyomorúság, a szenvedély, a függőség, az előítéletek és az empátiahiány körforgásának az empatikus bejárása, megmutatása. Van, ahol ennek megjelenítése problémacentrikusabb, mint az *El Timben*, ahol az derül ki, hogy az iskolának és a tanároknak nincsenek eszközeik a „bűnözésre hajlamos” diákokkal való kapcsolat kialakítására,

csak az őszinteség jelenthet valamilyen közös nyelvet; máshol példázatszerű, mint a *Carmen*ben, ahol a baba halála a történet végén az apa heroinfüggőségének és az ennek alárendelő és kiszolgáltatott anya drogcsempészésének következménye.

Az emberek egymásrautaltsága valamilyen betegséggel való szembesüléskor válik a legnyilvánvalóbbá, ez a *Fájdalom* című elbeszélésben először megjelenő nővérek kibékülésének egyik fő mozgatórugója; ettől kezdve a szerelmi és a szűkebb-tágabb családi – benne kiemelten a testvéri – viszonyokról is szólnak a történetek. Az egymásrautaltság vállalhatóságának kérdése az alapja olyan szövegeknek, mint a *Barátok* vagy a *Fantomfájdalom*, az utóbbi zárata remek példája Berlin tömörítőkézségének is: „Kioldotta a fékeket, és a kerekesszék elindult lefelé a kockaköves sétaúton. Haboztam kicsit, csak álltam, és néztem, de aztán eldobtam a cigarettámat, és elkaptam a tolókocsit, éppen mielőtt felgyorsult volna.” (98.) Ugyanakkor végtelenül magányosak a kötetben szereplő nők („A magány angolszász fogalom.” 324. – kitűnőek az elbeszélések kezdőmondatai is!), az alkoholizmus mint mással megoszthatatlan, elmondhatatlan tény fokozza az elszigetelődést, akár csak ennek újabb és újabb motívumai: a börtön és az elvonó, valamint az öregedés. Berlin a függőséget nem önsajnálóan közelíti meg, nem ír bátorító történeteket a leküzdéséről (sőt, például a *Menthetetlen* egy alkoholistanya kudarcos harcáról szól, a *Nesze neked szombatban* pedig nem a börtönbeli írásorák eredményességének bemutatása a tét), viszont furfangos módon belop a szövegek világába olyan bátorító mondatokat, amelyek az adott helyen látszatra dekoratív funkciót töltenek csupán be, de a kötet egészében épp e furcsa dekoráció révén emelődnek ki ironikusan a függőség kontextusából, és lesznek mégis visszavonatkozathatók arra. Ilyenek az első elbeszélésben, az *Angel mosodájában* szereplő feliratok („Uram, adj türelmet, hogy elfogadjam, amin nem tudok változtatni.” „Ne terhelje túl a gépeket!”), amelyeket Lucia és az öreg indián kommunikációja során „lát” az olvasó is, vagy az *Egyetlen lépésben* az alkoholelvonóban ökölvívást néző és Beniteznek drukkoló internáltokról mondja az elbeszélő: „Nem azt kérték Benitezről, hogy nyerjen, hanem harcoljon tovább.” (250.)

Ettől még nem válik a kötet kézikönyvvé; a *Bejárónők kézikönyve* című novellában el-elhangzik ugyan egy-egy gyakorlati tipp, de kötetcímként ironikussá válik, hisz a könyv egésze sem nem útmutatás, sem nem bejárónők, még csak nem is női sorsok általánosító megjelenítése. Komikusan is hat, amikor a *Carpe diem*ben az elbeszélőhöz hasonlóan hóhullámoktól szenvedő, „A Nagy Változás” témájára ráfíxálódó Ophelia így szól: „Nekünk,

nőknek ez a sorsunk, egyik baj jön a másik után. Tengernyi baj, egy életen át. Fel vagyok fűvődva. Maga nincs felfűvődva?” (161.) A menopauza pusztá ténye nem jelenti a női sors univerzalitását, de a Berlinhez hasonlító elbeszélő egyre inkább attól fél, hogy az alkoholizmus egyformává teheti őt a saját szörnyű anyjával. „És igenis nő vagy, te buta liba! A drágalátos Alfonsód nélkül, a melled nélkül, most lehetsz csak igazán nő, olyan nő, aki csak a maga ura!” (271.) – hangzik el egy kifakadás valahol, ennek ellenére a (női) identitást meghatározó tényezőkre való rákérdezés nem dominálja a szövegek világát, inkább magától értetődő a változatosság a sorok, lehetőségek, szerepek tekintetében.

Bár az egyes elbeszélések külön-külön, önmagukban is hatásosak és jelentésgazdagok, együttozvasásuk finom összefüggésrendszert hoz felszínre az életrajzi vagy a nyilvánvalóbb tematikus kapcsolódásokon túl is. Azaz a makroszerkezet felől is kiderül, hogy Lucia Berlin prózájában megéri búvárkodni.

Dánél Mónika – Owen Good – Kornya Dávid

NEM VÁLTOZIK AZ EMBER

MARGARET ATWOOD: *A SZOLGÁLÓLÁNY MESÉJE.*

MOHÁCSI ENIKÓ FORDÍTÁSA. BUDAPEST, JELENKOR, 2017.

(MARGARET ATWOOD: *THE HANDMAID'S TALE.*

LONDON, JONATHAN CAPE LTD, 1986 [1985])

DM: Ismét egy disztópiát választottunk, de most egy női szereplő nézőpontjából érzékelt világot. Mennyire éreztétek erős témájú könyvnek?

OG: Nagyon. Azért ismertem már Atwoodot, olvastam a könyvről, a TV-sorozatról, és sejtettem már, hogy mi lesz, hogy lesz, de végül nagyon belemélyedtem.

KD: Szerintem is erős a téma. Jóval a sorozat körüli hype előtt került a várólistámra, de csak mostanra sikerült elolvasni. Az „antifeminista utópia” címke miatt kezdett érdekelni, és nagyjából meg is kaptam azt, ami-re számítottam.

DM: Antifeminista címke? Ezt kifejtetd?

KD: Szerintem azért kaphatta ezt a címkét, mert a nők totális elnyomására épül a gileádi rezsim. Az egészet a Bibliára hivatkozva építik ki, így a feminizmus, a nőjogok és a hagyományok – vélt vagy valós – szembenállása is rájátszik az antifeminista jelzőre.

Szóval igazából, azt hiszem, arra vonatkozik, hogy a megrajzolt utópia nem feminista.

DM: Hát ez az egy tényleg egészen biztos, bár a regény végén a *Történeti feljegyzések* rész kicsit bonyolítja ezt. Én apránként, megszakításokkal olvastam, ezért nem tudom eldönteni, hogy emiatt nem tudtam belekerülni úgy igazán, vagy másért. Az is lehet, hogy egyfajta (öntudatlan) védekezésből nem merem beengedni ezt a világot teljesen. Nagyon kíváncsi vagyok, Owen, hogyan mélyedtél bele, főleg hogy te angolul olvastad.

OG: Én pedig nagyon gyorsan olvastam. Nagyon belevonzottak engem ezek a gyorsan elhaladó rövid töredékek, képek, emlékek. Egyébként most, ahogy újra ránéztem a tartalomra, a fejezetek címére, rájöttem, hogy elég merev szerkezete van. Nem is gondoltam volna. Úgy értem, hogy a fejezetek úgy vannak rendezve, hogy hét nap, hét éjszaka egymás után.

KD: Ez eddig nekem sem tűnt föl. De valóban elég merevnek tűnik. Nagyon adja magát a bibliai párhuzam. Egyébként, nekem inkább a sorozat későbbi megnézése után vált fontossá a mű. A szöveg maga szerintem nem annyira erős, mint a téma, amiről szól. A sok visszaemlékezés részben indokolt Fredé korlátozott helyzete miatt, de gyakran kissé vontatottá válik tőle a szöveg. A legerősebb részek így szerintem azok voltak, amelyekben az új hatalom kialakulását ismerjük meg. A személyes múlt töredékei talán kevésbé igazán jelentőségteljesek. Kivéve talán azokat, amelyekben az anyjáról beszél.

OG: Fredé a neve magyarul akkor?

KD: Igen. Angolul?

OG: Offred

DM: Ez azért nagyon más. Gondolom az *offered* is benne van... Azért is kérdeztem, hogy angolul milyennek érezted, mert nekem valahogy a nyelv nem volt teljesen megalkotva magyarul. Az tetszett, hogy egy belső tudatban bolyongok, töredékek, emléktörmelékek és konkrét érzéki tapasztalások között, és ebből fokozatosan jön létre egy belső világ és közvetve identitás, de a fragmentumok és érzéki megragadások valahogy nem voltak elég erősek. Nem tudom, ez mennyire a fordítás függvénye.

KD: Nekem is eszembe jutott ez a párhuzam (Offred – *offered*), ami ugye a magyarból teljesen hiányzik. Sőt, magyarul ezek a nevek a végződés miatt elég kellemesen hangzanak (Fredé, Warrené, Glené), ami lehet, más hatást kelt, mint eredeti nyelven.

OG: A Fredé tényleg sokkal kellemesebb, mint az Offred (bevallom, hogy az *offered* nem jutott eszembe, de most, hogy ti mondjátok, elhiszem, hogy ez is benne van), nyelvtanilag az Offred egy kimondottan nem természetes konstrukció.

KD: Jól gondolom, hogy akkor Warren szolgálólányának neve pedig Ofwarren angolul?

OG: Igen, igen, igen.

KD: S aposztróffal amúgy természetesebb lenne? Például O'Fred?

OG: Ha ilyen lenne, akkor minden szolgálólány ír lenne! Mint O'Doherty, O'Neill!

KD: De ez az ír *O'* az *of* szócskából van? Vagy ettől az angolul olvasónak csak az írség jut eszébe?

OG: Igen, az *O'* az *of*-ből jött régen, így van, és főleg ír családi nevekben szerepel, gyakori családnév. De ez az Offred nyelvtanilag nem stimmel, nem természetes, kényelmetlen.

DM: És nemcsak nyelvtanilag kényelmetlen...

KD: A szolgálólányok nemcsak fizikailag vannak belekényszerítve a helyzetükbe, hanem nyelvi is. Ha már szóba hoztam a kényszert. Mit gondoltok, mennyire külső az az elnyomás, amibe ezek a nők kerültek? Vagy mennyire tartják fent az elnyomottak is ezt a rendszert?

DM: Nehéz kérdés. A totalitárius rendszereknek a sajátja, hogy különböző szinteken különíti el az embereket. Van rossz és még rosszabb az áldozatok nézőpontjából. Akik nem az áldozati oldalon vannak, ők is ellenőrzöttek. A szolgálólányok a telepen lévőkhöz képest fizikailag jobb körülmények között élnek, de sok lehetőségük nincs (ha az öngyilkosságot nem számítjuk) a titkos szervezkedésen kívül. Te hogy látod, mit tehetnének? Illetve megfordítom a kérdést, hogy a hatalom kidolgozói és működtetői hogyan nem szabadok?

OG: Az első kérdésre válaszolok először, hogy van-e még valami, amittől szabadságérzetük lesz. És maradt-e valami, ami reménynek látszik? A végső szó szerintem az, hogy nincs. De van például az éjszaka, mert Offred úgy ábrázolja az éjszakát, mintha az még az övé maradt volna, azt írja, bármire tud gondolni szabadon, ezt nem tudják elvenni tőle, de csak teljesen hang nélkül és mozdulatlanul. Szóval még ez az apró szabadság is nagyon erős korlátozás alatt van. A rendszernek persze vannak rangjai, és ebben a keretben lehet mozogni, de belőle nem lehet kilépni, nincs tiltakozás, elmentmondás. És igen, ez a Parancsnok esetében is így van. Van vágya az intimításra, és csak szabálytalanul tudja megszerezni magának.

KD: Szerintem sincs több esélyük a szolgálólányoknak, mint a földalatti szervezkedés. A terméketlen nők lehetnek persze nénik vagy prostituáltak a Jézabelben, de ezek nem igazi lehetőségek. A hatalom birtoklói szerintem rejtve maradnak a szövegben. A Parancsnokok inkább csak gyakorolják a hatalmat. Ám ők ugyanúgy meg vannak kötve a bibliai szövegek félreértelmezése miatt, mint a nők. Hit helyett vallásosságot gyakorolnak, így lehetséges, hogy a Jézabel illegálisnak számít, hogy Fredé Parancsnoka régi magazinokat birtokol, hogy ők maguk is valószínűleg terméketlenek, és így tovább. Ha valóban ők hozták létre a rendszert, akkor ők is a totalitárius berendezkedés csapdájába estek. Szóval ez az egész rendszer egy idő után

valahogyan önálló életre kel, s a tetteivel minden ember csak tovább bonyolítja a helyzetet, ilyen módon életben tartva azt. Hiszen az ellenállás is csak megtorlást von maga után.

DM: Igen, már nem úgy tűnik, hogy valaki kézben tartja a rendszert, hanem maga a kitalált struktúra tart fogva mindenkit. Ám nem lényegtelen, hogy ki melyik szinten van a szabadság korlátozásának a szerkezetében. De azt az illúziót létrehozza a könyv, hogy a külső terekkel ellentétben a belső terület, a gondolatok nem korlátozhatók. Az érzékelő narrátor egyre több mindent gondol, és ezzel értet meg valamit ebből a világból. És ebben a rendszerben a test is egy külső „tárolóedény”. Kérdés, hogy az így leválasztott test és gondolkodás kettőse hogyan tud működni. Mintha a Parancsnok intimitásigénye (Scrabble-játszás, beszélgetés) éppen ezt a szétválaszthatóságot cáfolná.

KD: Fredé pedig intim és őszinte érintésre vágyik: „Rettenetesen vágyom rá, hogy ruhaanyagon vagy fán kívül egyebet is tapinthatok. Maga az érintés az, amire vágyom.” (33.) Így hiába érzékeli ő is, hogy a teste mintegy elválk „tőle”, vagy a rendszer egy másik ént próbál beleerőltetni, az válik láthatóvá, hogy a test szorosan kapcsolódik az éntudathoz.

DM: Úgy vannak béranya-tárhelyként kezelve, hogy a birtokló hatalom teljesen átugorja a tapintás érzékszervét, jól táplálják őket, de csak a kihordószerveik kellene, a kiszáradó bőrüket például nem kenhetik be semmivel. Igazából nem is nevezhetők testnek, hanem pusztán funkcionális szerkezetnek...

KD: A sorozatban a narrátor erre mondja, hogy „két lábon járó anyaméhek vagyunk”. Azt hiszem amúgy, hogy a fenti megállapításod a többi „kasztra” is áll. Mindenkinek szigorú, előre meghatározott, megkérdőjelezhetetlen funkciója és szerepe van Gileádban.

DM: Ugyanakkor mindenki át is hágja valamilyen szinten a rá osztott funkciót. Ez is sajátja egy ilyen rendszernek.

OG: Ha már beszélünk a testről mint kihordószervről, ez az idézet jut eszembe: „I used to think of my body as an instrument, of pleasure, or a means of transportation, or an implement for the accomplishment of my will... Now the flesh arranges itself differently. I'm a cloud, congealed around a central object, the shape of a pear, which is hard and more real than I am and glows red within its translucent wrapping.” (13. fejezet) A teste számos korábbi funkcióját teljesen elvesztette, és haszontalan lett, sőt idegen és megfoghatatlan önmaga számára is – a méhe viszont keményebb lett, alakja szilárd és jelentősebb, valóságosabb lett önála („... which is hard and

more real than I am.”). És érdekes, hogy az ént használja, és a méhe külön van az éntől. A test tehát kettévált és az egyik részben – a most már idegen és megfoghatatlan felhő alakú testben – maradt az én, a másikban meg csak a méhe van.

DM: Nekem meg ez volt a fejemben: „Tárolóedények vagyunk, csupán a belső szerveink fontosak számukra. A külsőnk felőlük kiszakadhat, meg-ráncosodhat, akár a dió héja. A Feleségek rendeletben szögezték le, hogy nekünk ne járjanak testápoló szerek. Nem akarják, hogy vonzók legyünk. Épp elég nekik így is.” (162.) És ebben még egy aspektus lényeges a számomra, hogy a Feleségek külön hozhattak rendeleteket. Hogy a hatalmi struktúrában nemcsak egyetlen felülről érkező rendelet van, hanem mindenki a saját szintjén felhatalmazva érzi magát, hogy újabb rendeleteket állítson elő. És ettől lesz igazán elviselhetetlen a totalitárius rendszer.

KD: Owen idézetében előkerül a vörös mint szín. Szerintem fontos, hogy a szerepekhez meghatározott színek kapcsolódnak, amelyek szimbólumokként működnek. A vörös a termékenységé, a Feleségek kékje Szűz Máriáé, a hűségé és a tisztaságé, míg a Parancsnokok feketéje a család papjának jár.

OG: És a fehér szerinted?

KD: Az kihez is kapcsolódik?

OG: Nem egy figurához, mert az államnak az emblémája a fehér, és ahogy alszik, Offred mindig felnéz a nagy fehér szemre. A fehér a hatalomé és az Istené.

DM: Bevallom, a színszimbolikát kicsit merevnek érzem, de azt tényleg jól jelzi, hogyan lehet különböző embereket, funkciókat színekkel önkényesen elkülöníteni.

KD: Igen, a fehér mint a fény és Isten színe. Az új, Istentől származó, fényt hozó államalakulat Gileád. A gyerekeken pedig könnyen értelmezhető a tisztaság és az érintetlenség jeleként. És igen, ahogy az elején is beszéltük, a szerkezet is kissé merev és egyszerű.

OG: Határozottan érzékelhető a színek. De ez igazán tetszett nekem, mert nálam csak tüzelte az erőszakot és a klausztofóbiát. Én még a cserélésről gondolkodtam. Hogy a cserélés, legyen az értékes tárgynak a cserélése (cigaretta, gyufa, cukor), információcsere vagy csak tekintetcsere, hogy bármifajta cserélés önmagában milyen fontosságot kap. A könyv első fejezetében naivan azt is hitték, hogy lenne mit cserélni az örökkel (English: the Angels), például testüket, de hiába, a következő bekezdésben az van, hogy neveket cserélnek hangtalanul a sötétben éjjel. Később a boltban te-

kintetccserével, vagyis bólintáscserével mutatják egymásnak, hogy „léteznek”. Ettől a cseréléstől, legyen látszólag bármennyire értéktelen, identitást kapnak.

DM: Meglep ez a megfigyelésed, mert nekem is pont a helyettesítés motívuma volt erősen domináns, de mint ami a szabadságfosztáshoz kapcsolódik. A szolgálólányok mint béranyák a feleségek „helyett” esnek teherbe és szülnek. De lehet, hogy a csere és a helyettesítés különböző szintekre vonatkozik...

DK: Szerintem Owen megállapítása azzal áll kapcsolatban, amit még korábban említett, hogy mennyire kicsi az emberek mozgásteret, szabadsága egy ilyen közegben. A csere, az összekacsintások, a biccentések azok, amikben még valami kevés kis szabadságuk van.

OG: Igen, és ezek a cserélések mindig csak szabálytalan folyamatok. A névcseré, a tekintetcsere, a cigarettát, amit a feleségtől kap, a találkozások a parancsnokkal, ezek mind szabálysértők, és mind cserének ábrázolja (legalább az angol verzióban) ugyanazokkal a szavakkal: exchange/trade. Az is szerepel, hogy hiába nincs pénz, feketepiac mindig van. Ezt a motívumot használja többfajta interakcióra.

DM: A női testek felcserélődő kontextusában is izgalmasnak tartom a gondolatodat. A Szertartás jelenetének háromszereplős leírása, illetve a szülés képei kapcsán is lehet a csere fogalmát használni, mit gondoltok?

OG: Nyelvtanilag inkább besorozás és kötelesség van írva, úgy jelennek meg, mint a katonák. Nem úgy ábrázolja, mintha ez egy szabad cserélés volna, hanem kötelességnek nevezi, és mindenki számára az (a parancsnoknak is). Hasonlóképpen az Aunt Lydiától azt hallják a szolgálólányok, hogy azt kéne gondolniuk, hogy a katonaságban vannak: „Think of it as being in the army.”

DM: Igen, viszont a Szertartás mint kötelesség testek cseréjén alapul. Legalábbis ahogyan hárman ott megjelennek. Vagy ezt hogyan írnátok le?

OG: Értem. Igen, igen.

KD: Nekem úgy látszik, hogy csak a Feleség cserél testet a Szolgálólánnyal. És abban a pózban a bibliai szöveg értelmezése szerint nem is igazán cseréről, mint inkább egyesülésről van szó. A Parancsnok pedig nem is cserél senkivel. Csere csak abban az esetben lehet, ha a bibliai metaforát ez esetben is alkalmazzuk, hiszen akkor a Parancsnok Jákob lesz.

DM: Lehet, hogy csak én szeretném olyan regénynek felfedezni, ahol a szabadságvesztés a felcserélhetőségen alapszik, és a szabadság lehetősége is cserék által jön létre.

OG: Szerintem ez azért kicsit így is van. Mert a gondolkodás az egyetlen fajta szabadság, ami neki marad, ahogy írja a második fejezetben: „I try not to think too much. Like other things now, thoughts must be rationed.” A gondolkodást jegyre adják? Vagy, hogy van magyarul?

DM: „Igyekszem nem túl sokat gondolkodni. Más dolgokhoz hasonlóan ezt is adagolni.” (28.)

OG: Szóval a gondolkodás egyrészt a szabadságot jelenti, másrészt értéknek számít, amit jegyre lehet adni, adagolni, és így korlátozzák. És szerintem a szabálytalan névcserével, tekintetcserevel, információcserevel, mint egy feketepiacon, kap némi apró szabadságnak tűnő reményt. Vagy reménynek tűnő apró szabadságot inkább.

KD: De mivel tudatában van annak, hogy ennél többje nincs, és valószínűleg nem is lesz, ez meg is fosztja őt a valódi reménytől és szabadságtól.

DM: A test „cseréje” (bár az nem kölcsönös, így inkább kicserélés) és a gondolkodás cseréje akkor a fizikai-szellemi szétválasztást viszi tovább. Az első esetben a tárgyiasított test egy másik test „elromlott alkatrészeként”, annak helyettesítőjeként jelenik meg, birtoklottságként. A gondolkodásbeli cserék meg épp a belső szabadság nyomai, és ez két különböző nézőpont ütközése: a hatalom tárgyiasítja a női testet, kihordószervként redukálja, belső nézőpontból viszont éntudata van a „szervnek”. De nem problematikus ez a merev test- és gondolkodás-szétválasztás még ha különböző nézőpontokhoz rendelődik is?

KD: Ahogy korábban már utaltunk rá, úgy tűnik, hogy gyöngé lábakon áll ez a szétválasztás, hiszen ki úgy, ki úgy, de az intimitást keresi. A Parancsnok Scrabble-ezni szeretne, Fredé pedig egy másik ember őszinte érintésére vágyik.

DM: Igen, én is így érzem, hogy a bőr kiemelése a könyvben, az érintés, testi és szellemi együttesből létrejövő intimitás vágya épp ezt a kihordó női „tárolóedény” és belső tudat szétválaszthatóságát problematizálja. És az intimitás utáni vágy azt mutatja meg, hogy ez nem pusztán a női oldal igénye, hanem, hogy maga a Parancsnok, mint aki ennek a világnak a fenntartója, a leginkább vágyik erre.

KD: Fontos, amit mondasz, mert ezáltal árnyaltabb képet kapunk a Parancsnokról is. Szerintem a Jézabel is ennek az intimitásnak a keresését bizonyítja. A Parancsnokok csak a rendszert megkérdőjelező módon juthatnak valamiféle intimitáshoz, annak is inkább az illúziójához.

DM: Valahogy az látszik, hogy ha egy olyan világot találunk ki, ahol egyeseket gépszerű funkcióra determinálnak, az a kitalálókát is determi-

nálja. Legalábbis a testi „kapcsolat” létesítése esetében ez ilyennek látszik... És ilyen értelemben „férfiellenes” disztópiát is teremt a szerző, a férfiak sem boldogok ebben az általuk ellenőrzött világban.

OG: Én is antimaszkulin regénynek tartottam. Freddynek sem szabad intimitást kapni, keresni. Alakul a kapcsolata Offreddel, de eredetileg a feleség kedvéért találkoznak. Végül ez a kapcsolat is úgy kezdődik, mint gépszerű funkció.

KD: A fentiekből úgy tűnhet, hogy a Parancsnokoknak sem jó ez az állapot. De mindeközben ott van, hogy valamilyen módon ők hozták mind ezt létre: „– Azt hittük, jobb világot teremthetünk. / – Jobbat? – bukik ki belőlem alig hallhatóan. Hogy hiheti, hogy ez jobb? / – A jobb sosem jelent mindenkinek jobbat. Mindig vannak, akiknek rosszabbat – feleli.” (329.)

OG: Az ő narratívájuk valahogy helyettesítette a szabadságot, még önmaguk számára is. Velük ellentétben Offred ír egy belső narratívát, és ezt a pontos/valóságos belső világot nem lehet nyilvánossá tenni (34. fejezet: „I don’t want to be telling this story”). Az ő narratívája tiltott, mint az olvasás és az írás, és ezért egyfajta lázadásnak tekinthető, belőle lesznek a tiltott hangfájlok. Az Offred narratívája ismét a szabadságot jelzi.

DM: Most ahogy mondod, úgy látszik, mintha a Parancsnokok saját maguk esetében is lecsérték volna a szabadságot valami gépszerű termelésre, és ezzel éppen az ellenőrzöttek számára a belső narratív-szabadság „lehetőségét” teremtették volna meg... Viszont számomra azért izgalmas a *Történeti feljegyzések* címet viselő, epilógusként olvasható rész, mert ennek a belső szabadságnak az illúziórikusságát jelzi. A szolgálólány archivált hangtörédei egy jövőben tartott kongresszuson kerülnek elemzésre, és a regény feminista vonulatát az epilógus szakmai szexizmusának ironizálásában érzékelem. Bár a korábbi disztópiában az intimitás hiánya szempontjából nem volt különbség férfi és nő között, a 2195-ben érvényesülő „tudományos” szemléletben az észjárás megbélyegzése és közvetve „nőiként” való elértéktelenítése továbbra is hatékony szempont az elemző professzor esetében: „A kora gileádi korban a legtöbb Parancsnok, akiket később eltávolítottak, azt képzelte, hogy a pozíciója minden támadás ellen védelmet nyújt. A közép-gileádi korban már sokkal óvatosabbak voltak.

Nos, ezek a felvetéseink. Tegyük fel, hogy helyesek, és Waterford valóban az a Parancsnok, még akkor is sok hézag marad. Névtelen szerzőnk más észjárással ugyan betölthetett volna néhányat. Sokkal több adalékkal szolgálhatott volna a gileádi birodalom működéséről, ha egy riporter vagy egy kém ösztöneivel bír.” (486.) A disztópiából átlépünk egy létező disz-

kurzív szexista térbe. Hasonló átlépés (metalepszis) történik a romániai születésszabályozás-tilalom említésével is: „Románia például meg is előzte Gileádot a nyolcvanas években, amikor betiltotta a születésszabályozás mindennemű formáját, kötelező terhességi próbáknak vetette alá a női népességet, valamint munkahelyi előmenetelt és a béremelést a termékenységtől tette függővé.” (477.) És a disztópia fiktív távolsága ezekkel az átjárásokkal számomra sokkal nyugtalanítóbbá válik.

KD: Az epilógusból nekem is az tűnt fel, hogy a szexizmus mennyire alapvető humorforrás. Ugyanakkor úgy tűnik, mintha az ember nem változna. Újra és újra ugyanazokat a történelmi hibákat követi el. Számomra még egy mondat volt szembetűnő: „A mi munkánk nem a cenzúrázás, hanem a megértés.” (463.) Ez pedig Bernhard Schlink *A felolvasó* egyik megállapítását idézi: „Ha megpróbálok megérteni, az volt az érzésem, nem ítélni el olyan mértékben, amennyire voltaképpen el kellene ítélnem. Ha úgy ítélem el, ahogy megérdemli, nem marad tere a megértésnek.” (Bernhard Schlink: *A felolvasó*. Budapest, Ulpius-ház, 2007, ford.: Rátkai Ferenc, 162.) Ez az elbeszélő ezt egy náci haláltáborban magas pozíciót betöltő nőről mondja. A Schlink-idézet rávilágít arra, hogy milyen keskeny a határ a megértés és az ítéletmondás között, hogy az egyik akár ki is zárhatja a másikat. Az epilógusban mintha azt látnánk, hogy a tudományos világ a megértéssel, az elemzéssel kezdene megfélekedezni az elnyomó rendszerek *átélőiről*. A megértéssel árnyaltabb kép alakul ki az elnyomókról, ami akár legitimálhatja is tetteiket. Ilyen módon felmentve őket a felelősség alól. Azt hiszem, ezért válik a Fredé története még nyugtalanítóbbá az epilógus elolvasása után.

OG: Az epilógust nagyon nehezen bírtam (és biztos, hogy ez volt a lényeg). Egyrészt a professzor modoros nyelve miatt egy ennyire szikár nyelvvezetű regény után. Másrészt azért, mert annak ellenére, hogy megbukott a totalitárius rendszer (ami jó dolog kéne legyen), igen, nem változik az ember, főként, ha férfi, és egy új szexista térbe lépünk át, a nagyon távoli jövőben, 2195-ben, de annyira ismerős, hogy akár ez ma is játszódhat(na). Így az epilógus egyfajta tükör az olvasó felé, egy kritika, ami közvetlenül ránk irányul.

Amik Annamária – György Andrea

SHAKESPEARE A SITTEN

MARGARET ATWOOD: *BOSZORKÁNYMAGZAT*. REGÉNY.
BUDAPEST, KOSSUTH KIADÓ, 2017.

AA: Amikor pár hónappal a *Boszorkánymagzat* angol nyelvű megjelenése előtt Margaret Atwood a Goodreads-oldalán egy igen humoros, nyelvezetében ízig-vérig shakespeare-i „kivágott jelenetet” írt az általa újramesélt *Viharhoz*, számíthattam arra, hogy az emberi lélek mélységeit bejáró, rá jellemző finom stílusú mű helyett inkább könnyed, mondhatnám alacsony zsírtartalmú olvasmányban lesz részem.

GyA: Atwood regénye, amely Shakespeare kései (talán a legutolsó) drámájának, *A vihar*nak a kortárs adaptációja, azt a népszerű értelmezést veszi alapul, amely összekapcsolja Prospero, a varázsló és a színházi alkotó figuráját. A főszereplő, Felix Phillips, a rendező, a színház mindenható uraként lép fel, nem árul zsákmacskát, hanem kijelenti színészeinek, egy férfibörtön lakóinak, hogy a színház nem köztársaság, hanem monarchia, amelyben ő a király. Ugyanakkor varázslóként mozgatja a színészeket, teremti segédeivel illúziót, manipulálja a közönséget.

AA: A cselekmény java, a magyar fordító szakszerűtlen szóhasználatával, egy büntetés-végrehajtási intézményben zajlik. A nyitójelenet amolyan ízelítő: felismerhető benne a shakespeare-i textus, ugyanakkor Atwood egy laza csuklómozdulattal rap-szöveget költ belőle.

GyA: Felix tizenkét éven át ábrándozik a bosszúról, aztán mágiája segítségével bevonzza az ő terébe az ellenségeit, így a karrierista Tony-t is, aki időközben színházi emberből kulturális miniszterré avanszált. És elkövetkezik a történet tetőpontja: a bosszú. Felix-Prospero úgy áll bosszút ellenségein, hogy felfedi művésze titkait színészeinek, bevonva őket a színházi mágia létrehozásába. Ariel szerepét például egy hekker játssza, aki digitális szakemberként felel a speciális effektekért az előadásban.

AA: Ahogyan Shakespeare történetének elemei a helyükre zökkennek a regénybeli történetben, úgy tudatosul a regény főszereplőjében az, hogy

A vihart éli át, ráadásul kettős szereposztásban: ő alakítja Prosperót és ő a rendezője is az ugyanebből a darabból készült előadásnak.

GyA: Felix fényes rendezői karrierje után a sitten tanít Shakespeare-t tolvajoknak, drogdílereknek, sikkasztóknak, gyilkosoknak, csalóknak, szélhámosoknak. Tizenkét évi önkéntes száműzetésében a börtön az ő szigetbirodalma, amit száműzetése helyének, penitenciájának, színházának nevez. Ezen a szigeten nemcsak a börtön fogvatartottai, hanem a szabadlábon levők is mind rabok: a bosszú, a hatalom vagy éppen a szakmai kudarc rabjai, mint például Anne-Marie Greenland, a Mirandát alakító színésznő.

AA: Felix bosszúja kiforralása közben gondolatban tovább élteti a háromévesen elvesztett gyermekét, aki a képzeletében felcseperedett, tinivé vált. Igazi shakespeare-i szellem-szereplő. Mire a bosszúja beéri, képzeletbeli kislánya is eléri a *Vihar*-beli Miranda életkorát.

GyA: Prosperóról tudjuk, hogy varázserejét a száműzetésbe is magával vitt könyveinek köszönheti, ezért nem alaptalan összefüggésbe hozni őt a Shakespeare korabeli *bookkeeper*nek, a könyv őrének nevezett színházi emberrel, aki egyszerre volt sűgő és ügyelő, és birtokolta az előadás teljes szövegét. A regénybeli varázskönyv tehát nem más, mint a Felix rendezte előadás rendezőpéldánya. Ezt a varázskönyvet csomagolja be Gonzalo regénybeli megfelelője, a jó öreg Lonnie, a varázsköpeny és a varázspálca mellé az állásából elbocsájtott Felix autójába, és sejtjük, hogy egyszer Felix meg is fogja mutatni „tudományát”.

AA: Az ember nem mondaná, hogy a börtön „varázslatos” események színtere... Atwood azért mégis él a mágikus realizmus eszközeivel. Bár regényeire általában a bonyolult időkezelés jellemző, itt egy lineáris történettel van dolgunk. A szerző mintha feltételezné, hogy az átírat befogadói nehezen disszociálnak az eredeti műtől, így annak játékos interpretációjára fókuszál, és ezt bőven adagolja: a regény kétszeresen *Vihar*. Így, miközben Shakespeare-t meséli újra, önmagát is újrameséli.

GyA: Atwood a színház a színházban szituációra építi művét, Felix-Prospero pontosan *A vihart* viszi színpadra, így két előadást látunk. Egyet a börtön színpadán: amely egy virtuális színpad, mivel a nézők a börtöntévé az előadás jelenetenként felvett, videóra rögzített változatát láthatják, a másikat pedig a nézőtéren, ahol szintén Felix, Herceg úr, Prosperóként mozgásba hozza színházmágiájának minden csodáját és minden szörnyűségét. Bebizonyítja azt, hogy a színházművészet nemcsak megkettőzni tudja a világot, hanem meg is változtatja a történelem menetét: visszaszerzi állását, elindítja a fiatal színésznő karrierjét, sőt társat is talál neki.

AA: Míg a rabok által begyakorolt produkció valójában film, az igazi színház, a megismételhetetlen élmény egészen a történet végéig rejtve marad – ezen keresztül valósítja meg Felix a bosszúját.

GyA: Igen, ez a másik előadás élesben, a nézők bevonásával jön létre. A lehető legvadabb interaktív előadás, a hagyománykedvelő színházi néző rémálma elevenedik meg, amelyben a közönségnek a kezébe adják a szövegkönyvet, és szerepet kell felmondania, Ferdinándot például a drámabeli Ferdinándnak, a hősszerelmesnek a szerepébe kényszerítik, de valóságosan is beleszeret a Mirandát játszó színésznőbe. Másokat elaltatnak, vagy az ételbe csempészett droggal kényszerítenek igazmondásra, így performansz-színészekként önmagukat alakítják.

AA: A szereplőket is erőteljesen színpadiasnak mutatja be az író.

GyA: Főleg Felixet.

AA: Mindegyikben van valami drámai túlzás, és ez egy olyan hatást kelt, mintha Atwood leültetné az olvasót a nézőtérre, miközben a szereplők egy előadást játszanak. Színház-a-színházban produkciónak nevezted a művet, de ne feledjük, hogy mi mégsem színházi előadást néztünk. *A vihar* felixi értelmezése és *A vihar* atwoodi újraírása között finom párhuzam húzódik meg: Felix látványos, tarka előadást rendez, Atwoodról pedig elmondható, hogy főbb művei mélyeséges, már-már nyomasztó komorságához képest ez itt egy csillámos tolljáték.

GyA: Én is úgy érzem, hogy ez a regény Atwood újgyakorlata. Pillekönnyű olvasmány, amelynek a végén teljesen fölöslegesen fityeg a dráma cselekményének a kivonata, akárcsak a szerző politikailag korrekt magyarázkodása a köszönetnyilvánításokban valóság és fikció viszonyáról. Miért tartja fontosnak megjegyezni az író az azt, hogy a színhely a képzelet szülötte? Kit érdekel, ha a regény nagyon is önálló, koherens, hihető világot teremt?

AA: A kiadó nyilván nem szeretne jogvitába keveredni egy-egy túlbuzgó börtönigazgatóval azért, mert a *Boszorkánymagzat* börtöne valamely valóságos börtönre emlékezteti az olvasót, például abban, hogy büntetlenül lehet tudatmódosító szereket becsempészni... Ami a másik észrevételedet illeti: a regény és az interaktív előadás legintenzívebb pillanataiban, amikor Felix ellenségei kelepcebe sétálnak Felix „szigetén”, a szereplők túlságosan könnyedén, szokatlanul aggálytalanul játsszák szerepüket. Miért érzed ezt a világot koherensnek vagy hihetőnek önmagában? Nekem nehezemre esik önálló alkotásként értékelni. A regény minden porcikájával, még a leheletfinom utalások szintjén is kötődik a shakespeare-i életműhöz. Például Felix kiemeli Shakespeare-ről, hogy szeret dolgokat a függöny mögé rejteni s

azokkal meglepni – ki ne gondolna itt Poloniusra? Mégis egészében véve a történet egy egyértelmű, majdhogynem fantáziátlan értelmezése a *Viharnak*.

GyA: Nem gondolom fantáziátlannak *A vihar* értelmezését, inkább hagyományosnak mondanám. Ahogy Jan Kott színházteoretikus megállapítja: a (színházi) újítás nem más, mint egy bizonyos hagyománynak a kiválasztása és annak folytatása.

AA: Fő erénye számomra az, hogy miközben értelmezi Shakespeare-t, elszórakoztat. Vagy fordítva: egy jó kis hétvégi szórakozás mellé remek Shakespeare-interpretációt kaphatunk. Viszont a részletek helyenként feleslegesek, mint például a lektűrös könnyedséggel elmesélt díszletbeszerzés. A stílus csak az író nő gyakorlottsága miatt őrzi meg szépirodalmi karakterét, egyébként a showbiz bulváros frappáns fordulatai jellemzők rá. Atwood nem pazarolja az időt a finom sejtetésekre (pedig ezekhez igazán jól ért, a többi műve tanúsága szerint), hiszen vár a bosszú!

GyA: Igazi színházi regény, amelynek legnagyobb erősségét éppen abban látom, hogy kortársivá teszi a már ismert történetet, behelyezi egy 21. századi börtönbe, és hitelesen mutatja be, ahogyan ebben a közegben létrejön a dráma egy sajátos olvasata, amelyből aztán megszületik egy különleges színházi előadás. Az előadás leírása kimondottan élvezetes volt, és ennek a szerves része a díszletek, a jelmezek bemutatása, és ezek beszerzésének általad fölöslegesen mondott története is.

AA: Ez igaz, az elítéltek sokat reflektálnak magukra is az előadás kapcsán. Ezeknek a boszorkánymagzatoknak is szól ez a regény, ezt támasztja alá a címválasztás is. Megható volt, ahogy a rabok Caliban szereplője köré új történetet írtak, próbáltak benne is valami menthetőt találni, a megújulás lehetőségét biztosítani neki. Nyilván azért, mert ők maguk is erre vágytak. S erre utal a zenei műfaj is, amit eszközként használ, a rap, a lázadók, az elnyomottak, a beilleszkedni nem tudók zenéje.

GyA: Tényleg a törvényen kívüli boszorkánymagzatok a színészek, milyen igaz. Ezért tudnak azonosulni Calibannel.

AA: Szinte mindegyikük Calibant akarta alakítani, Felixnek be kellett vetnie minden árnyaló tehetségét, hogy Caliban figuráját kissé eltávolítsa a boszorkányfajzat fogalmától, a romantikus oldalait is kiemelve (például szereti a zenét, a szigetéről igen poétikusan beszél), ergo kemény férfi által felvállalhatatlannak láttassa.

GyA: Felix pedig kiváló pedagógusnak bizonyul. Egyik szenzációs ötlete például az, hogy diákjai csak azokat a káromkodásokat használhatják a próbák során, amelyeket a tanult színdarabban használtak a szereplők.

AA: Felettébb mulattató olvasni, ahogy a dutyiban az elítéltek shakespeare-i nyelven dobálják egymás fejébe a szitkokat.

GyA: A humor a börtönjeleneteket szövi át erőteljesen, de ott van például az Estelle és Felix visszafogott románcára való többszörös utalásban is. Megismerkedésük után három évvel a minisztériumba bejáratos, szingli professzor asszony és az állásából kitúrt színházi fenegyerek „már határozottan karszorongató viszonyban álltak egymással”, állapítja meg a velejéig ironikus narrátor.

AA: A humor segítségével teremt kapcsolatot Atwood nemcsak az eredeti művel, hanem az olvasóval is. Amikor a börtönelőadást áramszünet szakítja meg, az incidenst lereagáló mondatokat is úgy szerepelteti az olvasó előtt, mintha az előadott darab részei volnának. A művet átítató intertextualitást is humorral fűszerezi, amikor Felix olyan beszédtechnikai gyakorlatokat javasol, amelyek az angolban a vihar, tenger (*tempestuous teapot, she sells seashells on the seashore*) szavakkal törik a nyelvet.

GyA: A magyar fordításban ezek az áthallások sajnos elmaradtak.

AA: Két külön regényt olvastunk volna?

GyA: Úgy tűnik. Van arra is példa, hogy a fordító nem is fáradt azzal, hogy bizonyos kifejezéseket lefordítson. Olyan a bosszú íze, mint „*a rare-re süített steaké*”, olvassuk azt a hasonlatot, amely kétlem, hogy beindítaná a magyar olvasó nyálelválasztását.

AA: A regény címe az eredeti műből kölcsönzött kifejezés, Calibant illeti ezzel a névvel Prospero. (Szakmai ártalom, utána kellett nézнем a kifejezés magyar fordításainak.) Jánosházyánál 'boszorkányfajzat', Fábri Péter fordításában 'banya fattya'. Meg kell adni, a Nádasdy Ádámnak köszönhető boszorkánymagzat sikeresen tükrözi az angol *bag-seed* szó nüánuszait, de Atwood regényének hangulatához, a börtön-slamhez a banya fattya is remekül illett volna. A rap-ritmust is ízesebben visszaadhatta volna: banya-fattya-a-a, banya-fattya-a-a...

GyA: A regény ironikus *happy end*-félével zárul: Felixet Estelle meghívja egy nyugdíjasok számára szervezett karib-tengeri körutazásra, amelyet a hajón nyugágyban szunyókáló és a fedélzeten totyogó idősök társaságától irtózó Felix mégis elfogad. Atwood tehát továbbírja *A vihar* szereplőinek a sorsát...

AA: ... mint ahogy Felix óráin a rabok feladata volt továbbgondolni a szereplők történetét...

GyA: ... és Prosperót magánéleti boldogságra, tehát újabb börtönre, a házasságára ítéli.

TALÁLT VERS

EDNA ST. VINCENT MILLAY

(1892–1950)

VISSZATETSZŐ SZAVAID HALLATÁRA

Visszatetsző szavaid hallatára,
Egy sós napon, a belföld lombjai
Míg tajtékként fröccsentek szélirányba,
Elgondoltam: most kezd áramlani,
Túl a Matinicuson, most tör át
A szoroson az ár és zúg, rohan,
Hallani a vészjelző síp szavát,
Gyerek sivít, ajtót csap szélroham;
És az őszben férfiak után
Északra néz minden szigeti nő,
Szoknyájuk csattog, tar kertek során,
A kezükben nyirkos dáliatő.
Kitartásuk délre hajtó szelének
Ereje szádra fojtott minden érvet.

VÁRADY SZABOLCS fordítása

NÉVJEGY

Mindig szerelmes leszek
abba amit nem lehet
bezárítani az egyenletet

 M. E. Buzi

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982